

Etnisitet og identitet hos samisk ungdom i Finnmark: Forståelse og forvaltning

Tariq Ashkari

*Hovedfagsoppgave i pedagogikk med fordypning i spesialpedagogikk
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Høsten 2005*

FORORD

Takker min kone Mary for oppmuntring og for hennes tålmodighet. Takker også min far og min avdøde mor for inspirasjon. Universitetet i Tromsø og Sametinget takkes for støtte til et omfattende feltarbeid. Professor Richard Haugen takkes for fine forelesninger under hovedfagsstudiet.

Tusen takk til Professor Asle Høgmo for god veiledning. Takker også de øvrige ansatte ved institutt for pedagogikk og lærerutdanning for all hjelp og tilrettelegging.

Dhaka / Vadsø november 2005

Tariq Ashkari

RESYMÉ

Denne oppgaven handler om forståelse og forvaltning av etnisitet og identitet hos samisk ungdom i Finnmark. Det ble benyttet en metodetriangulering der både kvalitative og kvantitative metoder sørger for å sikre valid empiri. I den kvalitative delen av oppgaven forteller 12 ungdommer sine historier, opplevelser og tolkninger av disse. Gjennom disse narrativene forsøkes det å forstå blant annet prosesser knyttet til utvikling og forvaltning av identitet. I den kvantitative delen av avhandlingen har totalt 34 ungdommer deltatt.

Forståelse av etnisitet og identitet hos samisk ungdom er ofte en konstruksjon som er tilpasset til samhandlingens mål. En og samme person kan både undereksponere og overeksponere sitt etniske opphav alt etter den situasjonen han/hun befinner seg i og den posisjonen vedkommende har inntatt. En slik tilpassning kan forstås av andre både som opportunistisk eller som et postmodernistisk trekk ved individets handlingskompetanse.

Ungdom med empowerment (legitim makt) i form av egen intellektuell kapital, og nettverksmessige ressurser vil være i stand til å utøve denne handlingskompetansen i sin egen favør. De sitter med definisjonsmakten over sine omgivelser og er med på å forme det. Andre som ikke har tilgang til slike ressurser ikke vil tilskrive seg selv mer samiskhet enn det de har sosiokulturell empowerment til å håndtere.

FORORD	2
RESYMÉ	3
DEL 1	8
TEMATISK OG TEORETISK UTGANGSPUNKT	8
KAPITTEL 1	9
1 INNLEDNING	9
1.1 BAKGRUNN	9
1.2 PROBLEMSTILLING OG KONKRETISERING	10
1.3 BEGRUNNELSE FOR Å VELGE SKOLEN SOM MODERNISERINGSARENA I FINNMARK	12
1.4 AVHANDLINGENS MÅL	13
1.4.1 MÅLGRUPPE I DENNE AVHANDLINGEN	14
1.5 KORT PRESENTASJON AV FELTARBEIDET OG EMPIRIGRUNNLAGET	15
1.6 EN OPPSUMMERENDE KONKRETISERING	16
1.7 STRUKTUREN I AVHANDLINGEN	17
KAPITTEL 2	19
2. BEGREPSAVKLARINGER, TIDLIGERE FORSKNING OG TEORETISK UTGANGSPUNKT	19
2.1 BEGREPER SOM VERKTØY I VIRKELIGHETSOPPFATNING	19
2.2 BEGREPSAVKLARING	20
2.2.1 TERMINOLOGIBRUK FRA BEGGE SKOLER INNENFOR FORSKNINGSMETODE	20
2.3 SAMISK UNGDOM MELLOM MYTER OG MODERNISERING	21
2.4 TIDSFAKTOR, KONTEKSTFORSTÅELSE, DISKURSIV FELT OG DISKURSIV PRAKSIS	22
2.5 HVA SOM DANNER EN KONTEKST	23
2.6 HVA MENES MED ELEVER MED SAMISK BAKGRUNN, FORNORSKNINGSPROSESSEN	24
2.6.1 KORT AVKLARING AV FORNORSKNINGSPROSESSEN	24
2.7 OM KULTUR, ETNISITET OG IDENTITETSOPPFATNING FRA SAMTIDSFORSKNING	25
2.8 KRITISKE REFLEKSJONER OM LITTERATUR FRA TIDLIGERE FORSKNING	28
KAPITTEL 3	30
3. PRESENTASJON AV TEORIER	30
3.1 TEORIER	30
3.2 CHICAGOSKOLEN OG SYMBOLSK INTERAKSJONISME	30
3.3 DUALISTISK FORHOLD MELLOM REALITET OG SYMBOLER: SYMBOLSK REALISME	31
3.4 DISKURS	31
3.5 MEADS OG BARTHS TEORIER OM IDENTITET OG ETNISITET	32
3.6 GROUNDED TEORI	33
3.6.1 GROUNDED TEORI SOM BEGRUNNELSE FOR MÅTEN DATAMATERIELLET ER KATEGORISERT	34

DEL 2	35
METODISK TILNÆRMING OG EMPIRISK UTGANGSPUNKT	35
KAPITTEL 4	36
4.VITENSKAPSFILOSOFISKE REFLEKSJONER, METODEPREFERANSER OG METODETRIANGULERING	36
4.1 VITENSKAPSFILOSOFISKE REFLEKSJONER	36
4.2 DEN HYPOTETISK-DEDUKTIVE METODE	37
4.3 MIN METODEPREFERANSE: BEGRUNNELSE FOR Å BRUKE HERMENEUTISKE METODER, DEN HERMENEUTISKE SIRKELEN OG HOLISTIKKEN	37
4.3.1 NARRATIVER SOM METODE OG MENINGSMOTORER I DISKURSER	39
4.3.2 OM KVALITETSSIKRING AV MATERIELL VED METODETRIANGULERING	41
4.4 GAMLE BEGREPER I NYE KONTEKSTER: EN UTFORDRING	41
KAPITTEL 5	43
5 ETIKK	43
5.1 EMPOWERMENT SOM KVALITETSSIKRING	44
5.2 Å VISE FORSIKTIGHET: FORSKEREN ER IKKE TERAPEUT ELLER JOURNALIST	45
KAPITTEL 6	46
6. HVORDAN ER DATAENE SAMLET INN OG HVOR ER DE SAMLET INN FRA?	46
6.1 DOKUMENTGRANSKNING INNEHOLDER BÅDE TEKST OG SØKEN ETTER KONTEKST	48
6.2 DYBDEINTERVJUER: EN UTFORDRING	49
6.3 OBSERVASJONER OG DELTAKENDE OBSERVASJONER	50
6.4 OPPSØKENDE OPPLEVELSER: JEG FORSØKER Å DELTA AKTIVT I DET SOM OBSERVERES	52
6.5 ENQUÊTER (SPØRRESKJEMA)	53
6.6 NÆRHET OG DISTANSE: INNENFOR, UTENFOR, OG MIN POSISJON: EN SOM ER VELDIG UTENFOR	53
6.7 REFLEKSJONER OVER MIN EGEN POSISJON: DISTANSE VISER SEG Å VÆRE EN STYRKE I FELTARBEIDET	55
KAPITTEL 7	59
7 EMPIRISK UTGANGSPUNKT	59
7.1 KATEGORISERING AV KVALITATIVE DATA	59
7.2 SOLENS MORGENDANS: EMPIRMATERIELL I KATEGORI I, EKSKLUSIVT Å VÆRE SAME:	62
7.2.1 MATERIELL FRA ANDRE INFORMANTER I KATEGORI I	64
7.3 NORDLYSETS VELSIGNALSE ELLER STALLÚS FORBANNELSE: EMPIRI MATERIELL I KATEGORI II, FRYKTEN FOR Å BLI EKSKLUDERT	65
7.3.1 HVORDAN INTERVJUET BLE UTFØRT: UFORUTSIGBARHET OG PROSESSER I FELTSTUDIET	66
7.3.2 EN TAKTISK RETRETT FRA MIN SIDE FOR Å KUNNE OPPRETTHOLDE KONTAKTEN	67

7.3. 3 DET BLE INGEN SKIDAG , MEN VI FANT TONEN; PROSESSER OG NARRATIVER _____	67
7.3.4 MATERIELL FRA ANDRE INFORMANTER I KATEGORI II _____	69
7.4 KONSTRUKSJON OG KAMUFLERING AV IDENTITET: HELE PLUSS LITT TIL: EMPIRIMATERIELL I KATEGORI III _____	71
7.4.1 HVORDAN INTERVJUET BLE UTFØRT: PROSESSER OG NARRATIVER _____	71
7.4.2 MATERIELL FRA ANDRE INFORMANTER I KATEGORI III _____	73
KAPITTEL 8 _____	75
8 NOEN UTDRAK FRA DET KVANTITATIVE MATERIALE _____	75
DEL 3 _____	78
ANALYSEDELEN _____	78
KAPITTEL 9 _____	79
9 RESULTATER: INFORMASJON BLIR TIL KUNNSKAP _____	79
9.1 ANALYSE AV KATEGORIER FRA EMPIRIDELEN: KVALITATIV TILNÆRMING _____	79
9.2 KATEGORI I: OM SOLENS MORGENDANS: EKSKLUSIVT Å VÆRE SAME _____	81
9.2.1 ETNISITET: ET VESENTLIG BIDRAG TIL IDENTITETSUTFORMING _____	81
9.2.2 KONSTRUKSJON AV SYMBOLER SOM ETNISITET MARKØR _____	82
9.2.3 IDENTITET: SAMSPILL MELLOM SYMBOLSK KAPITAL, EMPOWERMENT OG DEFINISJONSMAKT _____	83
9.2.4 SYMBOLSK MAKT OG UAVHENGIGHET FRA DOMINERENDE DISKURSER _____	84
9.2.5 SPRÅK SOM VERKTØY I IDENTITETSUTFORMINGEN _____	85
9.2.6 REKODIFISERING AV STIGMA _____	86
9.2.7 IDENTITETSUTFORMING I ET KOMMUNIKATIVT SAMSPILL _____	86
9.2.8 DISKURSTILHØRIGHET OG EKSTERN PÅVIRKNING _____	87
9.3 KATEGORI II: NØRDLYSETS VELSIGNALSE ELLER STÅLLUS FORBANNELSE: FRYKTEN FOR Å BLI EKSKLUDERT _____	88
9.3.1 ETNISITET: VESENTLIG BIDRAG, IRRITERENDE PÅSTAND ELLER BEGGE DELER I IDENTITETSFORVALTNINGEN _____	88
9.3.2 SYMBOLSK MAKT, EMPOWERMENT, SPRÅK, KULTURELLE SYMBOLER OG BENEKTELSE _____	89
9.3.3 LÅST I FORTIDEN _____	91
9.3.4 BOSTEDSTILHØRIGHET SOM IDENTITETSMARKØR OG DILEMMAER _____	92
9.3.5 SYMBOLSK KAPITAL OG MANGLENDE EMPOWERMENT _____	93
9.3.6 MANGLENDE KOGNITIVE KNAGGER _____	95
9.4 KATEGORI III: KONSTRUKSJON OG KAMUFLERING AV IDENTITET _____	96
9.4.1 SITUASJONELL OG DUALISTISK FORVALTNING AV IDENTITET _____	97
9.4.2 ROLLEMODELLER _____	99
9.4.3 PROFILERING AV ETNISITET ETTER KOSTNAD – NYTTE VURDERING _____	101
KAPITTEL 10 _____	102
10 PROBLEMSTILLINGEN BESVARES KATEGORISK UT I FRA EMPIRIEN FRA TRE KATEGORIER _____	102
10.1 EMPIRIEN I KATEGORI I _____	102
10.2 EMPIRIEN I KATEGORI II _____	102
10.3 EMPIRIEN I KATEGORI III _____	103

10.4 PROBLEMSTILLINGEN BESVARES HERMENEUTISK, OG I LYS AV TEORIENE	103
10.4. 1 SOCIAL ACT, SOCIAL OBJECT OG SYMBOLSK INTERAKSJON	104
10.4. 2 BOSTEDSPREFERANSER: FLYTTING OG TILBAKEVENDING SOM SOSIO-EMOSJONELL SUKSESS	106
10. 4. 3 ETNISK NØYTRAL SKOLE OG MANGLENDE TILRETTELEGGING AV LÆRINGSARBEID	107
10.4. 4 KONTRASTERINGSVERKTØY OG EMPOWERMENT MOT STIGMATISERINGSFORSØK	108
10.4. 5 MER OM OMKODING AV STIGMA MED EMPOWERMENT SOM VERKTØY	111
10.4. 6 KOLLEKTIV ETNISK SELVTILLIT OG KULTURELLE SYMBOLER	112
10.5 TRE FASER; LINEÆR ELLER SIRKULÆR	114
10. 5. 1 MODERNISERINGSPROSESSEN OG KOMFORTSONEN: ACTUAL OG VIRTUAL IDENTITY	115
10. 5. 2 PRIMÆRKULTUR OG OVERGANGSKULTUR	118
10. 5. 3 MYSTIKK, MYTER OG KONTRASTERING	120
10. 5. 4 HELHETEN OG DELENE: I HERMENEUTIKKENS ÅND	121
<u>KAPITTEL 11</u>	<u>122</u>
<u>11 REFLEKSJONER OVER EGET ARBEID OG KONKLUSJON</u>	<u>122</u>
11.1 REFLEKSJONER	122
11.2 KRITISK BLIKK MOT KATEGORISERINGEN	122
11.3 KRITISK BLIKK MOT SYMBOLSK INTERAKSJONISME	123
11.4 KRITISK BLIKK MOT NARRATIVER SOM METODE OG OVERINVOLVERING	123
11.5 KRITISK BLIKK MOT EMPIRIENS KJØNNSFORDELING OG KJØNNSPERSPEKTIV	125
11.6 BESVARES PROBLEMSTILLINGEN?	126
<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>128</u>
<u>VEDLEGG</u>	<u>130</u>
VEDLEGG 1. INTERVJUGUIDEN	130
<u>VEDLEGG 2. SPØRRESKJEMA</u>	<u>130</u>
VEDLEGG 3. DISKETT: DATASETT I SPSS FORMAT	130
<u>VEDLEGG I. INTERVJUGUIDE</u>	<u>131</u>
<u>VEDLEGG II. SPØRRESKJEMA</u>	<u>132</u>

Del 1

Tematisk og Teoretisk Utgangspunkt

Kapittel 1

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Hovedfagsavhandlingen min handler om hvordan unge mennesker¹ med samisk bakgrunn forstår sin etnisitet og forvalter sin identitet i et moderniseringsperspektiv i Finnmark.

I henhold til St. meld. nr. 21 (1962-1963) s.4, har det i de siste 30 - 40 årene foregått en omfattende og statlig planlagt utbygningspolitikk i Finnmark. Samtidig har det skjedd en bevisstgjøringsprosess blant samene angående deres posisjon og situasjon i Norge. Begivenheter som etablering av samiske interesseorganisasjoner som Sámi searvi, Altasaken, Samekomiteens innstilling fra 1959, og innpass av samer i det akademiske miljøet i Norge anses i denne avhandlingen som premissleverandører i bevissthet om etnisitet og samisk identitet. Samerettsutvalget ble oppnevnt i 1980. Loven om bl.a. opprettelse av et direkte valgt Sameting kom i 1987 og Sametingsvalg ble første gang holdt i 1989. I 1988 fikk Grunnloven en ny paragraf med følgende ordlyd (§ 110 A): ”Det Paaligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sitt Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv “. Norges ratifikasjon av ILO-konvensjon nr. 169, som anerkjenner samefolket som urfolk med påfølgende rettigheter, og Finnmarksloven som endelig ble vedtatt i våren 2005 anses også som milepæler i samefolkets markering av etnisitet og samisk identitet generelt, og også spesifikt for samisk ungdom i Finnmark.

Disse begivenhetene forsterker revitalisering av etnisk bevissthet blant samer i Finnmark. I Finnmark har sosioøkonomiske og kulturelle endringsprosesser vært omfattende og endringshastigheten har vært stor.

Det er ikke bare lokalsamfunnet som opplever omfattende forandringer i form av infrastrukturbygging, demografiske endringer på grunn av fraflytting og innflytting av folk og nye impulser fra omverdenen. Disse omstillingene påvirker også menneskelige relasjoner, verdiprioriteringer, bostedspreferanser og næringsvirksomhet. Moderniseringsprosesser som disse forandringene innebærer påvirker også menneskene på et personlig plan. Mennesker ser på seg selv og sine omgivelser i henhold til den nye virkeligheten, som er annerledes i dag enn det som var tilfelle for bare 20 til 30 år tilbake i tid.

¹ Elever ved videregående skoler i aldersgruppen 16-19 år

Kulturelle praksiser og tanke kategorier i henhold til livsstilskrav, likestilling mellom kjønnene og utdanningskrav har forandret seg i takt med moderniseringsprosessen. Både moderniseringsprosessen og revitalisering av etnisk identitet tvinger frem behovet for å definere seg selv, eller retttere sagt redefinere seg selv i forhold til en ny virkelighetsforståelse.

Empirien i denne avhandlingen viser at noen glorifiserer sitt etniske opphav og er tydelig stolt av det mens andre er i tvil om sin etnisitet. Noen vil til og med benekte sitt etniske opphav og forsøker å ufarliggjøre sin etniske identitet ved å kamuflere dette. Kamuflering og tåkelegging av eget opphav uttrykkes blant annet ved utsagn som: ” Det er flere generasjoner siden vi muligens har hatt samisk slekt,..det er ikke så viktig å grave.. vi er jo norske alle sammen ” (Intervju utsagn fra mitt feltarbeid i Finnmark). Empirien min viser også at en signifikant andel av samisk ungdom forvalter sin identitet og etnisitet alt etter hva som passer deres individuelle behov. De tyr til en opportunistisk identitetsforvaltning. For ungdommene i denne kategorien handler dette om det å være same, og samtidig det å være samtidsrelevant og moderne. Ungdommene foretar i denne sammenhengen konstruksjon og rekonstruksjon av egen identitet i henhold til det de oppfatter som samtidsrelevant. Uansett er det mange nyanser blant ungdommenes identitetsutvikling, forvaltning av identitet, etnisitet og deres forståelse av disse begrepene.

Hva det er som ligger i de begrepene som jeg hittil har brukt og andre begrep som vil bli tatt i bruk, i hvilke sammenhenger jeg tar disse i bruk, samt metodevalg som blir foretatt i denne avhandlingen, vil jeg avklare under metode og begrepsavklaringsdelen av avhandlingen.

Ord som elever og ungdom blir brukt om hverandre og refererer selvfølgelig til samisk ungdom ved videregående skoler i Finnmark. Begrepene etnisitet og identitet blir drøftet grundig fra mange innfallsvikler, men vil ikke bli operasjonalisert i positivistisk forstand. Begrunnelsen for denne tilnærmingen fremkommer etter hvert som empirien i form av narrativer² utfolder seg og empiriens settingstilhørighet blir kartlagt.

1.2 Problemstilling og konkretisering

Hvordan ungdommenes identitetsforvaltning blir påvirket av samfunnsendringer forårsaket av moderniseringsprosesser blir hovedelementer i denne oppgaven. Ut i fra en slik kontekstuell bakgrunn ønsker jeg å undersøke følgende spørsmål:

² Narrativer: fortellinger, historier. Fra narrasjon: fortellerkunst

- Hvordan forvalter ungdom sin identitet og sin etnisitet i det moderniserte samfunnet i Finnmark og på en modernisert arena som det skolen representerer?
- Hva skjer med den kulturelle kapitalen³ ungdom tar med seg når de flytter som utdanningssøkende ungdom fra hjembygda? Blir denne forsterket og verdsatt i de nye handlingsarenaene, eller fraskriver ungdom deler av sine kulturelle forutsetninger til fordel for en tilpasning i de nye handlingsarenaene?

Etter hvert ble det tydelig at jeg måtte redefinere problemstillingen på en måte som tilfredsstillt kravet om vitenskapelig nøyaktighet og presisjon. Følgelig ble problemstillingen i oppgaven konkretisert som følgende:

Er det en sammenheng mellom identitetsfølelse og skoleprestasjoner blant samiske elever ved videregående skoler i Finnmark?

For å kunne besvare problemstillingen er det lagt mye vekt på å forstå begreper som identitetsutvikling, forvaltning av identitet, identitetsforståelse og etnisitet. Meningsinnholdet i disse begrepene er etter min mening kontekstavhengig. Jeg vil i denne avhandlingen forsøke å forstå disse begrepene gjennom de kulturelle konstruksjoner som aktørene til enhver tid skaper. Derfor er disse begrepene drøftet i forskjellige sammenhenger med forskjellige teoretiske og empiriske innfallsvinkler. På den måten får begrepene sin meningsinnhold en fornyet forklaringsevne.

Begrepet skoleprestasjoner konkretiseres i målbare skoleprestasjoner som er spesifisert i læreplanen i forskjellige fag og gis i form av tallkarakterer fra null til seks. Tallkarakterer benyttes også av skolen ved terminoppgjør og fastsetting av standpunktkarakter (ref. opplæringslovens § 4-7). Ordenskarakterer fastsettes ved G (god), NG (nokså god) osv. Ved gjentatte regelbrudd kan ordenskarakteren settes ned til LG (lite god). Opplæringslovens § 4-9 og § 4-14 regulerer elevenes ordenskarakterer.

I denne avhandlingen toner jeg ned betydningen av tallkarakterer for måling av skoleprestasjoner. Elementer som elevenes trivsel ved skolegang, samt personlig og faglig vekst vurdert etter elevenes egen vurdering, bruker jeg som hovedindikatorer for tilfredsstillende skoleprestasjon. Fullføring av skolegang i normert tid anses også som en tilleggsindikator som måler skoleprestasjon.

³ Den kulturelle kapitalen innebærer verdier, normer, kunnskaper og ferdigheter

1.3 Begrunnelse for å velge skolen som moderniseringsarena i Finnmark

Det foregår mange moderniseringsprosesser i ulike sammenhenger i Finnmark. Det er ikke alle moderniseringsprosesser som innebærer tilstrekkelig relevans for samisk ungdom. Av hensyn til å begrense avhandlingens omfang måtte det foretas et valg angående hvilke moderniseringsarenaer som jeg kunne bruke som utgangspunkt for å kunne komme i kontakt med samisk ungdom og voksne samer.

Begrepet modernisering har mange betydninger i ulike sammenhenger. Jeg trengte et fast referansepunkt som ungdom anser som sin naturlige arena i et moderniseringsperspektiv. Videregående skoler er blant de organisasjoner som etter min mening representerer den moderne tiden i Finnmark i ungdomssammenheng. Tilgang til blant annet utdanning symboliserer den moderne tiden i Sápmi⁴.

Ungdom i samspill med andre forvalter sin identitet også i skolesammenheng. Skolen bør i denne sammenheng forstås som mye mer enn en læringsarena for samisk ungdom. Det er her de oppholder seg mesteparten av tiden på dagen sammen med andre ungdom. Noen bor på elevhybler som også er lokalisert i nærheten av skolen. Borteboende elever får tilsynsbesøk fra skolens miljøarbeidere på kveldstid, og mye av fritiden tilbringes sammen med klassekamerater. Ungdom bygger mange av sine relasjoner og nettverk på skolen. Noen har kjæresten som også går på skolen, og økonomisk støtte fra Statens lånekasse formidles via skolen til ungdom. Her opplever de samhold, mestringsglede, og sorg ved nederlag. Når mellommenneskelige relasjoner blir dysfunksjonelle på grunn av brudd i kjærlighetsforhold eller andre vennsrelasjoner, søker ungdom støtte fra sine skolevenner. På skolen oppdager ungdom nye sider av seg selv gjennom læring, avlæring, samspill og samhold. Feiring av skoleavslutning gjennom russefeiring er ungdommenes rites *de passage* i overgangen fra å være ungdom til å bli voksne individer.

Dette innebærer at en viktig del av det private og det offentlige rom ved elevens person utfolder seg nettopp i klasserommet, i skolens korridorer, på skolens kantine, på elevhyblene, på skolebiblioteket, i gymsalen osv. Skolen er inngangsporten for ungdom til en modernisert samfunnskontekst i Finnmark. For mange elever regnes fullført skolegang som en enveis *billett* ut av bygdesamfunnet og til et modernisert og glorifisert alternativ.

⁴ Sápmi er samenes navn på sitt landområde og etniske fellesskap

Samisk ungdom i aldersgruppen 16 til 19 år har begrenset adgang til andre arenaer som næringsliv, offentlig forvaltning osv. De kan riktignok være tjenestebrukere ved disse instanser, men i skolesammenheng utøver ungdom noen lovfestede rettigheter som retten til skolegang, rett til tilrettelagt opplæring, elevmedvirkning i undervisningssammenheng, samt retten til elevdeltaking i skolemiljøarbeid (ref. opplæringsloven § 9a-5). Retten til skolegang er nedfelt i opplæringslovens § 3-1, tilrettelagt opplæring er nedfelt i § 1-2. Elevmedvirkning er forankret etter forskrift til opplæringslovens § 4-11, samt § 11-5 - § 11-8.

Den generelle delen av læreplanen pålegger også skolen å sikre elevinnflytelse og elevmedvirkning. Dette innebærer at det er ved skolen ungdom kommer i kontakt med en organisasjon der de selv også er signifikante aktører med lovfestede rettigheter og plikter.

Disse rettighetene tildeler elevene en *empowerment*⁵ i skolesammenheng. De er både brukere av skoletilbud og til en viss grad også premissleverandører for skolens virke. Elevempowerment, sammen med den sosiale og historiske aksepten skolen har blant befolkningen begrunner mitt valg av skole som en naturlig arena der jeg ønsker å forstå sameungdommens identitetsutvikling og forvaltning av etnisitet i et moderniseringsperspektiv.

1.4 Avhandlingens mål

Utforming og forvaltning av identitet og etnisitet er en komplisert prosess som i en og samme tid er personlig, privat og kollektiv. Den er i forandring hele tiden. Denne avhandlingen har som mål å beskrive, tolke og forstå identitetsrelaterte fenomener og relasjoner som oppstår mellom aktørene.

Problemstillingen min kan sannsynligvis ikke besvares med et entydig fasitsvar. Til dette er problemstillingen for vid. Med problemstillingen som forankringspunkt vil jeg forsøke å forstå det meningsuniverset som etnisitet og identitetsforvaltningen i et moderniseringsperspektiv innebærer for samisk ungdom. I stedet for å lete etter et standard fasitsvar rettes fokuset i denne avhandlingen mot en forståelse av prosesser, erfaringer, refleksjoner og konstruksjoner som er knyttet til avhandlingens problemstilling. Følgende tre utfordringer er styrende i denne prosessen:

⁵ Begrepet empowerment brukes i betydning av legitim makt

- Det å få tilgang til informasjonsmaterieell som er valid
- Et metodevalg som er egnet til et slikt omfattende studie
- Valg av teorier

Nøkkelbegrepene som er brukt i denne avhandlingen bør ikke operasjonaliseres til den grad at det oppstår diskrepans mellom de erfaringene man faktisk gjør i den fysiske verden og det kognitive kartet man tegner om disse erfaringene ved hjelp av begrepene. Det ble forsøkt å nærme seg begrepene og empiriens meningsinnhold fra flere sider (multippel operasjonalisme)⁶. Hensikten var for å kunne fange mangfoldet. Presisjonskravet som særlig stilles i en positivistisk tilnærming måtte derfor noen ganger vike for nyanser og helheten. Min tilnærming til problemstillingen er hovedsakelig hermeneutisk. I tillegg til dette har jeg benyttet en metodetriangulering der også kvantitative metoder ble brukt. Kvantitative metoder anvendes i denne avhandlingen blant annet for å forsterke påliteligheten ved empirien som ble samlet inn ved hjelp av kvalitative metoder, samt for å teste sammenhenger mellom identitetsfølelse og skoleprestasjoner. Kvantitative metoder brukes her som et supplement til den kvalitative tilnærmingen.

Teorianvendelsen i denne avhandlingen er preget av Chicagoskolen⁷ med George Herbert Mead (1863-1931) i spissen. Avhandlingen kommer likevel ikke til å binde seg til en bestemt vitenskaplig skole eller vitenskapsfilosofisk teori, i den forstand at den blir fastlåst i en bestemt retning der metode- og paradigme- tilhørigheten lett kan få dominans ovenfor innhold, kontekst og en empatisk forståelse av empiri.

1.4.1 Målgruppe i denne avhandlingen

Aktørene i min problemstilling er en sammensatt gruppe av elever i aldersgruppen 16 til 19 år ved videregående skoler i Finnmark, samt lærere, foreldre, og andre signifikante voksne. Andre signifikante voksne kan for eksempel være miljøarbeidere, politikere og voksne som betyr noe for ungdommer, i den forstand at samspillet med disse tilkjennes som meningsbærende for ungdommenes identitetsutvikling, identitetsforvaltning og virkelighetsoppfatning. Ungdommene vokser og sosialiserer seg i et dynamisk vekselspill med disse gruppene. En slik konstellasjon av miljødefinisjon er forenlig med Bronnfenbrenners (1979) utviklingsøkologiske perspektiv⁸, og brukes dermed som en støtte

⁶ Kalles også for triangulering i metode litteratur, drøftes under metodedelen

⁷ Omfattende drøfting om dette i teoridelen

⁸ Drøftet i avsn. nr. 2.4

for min framgangsmåte i undersøkelsen der også voksne i tillegg til ungdom ble dybdeintervjuet.

1.5 Kort presentasjon av feltarbeidet og empirigrunnlaget

Et omfattende feltarbeid ligger til grunn for denne avhandlingen. Feltarbeidet har hatt til hensikt at jeg skulle lære å kjenne samisk ungdom i deres eget miljø, og få en forståelse av de kontekstene ungdom opererer i.

Dataene som vil bli presentert i avhandlingens empiridel har jeg samlet inn i løpet av høsten 2003 og våren 2004. I den kvalitative delen av undersøkelsen er det til sammen 16 ungdommer som er dybdeintervjuet av meg i perioden høsten 2003 til våren 2004. Ungdommer fra Alta, Kirkenes, Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Tana og Vadsø er valgt ut som informanter. Jeg har fysisk oppholdt meg på disse syv stedene. Oppholdets varighet strekker seg fra fem dager til fire sammenhengende uker for å kunne gjennomføre dybdeintervjuer og observasjoner. Noen av stedene har jeg vært innom flere ganger for å kunne foreta dybdeintervjuer og deltakende observasjoner.

For å kunne forstå og fortolke ungdommenes beskrivelser av egne og andres erfaringer ble det etter hvert nødvendig å dykke dypere inn i informantenes meningsunivers. En måte å gjøre dette på er å utvide min egen kontekstforståelse ved å inkludere voksne i samtaler, intervjuer og observasjoner.

Følgelig er seks voksne blitt dybdeintervjuet i perioden mars-juni 2004. Tre av disse voksne er foreldre til ungdom jeg har intervjuet og de andre tre personene er valgt ut av meg etter hvert som jeg er blitt kjent med disse under mitt feltarbeid i Finnmark. Samtlige ungdommer og voksne som er benyttet i empirien som informasjonskilde oppfyller kravet for å kunne bli betegnet som *ungdom/person med samisk bakgrunn* (Etter kriteriene for å bli innført i samemantallet) (Sametinget, Samemantallet for meg? 2003: s. 2).

Det er tatt omfattende notater under feltstudiet. Observasjoner, intervjuer og dybdeintervjuer er blitt loggført med dato, klokkeslett og sted. Detaljer om disse er presenteret i kapittel seks og i kapittel syv under metode og empiridelen.

Angående kvantitative data er disse hentet fra de samme stedene der informantene i den kvalitative delen av undersøkelsen kommer fra. I den kvantitative delen av avhandlingen har

totalt 34 ungdommer deltatt. De har svart på til sammen 44 spørsmål hver ved hjelp av spørreskjemaer. Jeg har selv vært til stede da spørsmålene ble besvart. Utfylling av spørreskjemaet har foregått i skoletiden. Ofte har jeg alliert meg med samisklærerne. Jeg har lånt en, av og til to undervisningstimer der også læreren var til stede. Læreren hadde på forhånd informert om meg og formålet med besøket mitt. I tillegg hadde elevene fått tildelt et avklarende brev som jeg skrev til skolen. Elevene har også blitt forsikret om anonymitet og det har vært frivillig å delta i denne undersøkelsen.

Programpakken SPSS er brukt i arbeidet med systematisering og analyse av datamaterialet som er samlet inn. Det har vært fristende å bruke kausale sammenhenger mellom variabler som kom fram da jeg kjørte informasjonsmateriellet på SPSS. Likevel har jeg tonet ned sammenhengene mellom variablene⁹ i denne avhandlingen. Grunnen til dette er at i løpet av hele denne prosessen som en hovedfagsavhandling innebærer, har jeg foretatt en metodepreferanse der den hermeneutiske tilnærmingen etter hvert har fått dominans overfor den kvantitative metoden. Selv når jeg har brukt kvantitative data har jeg tatt meget restriktive forholdsregler angående det å trekke kausale sammenhenger.

Mange spennende og viktige elementer fra diskurser rundt Sápmi er ikke benyttet i denne avhandlingen. Det er fordi disse ikke passer inn i det jeg egentlig forsøker å forstå og tolke. Validitetshensynet til empirien krever å tone ned mange brennende diskusjoner og hendelser fra feltstudiet i Finnmark. Søken etter en kontekstuell og empatisk forståelse anser jeg som essensen ved måten feltarbeid ble utført.

1.6 En oppsummerende konkretisering

Etter at det ble presisert hva som er avhandlingens mål ønsker jeg å konkretisere hvordan jeg planlegger å tilnærme meg til empiri og analysearbeidet. Et grundig feltarbeid i Finnmark danner grunnlaget for empiri. Kvantitative data bidrar til en objektiv kartlegging av *hvordan* tingenes tilstand er. Ved hjelp av en hermeneutisk tilnærming prøver jeg å forstå *hvorfor det er blitt slik?*

Hvordan ungdom markerer at de er samer eller at de ikke har *noe med saman å gjøre*¹⁰ er etter min mening viktigere enn å konstituere fakta om hvor stor andel av informantene som

⁹ Se vedlagte diskett for kvantitativt data i SPSS format / tilgjengelig som vedlegg på papir versjonen

¹⁰ Fra intervjuetsagn

oppfatter seg selv som same eller ikke. Dette *hvordan*-spørsmålet vil forhåpentligvis avsløre noen prosesser som ligger latente i narrativene som informantene deler med meg.

En begrunnet bruk av metodetriangulering og tverrfaglighet sørger for å kvalitetssikre informasjonsmateriell og analyse som er benyttet i denne avhandlingen.

Teorier og metoder¹¹ som hører til fag som sosiologi, sosialantropologi, vitenskapsfilosofi, og psykologi (Meads var psykolog) er benyttet. Tverrfaglighet kombinert med metodetriangulering vil forhåpentligvis utvide min forståelseshorisont i forhold til avhandlingens problemstilling.

1.7 Strukturen i avhandlingen

Denne avhandlingen består av tre hoveddeler: en teoretisk, en metodisk og en analytisk del.

Kapittel 1 handler om avhandlingens bakgrunn og problemstilling. En presis problemstilling ble formulert allerede i innledningsfasen av avhandlingen. Mine refleksjoner rundt problemstillingen og en begrunnelse for hvorfor skolen er valgt som en moderniseringsarena er også drøftet. Avhandlingens mål, undersøkelsens målgruppe og en oppsummerende konkretisering ble også presentert. Avsnitt 1.5 gir en kort introduksjon av feltarbeidet og empirigrunnet. Dette avsnittet vil fungere som et veikart til veien videre. Her får leseren en forhåndside om hvordan og hvor feltstudiet ble gjennomført samt hvilke teorier og metodepreferanser som etter hvert blir rådende.

Kapittel 2 tar for seg begrepsavklaring og drøfting av tidligere forskning. Begrunnelse for terminologibruk fra begge skoler innenfor forskningsmetode er også drøftet her. I et separat avsnitt er det foretatt noen kritiske refleksjoner fra tidligere forskning. Dette er gjort for å kunne legitimere behovet for videre forskning på dette området.

I kapittel 3 presenteres teorier som er brukt i avhandlingen. Chicagoskolen og symbolsk interaksjonisme, symbolsk realisme, diskurs som teori og metode og grounded teori er blant noe av det som er grundig drøftet.

Kapittel 4 tar for seg blant annet noen vitenskapsfilosofiske refleksjoner, drøfter og begrunner bruken av hermeneutiske metoder, narrativer, kontekstforståelse og tidsaksen. Det er også gitt en begrunnelse for bruken av metodetriangulering i denne avhandlingen.

¹¹ Se teori og metoddelen for detaljer om hvilke teorier og metoder som er benyttet

Kapittel 5 inneholder en diskusjon om etikk som en slik undersøkelse bygger på. Etikkdelen inneholder også en diskusjon om personvernet av de som ble intervjuet og hvordan dette faktisk er gjennomført.

Kapittel 6 omhandler en redegjøring av hvordan dybdeintervjuene har foregått, datainnsamlingsmåten og observasjonsmåten. Kapitlet inneholder også drøfting av kvalitetskrav som er stilt til datainnsamlingen. Min rolle som utenforstående person i feltarbeids situasjonen er problematisert og avklart. En avklaring av min egen bakgrunn, og eventuelle forutforståelsesproblematikk, er også drøftet.

Kapittel 7 tar for seg en kategorisering av innsamlet materiell fra feltstudiet. Informasjonsmateriellet er presentert under tre forskjellige kategorier. Det er gitt begrunnelser for å presentere data i form av narrativer og fortellinger fra informantene.

Kapittel 8 presenterer et selektivt utvalg av data som er samlet inn ved hjelp av kvantitative metoder, samt resultater av noen tester som er utført ved å bruke analyseverktøyet SPSS. Av plasshensyn vil ikke alt datamateriell presenteres her. Ferdigbehandlet datamateriell i SPSS format er lagt inn som vedlagt diskett for lesere som får behov for å kjøre statistiske analyser som faktoranalyser, reliabilitetstester, korrelasjonsanalyse og lignende.

Under kapittel 9 foretas det en grundig analyse av materiell som er samlet inn og presentert i de to forrige kapitlene. Materiell som er samlet inn ved kvalitative metoder er benyttet som hovedempiri. Kvantitative data er brukt som verifiseringsmaterieil og som et supplement til det kvalitative. Alle tre kategorier av informasjonsmaterieil er analysert i lys av de teorier denne avhandlingen hviler på.

Kapittel 10 tar for seg blant annet en avsluttende diskusjon angående moderniseringsprosesser og hvordan ungdom tilpasser seg til denne prosessen. Her besvares også problemstillingen.

Kapittel 11 tar for seg refleksjoner over eget arbeid. Mulige svakheter i avhandlingens teorivalg, empiri, metode og analyse er problematisert. Kjønnsperspektivet er hovedsakelig drøftet for å synliggjøre behovet for videre forskning på dette området.

Avhandlingen slutføres under avsnittet 11.6 ved blant annet å trekke argumenter om oppgavens problemstilling virkelig er besvart.

Kapittel 2

2. Begrepsavklaringer, tidligere forskning og teoretisk utgangspunkt

2.1 Begreper som verktøy i virkelighetsoppfatning

Begreper som kontekstforståelse, kulturelle rammer, etnisitet og identitet har etter hvert blitt en del av det dagligdagse vokabular i talespråket som brukes i Norge og av norsk media. Disse begrepene er tillagt mening og innhold alt etter brukerens ønske og behov. Et slikt begrepsbruk beriker det norske språk, men svekker samtidig dette begrepets anvendelsespotensiale i vitenskapelige sammenhenger som krever en presis og operasjonalisert begrepsbruk.

Min bruk av begreper som normer, roller, kontekst, etnisitet, identitet, og sammenhenger som eventuelt måtte finnes mellom disse begrepene, er vesentlige elementer i den logiske oppbyggingen av avhandlingens tekst og kontekst. Denne avhandlingen vil etter hvert innta en hermeneutisk tilnærming. Dette krever en kontekstuell forståelse av meningsinnhold i disse begrepene. En slik forståelse er vanskelig å oppnå bare ved å definere begrepet entydig (operasjonalisering), særlig når meningsuniverset som jeg ønsker å forstå ikke er entydig. Bruk av kvantitative metoder som også er benyttet i denne avhandlingen, krever derimot å være påpasselig for at begrepene måler det disse er ment for å måle, også en objektiv forståelse.

Det å være lojal mot disse to tilsynelatende motstridende krav er etter hvert blitt en krevende og spennende metodisk utfordring for meg. Begrepene som jeg tar i bruk er dynamiske i henhold til tid og innhold. Disse begrepene er i konstant bevegelse når det gjelder meningsinnhold som aktørene legger i disse, og begrepenes forklaringskraft. Disse bør forstås i den konteksten der begrepsanvendelsen forekommer, og i de relasjonene de forsøker å etablere eller eliminere. Dette innebærer en subjektiv forståelse av begrepene som for eks. kultur, etnisitet, identitet og identitetsforvaltning. Disse bør likevel rammes inn i en etterprøvbar objektiv helhet. Mitt ønske om å oppnå dette utløste behovet for å benytte en metode triangulering. En slik etterprøvbar objektiv forståelse vil etter min mening øke denne avhandlingens vitenskapelige validitet.

Jeg vil i dette stadiet av avhandlingen avklare de begrepene som jeg tar i bruk for å kunne forstå og tolke det diskursive feltet i Sápmi, som jeg etter hvert har lært å kjenne i forbindelse med hovedfagsoppgaven.

2.2 Begrepsavklaring

Guneriusen (1996) skriver om rollen: ” Rollen er nettopp konstituert av differensierte normer for mennesker i ulike sosiale posisjoner” (s. 43). En symmetrisk utøvelse av roller sikrer blant annet at samhandlinger blant aktører fungerer i tråd med samfunnets konsensus om normer. Med normer menes her:

A norm is a standard of conduct in a particular group; it enables a person to determine in advance how his actions will be judged by other persons and it provides those other persons with criteria for approval and disapproval (Caplow, 1971, p.21).

Hvem, eller mot hvilke samhandlingsobjekter, dette samspillet er rettet mot, kaller jeg for den relasjonelle konteksten. Den relasjonelle konteksten har også mål og mening. Relasjoner oppstår heller ikke uten motiver. De som inngår i et slik samspill har etter min mening sine motiver, og inntar meningsbærende roller, i en relasjonell forhandling om interesser. Disse personene kaller jeg for aktører i denne samspillmekanismen¹².

Dette innebærer at en virkelighetsoppfatning er konstituert av blant annet roller som er forankret i normer og interesser som igjen bør tolkes i en samtidsvirkelighet. Rollene som utøves av aktørene kan være tradisjonsbundet som gammel arv, eller en opportunistisk rolleforvaltning som fremmer aktørenes egen eller gruppeinteresser. Uansett er det sosiale og kulturelle normer som setter grenser for en akseptabelt rolleforvaltning.

2.2.1 Terminologibruk fra begge skoler innenfor forskningsmetode

Jeg tillater meg å bruke fagterminologier fra både kvantitative og kvalitative skoler innenfor forskningsmetodologi. Med skole menes her den kvantitative og den kvalitative retning innenfor forskningsmetoder.

En slik bruk av terminologi legitimeres med følgende to argumenter;

Det ene er at siden metodetriangulering er benyttet i denne avhandlingen anses det også som naturlig å ta i bruk begreper fra både kvalitative og kvantitative retninger.

¹² $R = f(s, n, a, r)$ der roller (R) anses som en funksjon (f) av samtidsvirkelighet (s), nåtidskontekst (n) sammensetning av aktører (a), og den relasjonelle konteksten (r).

Det andre er at de såkalte kvantitative terminologier som *validitet, reliabilitet, data, empiri, signifikant omfang, måleinstrument* og lignende er blitt en del av et utvidet begrepsrepertoar i både akademia og i diskurser.

Som dokumentasjon på denne påstanden vil jeg referere til webressurser som er tilgjengelige ved søkemotoren www.google.no der ovennevnte begrep er brukt som søketermer. Resultatet viser seg at trenden er å ta i bruk etablerte begreper på tvers av metodevalg. Dette er også uavhengig av hvilke metodepreferanser en forsker inntar til en hver tid. I denne avhandlingen tillegges mer vekt på begrepenes forklaringskraft enn deres formelle skoletilhørighet.

2.3 Samisk ungdom mellom myter og modernisering

Begrepet myter har sitt opphav i gresk filosofi. I gresk filosofi står myte i kontrast til begrepet logos. Mytos er fortellinger basert på folketro og fiksjon, men logos forbindes med objektiv sannhet. Jeg har brukt begrepene myter og sentralmyter i betydning av opphavsmyster med henvisning til samefolkets kollektive identitet. Den sosiale effekten av myter er av avgjørende betydning (Eriksen, 1998) og (Paulgaard, 2000) med hensyn til etnisk bevissthet og identitetsutvikling. Den symbolske realismen¹³ forutsetter at kunnskap er knyttet til den sosiale sammenheng den er konstruert i. Mytene som jeg noen ganger har brukt er hentet fra det diskursive rom i Finnmark.

Det å bruke myter for å kunne forstå konteksten er ikke uproblematisk. Disse mytene kan ikke alltid karakteriseres som sannhet, usannhet eller halvsannheter. Jeg erkjenner at disse fungerer som sannhet i mange folks minne og danner premisser for deres handlinger. Selv om disse ikke er fakta fra et positivistisk ståsted, så utøver disse mytene funksjoner som fakta fra et hermeneutisk tilnærming.

Myter er også sosiale fakta som eksisterer utenfor individet, men likevel begrenser individets handlinger. Disse eksisterer i samfunnets kollektive bevissthet og uttrykkes ved utsagn som for eksempel *slik har det alltid vært*, eller i diskurser der fordommer mot samer og det samiske opprettholdes.

¹³ Drøftet i teoridelen, kapittel 3

2.4 Tidsfaktor, kontekstforståelse, diskursiv felt og diskursiv praksis

Min forståelse av virkeligheten foregår gjennom å forstå og tolke rollene og symbolene som oppstår i et kommunikativt samspill mellom aktører og deres omgivelser. Disse rollene og normene brukes også for å forstå prosessene som danner konteksten der handlingen og samhandlingen forekommer.

Rollene og normene er påvirket av den tidsperioden de opptrer i. Jeg vil kalle denne tidsfaktoren for samtidsvirkelighet eller synkront tid. I problematisering av forståelse og forutforståelse av fenomener bør det tas hensyn til tidsaspektet. Tid er en abstraksjon for oss mennesker. Skillelinjen mellom forståelse og forutforståelse er tidsaksen. Det som betegnes som forståelse i dag blir en forutforståelse etter noen uker. Det aktuelle diskursive feltet¹⁴ som er avhandlingens virkefelt opererer i en nåtidskontekst og i den relasjonelle konteksten. Fortidens hendelser ble også satt inn i en samtidskontekst og i den relasjonelle konteksten.

I denne avhandlingen befinner aktørene seg på en eller flere arenaer, og foretar egne handlinger som en respons til ytre begivenheter som stimulus fra en verden der aktørene, som i dette tilfelle er samisk ungdom, har begrensede påvirkningsmuligheter. Bronfenbrenner (1979) kalte dette for ytre begivenheter som foregår i *eksosystem og makrosystem*. Eksosystem er, etter Bronfenbrenner, et system som er utenfor aktørens rekkevidde, men som påvirker, og kan påvirkes, av systemer der aktøren til daglig befinner seg i (mikrosystem). Makrosystem er politiske og kulturelle tradisjoner og endringer av for eksempel normer og lovverk (Johannessen, Kokkersvold & Vedeler 2001 s.67).

I min bruk av begrepet kontekst har jeg definert dette på to nivåer. På det øverste laget, som herunder kalles for *diskursiv felt*, ser vi en overflate som er et handlings- og forhandlingsrom.

På nivå to finner vi elementer som er med på danne dette handlings- og forhandlingsrommet. Dette kalles herunder for *diskursiv praksis*. I identitetsforskning relatert til samisk ungdom er ofte det *diskursive feltet* utelatt når forskerne forsøker å forstå konteksten. Kontekstforståelse bør også ha en referanseramme som er relativt konkret. *Diskursiv praksis* former de objekter de omtaler. Ved å inkludere *diskursiv praksis* som forekommer i det aktuelle *diskursive feltet* forsterkes kontekstforståelsen i denne avhandlingen. Alternativet ville ha blitt en

¹⁴ Et diskursiv felt inneholder et avgrenset antall diskurser som kjemper i samme terreng. Diskurs begrepet avklares grundig i teoridelen.

kontekstforståelse som ikke er forankret i en historisk kontinuitet i tid. Kontekstforståelse i forhold til det gjeldende *diskursive feltet* forhindrer *anything goes* - syndromet i kvalitativ tilnærming.

2.5 Hva som danner en kontekst

Objekter som begivenheter, fenomener, relasjoner, opplevelser, tid og sted anser jeg som konstituerende elementer av en kontekst. Konteksten blir da det en ser og filtrerer gjennom sin forutforståelse av begivenheter, fenomener, relasjoner, opplevelser, tid og sted. Selv når de konstituerende elementene i begivenheter, fenomener, relasjoner og opplevelser er uforandret vil disse tolkes og oppfattes svært forskjellige av aktørene på grunn av forutforståelse, fordommer og erfaringsbakgrunn. Disse tolkningene og opplevelsene vil igjen danne premisser for det som forstås som kontekst. Hovedparadigmet her hviler på en anerkjennelse av at konteksten også er en mental og sosial konstruksjon.

Konteksten er på ingen måte et absolutt fenomen som bare er der. Kontekst blir da en kulturell konstruksjon bygget etter individets og samfunnets behov og sosiokulturelle preferanser. Den forandrer seg hele tiden og følgelig må forstås ut i fra aktørenes handlinger og fortellinger/narrativer. Aktørene selv er også en del av konteksten. Dette innebærer aktørenes besittelse av en definisjonsmakt der virkelighetsoppfatninger og identitetsforvaltninger foregår ut i fra individuelle premisser og behov.

Dette fenomenet angående kontekstforståelse og kontekstdannelse presser frem en aksept for at også denne avhandlingen ikke kan konstituere eller finne en absolutt sannhet, men vil streve etter til å forstå aktørenes handling og samhandling i et nåtidsperspektiv.

Resonnementet mitt avsluttes ved å konstruere at konteksten dannes ikke uavhengig av roller og normer. Kontekst er en relativt fenomen som skapes av aktørenes:

- Muligheter og begrensninger
- Interesser
- Diskurser
- Roller og eksisterende normer

Mennesker med sine handlinger og samhandling former den kontekstuelle virkelighet. Den kontekstuelle virkelighet skaper i sin tur menneskelige handlinger og samhandling.

2.6 Hva menes med elever med samisk bakgrunn, fornorskningsprosessen

I brosjyren Samemantallet for meg? utarbeidet av Sametinget står det at mange svarer på følgende måte på spørsmålet om man er same: ”litt”, ”kanskje”, ”jeg snakker ikke samisk, men”, ”jeg er norsk, men”, ”oldemor var same, men bestefar regnet seg i hvert fall ikke som same”...(Sametinget, Samemantallet for meg? 2003: s. 2).

I denne avhandlingen benytter jeg følgende definisjon som er utarbeidet av Sametinget om hvem som er same og hva som menes med elever med samisk bakgrunn:

- Oppfatter seg selv som same. Dette kan ikke og vil ikke etterprøves av andre
- Har samisk som hjemmespråk, eller at minst en av foreldrene, besteforeldrene eller oldeforeldrene har eller har hatt samisk som hjemmespråk
- Er barn av en som allerede er registrert i samemantallet

(ibid, s.5).

2.6.1 Kort avklaring av fornorskningsprosessen

Følgende forståelse fra diskurser om fornorskningsprosessen ligger til grunn i denne avhandlingen.

Fra omtrent 1850 tallet ble samene utsatt for en hard fornorskningspolitikk. En dominerende ideologi i denne tiden var sterk sentralisert statsforvaltning kombinert med nasjonalistiske følelser. I datidens akademia dominerte blant annet teorier om sosialdarwinismen.

Disse kan identifiseres som medvirkende årsak til fornorskningsprosessen. Denne prosessen førte til at samene ikke fikk bruke sitt eget morsmål på skolen. I sin kontakt med offentligheten ble de også tvunget til å gi avkall på morsmålet sitt. Jordsalgsloven av 1902 er et eksempel på en slik fornorskning av samer. I følge denne loven var det kun norske statsborgere som snakket norsk som kunne få kjøpe jord. Loven var i virke fram til etter andre verdenskrig. Det var ikke før i 1970 at det ble innført undervisning i samisk på skolene i Finnmark. For å kunne forstå diskurser angående samiskhet er det nødvendig å ha kjennskap til fornorskningsprosessen som samene hadde vært utsatt for.

Det må tas hensyn til at samene i Norge er norske statsborgere. De er innbefattet av rettigheter og plikter som en slik nasjonal identitetsutøvelse krever. Samtidig har de urfolksstatus etter

ILO konvensjonen nr. 169 som legitimerer deres etniske identitet. Dikotomien som oppstår fra en slik norsk-samisk identitetsutøvelse er ikke bare en personlig konstruksjon. Dette er også en politisk og juridisk fakta.

Av hensyn til avhandlingens plassbegrensning kan jeg ikke drøfte dette grundig og vil vise til standard litteraturen om temaet.

2.7 Om kultur, etnisitet og identitetsoppfatning fra samtidsforskning

Jeg kommer til å ta i bruk Høgmo (1989), Barth (1970) og Nergårds (1977) tidligere forskning innenfor problemkomplekset etnisitet, identitet, kultur og identitetsforvaltning.

Høgmo (1989) skriver om kultur:

Med kultur kan en forstå en gruppe menneskers deling av verdier, tenkesett, måter å løse livsoppgaven på. Begrepet refererer med andre ord til et system av mellommenneskelige forståelsesmekanismer (intersubjektivitet).

Vi kunne også si at kultur er den felles mening en gruppe mennesker tilskriver seg selv og sine omgivelser. Gjennom kultur har vi et redskap til å tenke om oss selv og våre omgivelser, samtidig som kulturen lagrer vår identitet (s.69).

Høgmo skriver i samme boken om etnisitet:

Etnisitet er primært et tilskrivingsfenomenet. Det refererer nok til objektive kjennetegn ved personer, ting og begivenheter. Likevel er det ikke det objektive i seg selv som er det vesentlige, men den betydning "vi", "de", "vårt" og "deres" får, og den vurdering av godt og dårlig disse elementene blir utsatt for. I denne analysen har kategoriene mening i forhold til hverandre slik de er knyttet til bestemte betingelser. Etnisitet refererer til et organisasjonsfenomen (tilhørighet, atferd og opplevelse) der vi fremhever det som foregår på grensen mellom gruppene (ibid, s.72).

Barth (1970) forklarer etnisitet i følgende ordelag: "Etnisitet dreier seg om møte mellom mennesker der deres opplevelse av seg selv og omverden blir organisert i former "dem" og "oss", "deres" og "vårt". Når jeg i denne avhandlingen bruker uttrykk som *det å kontrastere* eller *forskjellsmarkering* støttes dette av Barths definisjon.

Nergård (1977) utøver en teoretisk anvendelse av identitetsbegrepet på det han betegner som et sosialt fenomen. På den måten legitimerer han også dets verdi som et analytisk verktøy. Nergård skriver om identitetsbegrepet ved å presentere følgende sats eller påstand:

”Å identifisere eller gjenkjenne noe eller noen vil si å erkjenne eller gjenkjenne dette (fenomen, ting, aktører) som noe eller noen ” (s.3). Han forklarer dette videre og utleder noen implikasjoner av denne satsen eller påstanden på følgende måte:

- A. En grunnleggende betingelse for at identifikasjon skal kunne finne sted er at det finnes to ulike posisjoner, nemlig den det gjenkjennes eller identifiseres fra og det gjenkjente eller identifiserte fenomenets posisjon. Muligheten for at fenomenet x skal kunne identifiseres (eller påvises) ligger således både i fenomenet x selv og i det erkjennende subjekt (den som identifiserer). Det er altså egenskaper både ved den som identifiserer og det som blir identifisert som gjør identifisering mulig. Fenomenet x må “ha evne” til å komme til syne eller bli identifisert som det fenomenet det er.
- B. En annen vesentlig forutsetning for identifikasjon eller gjenkjenning, er at det gjenkjennende eller identifiserende subjekt identifiserer mer enn selve fenomenet, dvs. at det også identifiserer så mye av fenomenets omgivelser eller av den kontekst fenomenet opptrer i, at det blir mulig å identifisere fenomenet som noe. Betingelse for dette er at individet har en viss referanse til fenomenet og derfor persiperer en tilstrekkelig del av den kontekst fenomenet opptrer i, at det blir mulig å identifisere fenomenet som noe. Betingelsen for dette er at individet har en viss referanse til fenomenet og derfor persiperer en tilstrekkelig del av den kontekst fenomenet opptrer i.
- C. For at tingen eller fenomenet skal kunne fremtre mot en meningsformidlende bakgrunn for aktøren, blir også hans “blikk”¹⁵ eller referanse til fenomenet avgjørende for hvordan det fremtrer. Sagt på en annen måte: Hvordan aktøren “ser” fenomenet er ikke bare avhengig av fenomenet selv, men også aktørens referanse til fenomenet. Her kommer så et tredje grunnleggende forhold ved identifikasjon inn i bildet. Aktørens referanse vil nemlig for en stor del være bestemt av hans interesse, hensikt eller intensjon overfor fenomenet.
- D. Til identitetsproblemet hører også en annen viktig dimensjon, nemlig andre aktørers identifisering eller tilskrivning av identitet til aktøren. Andre aktørers gjenkjenning og tilskrivning blir en nødvendig og utfyllende del av identitetsprosessen. (ibid, ss.4-8).

Nergård oppgir i hans fotnote nr. 10 at disse er gjengitt fra Eidheim (Eidheim, 1974, s. 68).

Eriksen (2002) støtter også dette synet om identitet i det han skriver:

De ulike gruppene og sosiale kategoriene vi tilhører, gjør oss til dem vi er. For å forstå menneskelig identitet, det sosiale selvet, i hele sin fylde og kompleksitet kan det derfor være nødvendig å bruke kraftige metaforer. (Eriksen red. s. 36).

Metaforen som han brukte var skilpadden. Personer har ifølge Eriksen en offentlig og en privat identitet: ”Når den stikker hodet ut av skallet er den sårbar, men da er den også i kontakt med verden. Når den trekker hodet inn i skallet er den trygg, men samtidig isolert ” (Fitzgerald 1993 gjengitt av Eriksen red. s.36).

¹⁵ Nergård oppgir i fotnote at uttrykket "blikk" stammer fra en forelesningsrekke som Jakob Meløe har holdt høsten –76 ved universitetet i Tromsø. Min fotnote anvendelse.

Eriksen bruker følgende elementer for å kartlegge noe av mangfoldet i menneskelig identitet. Eriksen mener at alle relasjonene som er beskrevet i denne modellen, kan være de viktigste for bestemte personer, i bestemte situasjoner eller livsfaser, i bestemte samfunn eller historiske epoker (ibid, s. 38).

Ifølge Eriksen dannes identitet av et eller flere av følgende komponenter: » Hjemsted, Ætt, Nasjonalitet, Etnisk tilhørighet, Familie, Alder, Utdannelse, Individualitet, Politikk, Livsstil Klasse, Religion, Kjønn, Språk » (ibid. s. 38).

Hvilke av disse det tillegges mest vekt vil være avhengig av person, situasjon og det sosiokulturelle miljøet vedkommende befinner seg i. I sin beskrivelse av identitet bruker Eriksen begrepet individualitet som personlig identitet:

Med » individualitet » menes personlig identitet; det som gjør *meg* unik og forskjellige fra alle andre. Alle mennesker er forskjellige fra alle andre mennesker i en slik forstand; de er til syvende og sist bare identiske med seg selv. Alle de andre identitetene vi måtte ha, tilhørigheten vi måtte føle til ulike felleskap, holdes sammen og møtes der, i selvet, som naturligvis står i en særstilling i forhold til våre øvrige identiteter (ibid. s. 39).

Nergård (1977) presiserer også viktigheten av interaksjon. Aktørene må etter hans mening danne en »meningsformidlende» kontekst (s.8). Dette innebærer at identitet ikke er noe som ligger der ute og venter på bli gjenkjent. Identitet skapes og forvaltes etter bestemte intensjoner og motiver. Mennesket identifiserer seg selv ved å bli identifisert av andre. Det er samhandling som skaper identitet. Identitetsdannelse blir da en prosess som også er avhengig av et sosialt samspill i en relasjonell kontekst. Mead (1934) skriver:

The self is something which has a development: it is not initially there at birth but arises in the process of social experience and activity, that is, develops in the given individual as a result of his relations to that process as a whole and to other individuals within that process (p. 135).

Identitet er en sosio- kulturell konstruksjon og samtidig et verktøy til å definere seg selv og sine i relasjoner til andre og annet. Utvikling og forvaltning av identitet er dermed en personlig, men er på ingen måte en privat sak. Identitetsbegrepet i denne avhandlingen anses som både en personlig egenskap hos aktøren og et fenomen som er sosialt skapt.

Jeg vil være forsiktig med en videre operasjonalisering av identitets begrepet. Jeg vil i denne avhandlingen benytte det meningsmangfoldet identitetsbegrepet tilbyr. Dette innebærer blant annet at fokuset er rettet mot etnisk identitet, men der det er formålstjenlig vil

identitetsbegrepet også referere til personlig identitet. Uansett bør identitetsbegrepet forstås som en kontinuerlig prosess og ikke som en oppnådd tilstand. Identitet er alltid utsatt for reproduksjon og er temporær- og kontekstavhengig.

2.8 Kritiske refleksjoner om litteratur fra tidligere forskning

Det er svært få som har jobbet konkret med samer i aldersgruppen 16 til 19 år, dvs. elever ved videregående skoler. Mye av forskningen som er foretatt i løpet av de siste 10 år er rettet mot barnehager, barne- og ungdomsskoler, BUP¹⁶ og selvmordsproblematikken i Karasjok (ref. websøk på google.no og bibsystem).

Manglende forskning som er rettet mot aldersgruppen 16-19 år fører til at det er vanskelig å finne vitenskapelig valide argumentasjoner angående behovet for tilrettelegging av undervisningen for utdanningssøkende ungdom som kommer fra samiske kjerneområder til videregående skoler i Finnmark. Her vil jeg skille mellom offentlige utredninger som tar for seg problemstillinger knyttet til samisk identitet, og akademisk forskning som er utført av nøytrale forskere. Når det gjelder offentlige utredninger så kan man se en eksplosjon av materiell som er lansert i løpet av de siste. Angående akademisk forskning, er det relativt få akademikere som har forsket på dette området; Vigdis Stordal, Anton Hoem og Asle Høgmo er av de navnene man ser ofte i litteraturodrøfting.

Litteratursøking innenfor relaterte temaer viser at noen områder likevel er overforsket, og dermed har noen problemstillinger blitt overkommunisert i forhold til andre områder. Innenfor hovedfagsavhandlinger og doktorgradsavhandlinger i Norge vil jeg påstå at følgende temaer er blitt prioritert og sannsynligvis overforsket;

¹⁶ Barne- og ungdoms psykiatri, nytt navn: BUP Midt-Finnmark, Samisk psykiatrisk ungdoms-team

- Selvmordsproblematikken i Karasjok med en utbredt tilbøyelighet til å finne kausale relasjoner mellom selvmord og identitetsutvikling (utført av fagmiljø innenfor medisin, psykologi og psykiatri)
- Fornorskningsprosessen (utført av samfunnsviterer, antropologer, historikere)
- Manglende skolegang og skoleproblematikken (pedagoger)
- Retten til land og vann, mineral utvinning, reindriftsproblematikken
- Intra-etniske konflikter mellom reindriftssamer og fastboende samer, særlig i Karasjok og skolte samer i Neiden
- Vold og alkoholmisbruk blant samisk ungdom i Karasjok og Kautokeino

(For dokumentasjon: websøk google, bibsys og ODIN).

Kapittel 3

3. Presentasjon av teorier

3.1 Teorier

Valg av teori har til hensikt å sette en referanseramme og et perspektiv som kan styre arbeidet fremover. Både teorier og metoder er brukt som nødvendig verktøy for å kunne forstå virkelighetens *sjakkspill* der aktørene inntar roller og utfører det etter bestemte mål, mening og motiver. Hva er det som bestemmer disse målene, meningene og motivene forklares ved teorier som blant annet Symbolsk interaksjonisme som er utviklet av fagmiljøet ved universitetet i Chicago med George Herbert Mead (1863-1931) i spissen. Denne retningen er også kjent som Chicagoskolen blant fagmiljøet både i Norge og i utlandet.

3.2 Chicagoskolen og Symbolsk interaksjonisme

Teorien symbolsk interaksjonisme er grunnet i Blumers (1969) teori om symbolsk interaksjonisme, som erkjenner at den sosiale virkeligheten har fundament i meningen mennesker gir fenomener i sine sosiale omgivelser. Forhåndsetablerte meningsinnhold i fenomener tolkes forskjellige av aktørene.

I dag er George Herbert Mead, John Dewey, Robert E. Park og William I. Thomas blant de som forbindes mest med teorien om symbolsk interaksjonisme. Mead selv har ikke publisert noe om symbolic interaksjonisme. Etter hans død publiserte studentene hans boka *Mind, Self and society: From the standpoint of a Social Behaviorist* (1934). Cuff m.fl. presenterer teorien ved hjelp av følgende tre kriterier:

- Opptatthet av konstruksjon og overføring av sosial mening i og gjennom individuell interaksjon og gruppeinteraksjon.
- Et syn på sosialt liv som prosess heller enn som struktur og system.
- En forpliktelse ovenfor en ”naturalistisk” forskningsstrategi. (oversatt fra Cuff m.fl.1995. p. 145) (gjengitt etter Bjørndal 1997).

Fra 1945 til 1960 ble miljøet ved Chicagoskolen preget av en ny generasjon av forskere som også dannet retningen som er kjent som a second Chicago School of sociology.

3.3 Dualistisk forhold mellom realitet og symboler: symbolsk realisme

Den symbolske realisme baserer seg på en uatskillelig dualisme mellom realitet og symboler.

Vi kan forstå realiteten bare gjennom symboler:

Den symbolske realismen fremhever at kunnskap ikke kan forstås atskilt fra den sosiale sammenheng den er konstruert i. Symbolsk konstruksjon av virkelighet gjenfinnes på tre nivåer som er relevant i samfunnsvitenskapelig sammenheng. For det første er det kunnskap mennesker gjør bruk av i sin daglige virksomhet sosialt konstruert (Berger & Luckmann, 1990). For det andre innebærer samfunnsvitenskapens forsøk på å vinne kunnskap om den samfunnsskapede virkeligheten også en konstruksjon, på et høyere nivå (Wadel, 1990). Dersom en videre ønsker å stille seg kritisk til den samfunnsvitenskapelige konstruksjonen, må en benytte et metaspråk på et tredje nivå. Det er dette vitenskapsfilosofien eller metasosiologien befatter seg med (Østerberg 1980 gjengitt av Bjørndal 1997 s.5).

Blumer (1969) definerer symbolsk interaksjonisme i følgende ordlag:

The term "symbolic interaction" refers, of course, to the peculiar and distinctive character of interaction as it takes place between human beings. The peculiarity consists in the fact that human beings interpret or "define" each other's actions instead of merely reacting to each other's actions. Their "response" is not made directly to the actions of one another but instead is based on the meaning which they attach to such actions. Thus, human interaction is mediated by the use of symbols, by interpretation, or by ascertaining the meaning of one another's actions. This mediation is equivalent to inserting a process of interpretation between stimulus and response in the case of human behaviour (p.180 gjengitt fra web: <http://www.uregina.ca/~gingrich/fl00.htm>).

3.4 Diskurs

Ordet diskurs har sitt opphav i det franske ordet discours. I sin hovedfagsavhandling i sosiologi sier Berrum (2000) at: " diskurs handler om hva noen sier, mener og skriver om emner eller saksområder i en historisk sammenheng " Begrepet omfatter også etter hans mening utøvelse av en praksis ut i fra bestemte betingelser og gitte forutsetninger (ibid, kap.7). Berrum viser til Foucault og Latour som betegner diskurs som: " en del av en større, selvproduserende helhet og som et nettverk av utsagn, hjelpemidler, praksiser og institusjoner, som settes i spill slik at det gjeldende i en diskurs fremstår som gyldig " (Schaanning, 1997 p.185 ifølge Berrum, ibid).

Diskurs handler ikke om hva som er sant eller usant, men hva som fremstår som sant ut i fra gitte forutsetninger og samfunnets konstruksjon av rammevilkår. Diskurs og diskursiv praksis betegner det samme. Foucault karakteriserer diskurser som: " Praksis som systematisk former de objekter de omtaler " (Foucault ifølge Brooks 1997. p. 50, gjengitt etter Lorentzen, s.2).

Språket er en vesentlig faktor i diskurser. Språket påvirker måten vi tenker på. Det er gjennom språket man konstruerer, begrenser og forstår verden. Forskjellige meningsformuleringer ved bruk av språk gir rom for flere diskurser om samme tema. Forhandlinger mellom ulike meninger gir etter hvert legitimitet til en eller flere diskurser som blir dominerende. Dominerende diskurser tilegner seg definisjonsmakt over hva som anses som sannhet. Sannheten blir da en konstruksjon ut i fra hvilke diskurser som utøver definisjonsmakt. Burr (1995) definerer diskurs som: ” meninger, metaforer, representasjoner, historier og påstander som til sammen utgjør en bestemt versjon av en hendelse ” (p.49).

Diskurser er nært knyttet til sosiale konstruksjoner og rekonstruksjoner av mening. En hver diskurs konstrueres og rekonstrueres i interaksjon med konkurrerende diskurser. Dette kalles for en *diskursiv kamp* om betydningsfastsettelsen.

3.5 Meads og Barths teorier om identitet og etnisitet

Mye av litteraturen om symbolic interaksjonisme og identitet har sitt opphav i sekundærkilder. Jeg har sammenlignet materiell som er tilgjengelig på norsk med autentiske kilder som Encyclopedia of Philosophy på originalspråket. Etter en slik kildekritisk sortering valgte jeg å bruke Nielsens (2004) presentasjon av Meads og Barths teorier om identitet. I følge Nielsen:

Meads tanke var (sterkt forenklet) at mennesket ved fødselen ikke har noen identitet, fordi det ikke skiller mellom seg selv og andre.

Diebarnet, for eksempel, skiller ikke mellom mors bryst og seg selv, og gråter når de skilles ad. På denne måten opplever barnet at det finnes noe **annet** (for eksempel brystet) enn barnet selv. Lignende opplevelser gjennomgår barnet igjen og igjen gjennom hele sin oppvekst og hele sitt liv. Men til å begynne med settes ikke disse opplevelsene i forbindelse med hverandre. Hver enkelt opplevelse av "annethet" begripes som et unikt tilfelle, som et unntak som bekrefter regelen. På et tidspunkt går det imidlertid opp for barnet, at alle disse enkelte "andre" som han eller hun til stadighet opplever, ikke er unntak men regelen. Det finnes en hel verden der ute som er "Annen" enn barnet selv. Det finnes en "generalisert Annen". Og det er først når denne generaliserte "Annen" etableres, at barnet kan etablere et Selv, en personlig identitet i kontrast til en verden av "Annethet".

Meads tanke er viktig først og fremst fordi den ikke forklarer identitet som en egenskap som individer eller grupper har. Identitet er ikke en ting - ikke en gjenstand man kan eie, en kunnskap man kan beherske, eller en egenskap man kan inneha. Hvis vi holder oss til etnisk identitet, blir det for eksempel ofte hevdet at etniske grupper blir til fordi gruppens medlemmer deler den samme "kultur", de samme tradisjonene, de samme moralnormene, det samme språk. Men hvis vi følger Meads tankegang, trenger ikke en etnisk gruppe nødvendigvis å dele noenting som helst. Innad kan en etnisk gruppe være full av konflikter, og det kan eksistere store kulturelle forskjeller mellom medlemmene. Gruppens medlemmer

trenger ikke å ha noe som helst substansielt til felles, annet enn at de er enige om at de er "anderledes" fra de samme "andre".

Dansk identitet vil i tråd med denne tankegangen først og fremst være et uttrykk for danskernes opplevelse av seg selv som "anderledes" enn svensker, nordmenn, tyskere, franskmenn, amerikanere, muslimer, kommunister, katolikker, buddhister, osv.

Grovt sett, kan vi si at antropologisk tenkning om etnisk identitet enten tar utgangspunkt i teorier som ligner Meads, eller i teorier som i større eller mindre grad tilbakefører identitet til substansielle fellestrekk innad i gruppen (felles historie, kultur, territorium, språk, osv) (Nielsen, 2004, s. 2).

I samme artikkel presenterer Nielsen noen synspunkter Barth (1969) kom med i boken, *Ethnic Groups and Boundaries* i 1969. Nielsen skriver om Barths synspunkter i følgende ordlag:

...argumentet er, i korthet, at identitet er noe som skapes der grupper møtes, i grenselandet mellom dem. En gruppe har ingen etnisk identitet hvis den ikke står i kontakt med andre grupper som den kan kontrastere seg mot. Det er altså "omrisset" av gruppen, ikke dens

“innhold” som er viktig. Identitet springer ikke ut av at en gruppe har felles historie, felles språk, kultur, territorium, osv., men ut av den samhandling gruppen har med andre grupper. Et slående eksempel på dette blir levert av Gunnar Haaland, en av Barths medforfattere til boken, som skriver fra Sør-Sudan, hvor en gruppe jordbrukere og en gruppe kvegnomader lever i nær kontakt. Haaland viser hvordan enkelte av jordbrukerne går over til å bli nomader, ved at de gradvis endrer sin adferd, inntil de (eller deres barn) plutselig en dag blir identifisert med nomadegruppen. Denne bevegelsen mellom de to gruppene, denne muligheten til å skifte identitet, viser for det første at identitet ikke er noe medfødt, noe som er spikret fast i selvet og aldri kan endre seg. For det andre fører ikke disse stadige identitetsskiftene til at grensen mellom gruppene blir utvisket. Det kan faktisk se omvendt ut: bevegelsen mellom gruppene tydeliggjør grensen mellom dem. Det faktum at noen tar spranget fra en identitet til en annen, bekrefter at det er et sprang å ta, at gruppene er forskjellige.

Alt vi har sagt til nå bekrefter at identitet er noe ikke-substansielt, noe flyktig og bevegelig, noe vi tilskriver oss selv eller hverandre uten at det nødvendigvis er spesielt gode grunner til det. Hvis jeg ble spurt om min nasjonalitet ville jeg for eksempel si at jeg var norsk. Men "norsk" er ikke noe jeg kan være, det er noe jeg kaller meg, noe jeg sier (eller noe andre sier) at jeg "er".

Denne tankegangen har særlig vist seg nyttig når man søker å forstå livsbetingelsene i moderne, globaliserte samfunn, preget av migrasjon og kultur møter, flimrende mediebilder, ustabile familieforhold og stadig raskere endringstakt overalt i samfunnet. I en slik verden er aldri identitet noe man simpelthen *er*, og tar for gitt. Det er noe som skapes og gjenskapes, som alltid må gjenoppfinnes på nye måter, ettersom omstendighetene endrer seg (ibid, s. 3).

3.6 Grounded Teori

Teorier bør etter min mening hjelpe, og ikke begrense tilgangen til valid data. Måten mitt feltarbeid og analyse av empirien er utført i denne avhandlingen støttes blant annet av grounded teori.

A grounded theory is one that is inductively derived from the study of phenomenon it represents. That is, it is discovered, developed, and provisionally verified through systematic data collection and analysis of data pertaining to that phenomenon. Therefore, data collection, analysis, and theory stand in reciprocal relationship with each other. One does not begin with a theory, then prove it. Rather, one begins with an area of study and what is relevant to that area is allowed to emerge (Strauss & Corbin 1990: p.23).

Utsagnet; *what is relevant to that area is allowed to emerge* tillater også en utvidet forståelse av hva som menes med relevant empiri. Alt som oppleves under feltarbeid er validdata ikke bare data som treffer blink i forhold til forhåndsbestemte problemstillinger. Grounded teori gir støtte der det oppstår diskrepans mellom teorier, begreper og empiri fra virkeligheten ved feltet.

3.6.1 Grounded teori som begrunnelse for måten datamateriellet er kategorisert

Postholm (2002) viser til Glazer & Strauss (1967) og betegner grounded teori som en: ” konstant komparativ tilnærming i fire trinn ” med følgende faser:

- Sammenlign data med hver enkelt analytisk kategori
- Integrering av kategoriene og deres egenskaper
- Avgrensning av teorien som er i ferd med å ta fram
- Fremstille teorien

(s.4).

Måten narrative er brukt i denne avhandlingen støttes blant annet av en fire trinns modell. Trinn en, også nevnt som bekrefting av analyse deler opp teksten /empirien og kodifiserer dette med kategorier. Trinn to handler om å eksaminere alle segmenter innenfor hver enkel kategori. Dette trinnet betegnes som beskrivelse av kategorier. På trinn tre jobbes det med å finne mønster og forbindelser mellom kategoriene. Her inngår også både tolkning og fremstilling av forhold. Trinn fire handler om teorisering (ibid, s.3).

Tolkningsprosessen etter Postholm bør også inneholde fire faser, der fase en genererer kategorier fra data. Fase to handler om å ” bolke data ”. Denne fasen karakteriseres som *bekreftelse og avkreftelse*. Fase tre sjekker kategorier og enkelte databolker. Denne fasen som den forrige kjennetegnes også som *bekreftelse og avkreftelse*. Fase fire fremstiller forhold i form av hvordan kategoriene henger sammen (ibid, s.10).

Del 2

Metodisk tilnærming og empirisk utgangspunkt

Kapittel. 4

4. Vitenskapsfilosofiske refleksjoner, metodepreferanser og metodetriangulering

4.1 Vitenskapsfilosofiske refleksjoner

Ringdal (2001) beskriver vitenskap som et fagområde som er gjenstand for systematisk forskning. Videre skriver han at vitenskapsteori er vitenskapens selvrefleksjon (ibid, s.55). I mitt litteraturstudie i vitenskapsteori søkte jeg etter vitenskapsfilosofiske syn som ville legitimere mitt teorivalg, metodevalg og bruk av empiri. Poppers (1902) kritiske realisme anser virkeligheten som er der og utøver sin funksjon uavhengig av andre interesser eller instanser. Etter Popper eksisterer det en empirisk sannhet. Ringdal skriver om Popper:

Poppers syn er at all vitenskap starter med et problem som utkrystalliserer seg i forskningsspørsmål og i teorier som kan forklare fenomenene. Forskeren gjør så sitt beste for å motbevise eller falsifisere teoriene ved hjelp av empiriske undersøkelser. Vitenskapen vokser ved at teorier forkastes, og nye og bedre teorier formuleres. En grunnleggende forutsetning for dette, er at teorier formuleres, slik at de i prinsippet kan forkastes. Med andre ord at de er falsifiserbare (op.cit. s. 58).

Dette innebærer at teorier som overlever forkastning får legitimitet, men dog ikke en permanent status som en sann teori. Etter Poppers syn er alle teorier usikre. Det samme gjelder all vitenskapelig kunnskap. Dette har påvirket mitt teorivalg og metodepreferanse som støtter at sannhet muligens er en sosial og kulturell konstruksjon. Faglig støtte for min argumentasjon finner jeg i Ringdals (2001) formulering:

Vitenskapen er en evig søken etter sannhet med den begrensning at sannheten aldri fullt ut kan finnes. Det betyr også at vitenskapene aldri kan gi oss sikker kunnskap, men at vi må nøye oss med foreløpig og ikke endelig svar (ibid, s. 58).

Nå bringer jeg diskurs begrepet tilbake igjen for å kunne problematisere paralleller som kan oppstå mellom Poppers teorisyn og diskurser som konkurrer på samme diskursive felt. En diskurs får påvirkningskraft i forhold til det den utelukker i det aktuelle diskursive felt. Et avgrenset antall diskurser vil være i motsetningsforhold til hverandre i det diskursive felt. Dette kaller Foucault (1999) som *diskursiv orden*. Den diskursive orden er imidlertid ikke satt en gang for alle, men utfordres lokalt innenfor det diskursive felt (Scott, 1997, ifølge Lorentzen, s.2.).

Teorier er ment å forklare fenomener som allerede har oppstått og også for å kunne predikere fenomener som kan oppstå under gitte forutsetninger. Diskurser derimot kan innøve en formateringsmakt. Diskurser former fenomener, samtidig får fenomenene meningsinnhold gjennom diskursiv praksis. Alternative diskurser utkonkurrerer de dominerende diskursene og etablerer sin relevans i det aktuelle diskursive feltet.

Teorier fungerer også etter samme mønster. Når teoriens makt er avhengig av teoriens forklaringskraft, presisjon og etterprøvbarehet ligger diskursmakten i å ha aksept hos aktører. Tilsynelatende absurde diskurser kan også vinne terreng hvis aktørene i det diskursive feltet finner det formålstjenlig.

Diskurser legitimerer aktørens sannhetsfølelse selv om dette ikke nødvendigvis er forenlig med empirisk sannhet. Sannhet er ofte en abstraksjon i teori sammenheng. I diskurser blir sannhet en sosio- kulturell og mental konstruksjon.

4.2 Den hypotetisk-deduktive metode

Den hypotetisk-deduktive metode anses av positivister som en felles ramme for all vitenskap. Metode kan beskrives som:

Et sammenhengende system av påstander (hypoteser) der en utleder (deduserer) nye hypoteser. Disse avledende eller lavere ordenshypotesene kan en så prøve ut gjennom empiriske undersøkelser (Holme & Solvang 1986).

Den hypotetisk-deduktive metoden nevnes her som en støtte til kvantitative metoder som også vil bli tatt i bruk i denne avhandlingen. Jeg viser til standard litteraturen i metodefag for detaljer angående hypotetisk-deduktive metode.

4.3 Min metodepreferanse: begrunnelse for å bruke hermeneutiske metoder, den hermeneutiske sirkelen og holistikken

Kravet om undersøkelsens etterprøvbarehet og vitenskapens kumulativitet setter grenser for omfanget av en synkron virkelighetsforståelse i denne avhandlingen. Det å ta tilstrekkelig hensyn til tidsaspektet er en balanse eller kompromiss mellom abstraksjon (kontekstuell forståelse med utvidet meningsinnhold) og presisjon (objektivt forståelse med operasjonalisert meningsinnhold) angående begrepens meningshorisont.

Dette eksemplifiseres ved at i denne avhandlingen er ikke begrepene identitet og skoleprestasjon tilstrekkelig operasjonalisert nettopp for å kunne ivareta balansen mellom

presisjon og meningsmangfold. På den måten gis bakgrunnsvariablene en relevans som er forankret i en forsterket validitet og reliabilitet i empiri og analyse.

Hvordan kommer jeg til å forstå en virkelighet i en holistisk sammenheng, fra segmentert forståelse av noen bakgrunnsvariabler som jeg har valgt ut fra et arsenal av begreper?

Dette spørsmålet har etter hvert fortonet seg som en spennende metodologisk utfordring. Det er en relativt enkel sak å se sammenhenger mellom variabler ved å benytte en korrelasjonsanalyse som Pearsons produkt-moment-koeffisient. Utfordringen fortoner seg etter hvert i den anerkjennelse av at korrelasjon ikke nødvendigvis betyr kausalitet (årsak-virkning). Pearsons PM- korrelasjon sier ingenting om kausalitet, eller om styrken på de egentlige sammenhenger mellom to variabler da korrelasjon kan skyldes en tredje utenforliggende variabel.

Den hermeneutiske sirkelen har vært et nyttig verktøy for å kunne takle denne utfordringen. Innsamlet materiell er behandlet ved hjelp av den hermeneutiske sirkelen. Denne avhandlingen inntar nå en metodepreferanse der den hermeneutiske metoden har en sentral rolle. Jeg anser nødvendigheten av å finne et ståsted som vil fungere som et metodisk fyrtårn for denne avhandlingen. Hermeneutiske metoder anser jeg som noe jeg kan bruke som et slikt ståsted. Metodens kjerne er å sette søkelyset på mening, tolkning og forståelse, selv om jeg aldri kan være sikker på om jeg har tolket rett. Det kan likevel sørges for at den tolkningen jeg foretar blir så god som mulig. I hermeneutikken er det ønskelig etter Grenness (1997) at:

Forutforståelse (forståelseshorisont) og den mening som ligger i teksten (tekstens horisont) bringes sammen i en ” horisontsammensmelting ”. Dermed er leserens forståelse av noe som i utgangspunktet virket fremmedartet blitt utvidet, og hans eller hennes spesielle forutforståelse (som kan gi grunnlag for fordommer) er, om ikke helt forsvunnet, så iallfall blitt modifisert (s.56).

Den hermeneutiske sirkelen er et viktig redskap i hermeneutikken. Gilje & Grimen (1993) skriver:

Utrykket betegner det forhold at all fortolkning består av stadige bevegelser mellom helhet og del, mellom det vi skal fortolke, og den kontekst det fortolkes i, eller mellom det vi skal fortolke, og vår egen forutforståelse. Hvordan delen skal fortolkes, avhenger av hvordan helheten fortolkes, og hvordan helheten skal fortolkes, avhenger av hvordan delene fortolkes. Hvordan fenomenet skal fortolkes, er avhengig av hvordan konteksten fortolkes, og omvendt (s.153).

Forskeren vil alltid bringe med seg sin egen subjektive forutforståelse av fenomenet og vil erverve nye forståelser under forskningsprosessen. Grenness skriver videre:

Fra et hermeneutisk synspunkt er det meningsløst å tale om "absolutt kunnskap" spesielt omkring samfunnsmessige fenomener. Å studere menneskelige handlinger er kompliserte saker, og ofte kan ulike innfallsvinkler, ulike perspektiver og ulike tolkningsmodeller snarere komplettere enn utelukke hverandre. Hermeneutikken, med sin betoning av innlevelse og forståelse, åpner altså for en mulighet til kunnskap som synes utilgjengelig for positivistens distanserte og objektivistiske vitenskapsideal (op.cit., s.58).

Bronfenbrenners (1979) fenomenologiske perspektiv kan nevnes for å forsvare min metodiske tilnærming der aktørenes opplevelser og fortolkninger er lagt mer vekt på, enn å lete etter en objektiv fenomenbeskrivelse som lett kan få et statisk preg uten dynamikk (Johannessen, Kokkersvold & Vedeler 2001 s.66).

Det å forstå og tolke sameungdommenes væremåte og identitetsforståelse krever at man inntar en posisjon som er fundert på både *mikro og makroorienterte*¹⁷ perspektiver.

Ungdommenes forståelse av seg selv og sin identitetsforvaltning karakteriseres som fenomener på mikronivå, mens deres interaksjon og tilpassning til det øvrige norske samfunn, og som verdensborgere, utløser behovet for å kunne innta et makroperspektiv. En hermeneutisk tilnærming vil etter min mening bidra til å nøytralisere dette problemet i vesentlig grad ved at avhandlingen sikter på en holistisk tilnærming. En slik tilnærming bruker jeg også for å kunne forene det Bronfenbrenner kaller for mikro og makro perspektiver (ibid, s.67).

4.3.1 Narrativer som metode og meningsmotorer i diskurser

I kvalitativ forskning generelt, og i min problemstilling spesielt, har narrative store representasjonspotensialer som kunnskapsbærere. I de påfølgende avsnittene vil jeg begrunne denne påstanden. Jeg tok narrative i bruk som metode med følgende begrunnelse. Bjørkeng, Rolfsen, Madsen, Blikø, Wulff & Molberg (2001) skriver:

Mennesker har alltid brukt historier til å formidle erfaringer. De er mer fengende enn analytiske og argumenterende framstillinger, og de spiller på flere strenger. Narrativets fortrinn er at det er levende. Fortelleren forholder seg til sin kontekst og sin erfaringsbakgrunn. I interaksjonen vil fortelleren påvirkes av tilhøreren, som assosierer på bakgrunn av sin kontekst og sine erfaringer. Narrativet blir på denne måten et levende medium i mellomrommet mellom dem. Narrative bærer i seg evnen til å skape kunnskap fordi de forlanger å bli tolket, slik at mottakeren forholder

¹⁷ Etter Bronfenbrenners utviklingsøkologisk modell, er avklart i kap. 2 avsnitt 2.4

seg aktivt til den informasjon som blir presentert. Det er i interaksjonen mellom fortellingen og tilhøreren at ny kunnskap genereres... (s.27).

Narrativer som er brukt i empiridelen beskriver og bestrider virkelighet som den oppfattes av aktørene. De genererer meningsoverskudd, tolkningsrom og fanger opp meningsmangfold med informasjonsverdi. Den virkeligheten som munner ut gjennom disse narrative er ofte ytringer for en sosial- og personlig konstruksjon av identitet og etnisitet. De narrative tekstene som jeg bruker er med på å bringe drama og dynamikk inn i den enkeltes liv. Det samiske språk er billedlig med mye bruk av symboler, metaforer og retorikk. I narrative som er presentert i empiridelen forsøker jeg å ivareta noen av metaforene og symbolikkene som er formidlet av informantene.

Epistemologi¹⁸ er knyttet til prosess og individnivå. Prosess og individ tilnærming fokuserer også på hvordan og hvorfor en forteller sin historie, og ikke bare hva en forteller. Dette problematiserer erkjennelser om at det ikke finnes en objektiv verden der ute på feltet som bare venter på å bli plukket opp som empirisk data. Fortid som rekonstrueres under intervjuer vil også bli preget av forutforståelse, sympatier, antipatier og preferanser. Samme informant kan få tildelt en symbolsk interaksjonistisk fortid eller en positivistisk fortid alt etter hvilke teorier som er brukt under tolkningsprosessen. Dynamikken og samspillet aktørene utøver overfor hverandre og overfor omgivelsene sine er riktignok reell, men fortellinger om disse i ettertid anses i denne avhandlingen som en konstruksjon. Denne konstruksjonen er filtrert gjennom aktørenes forståelse av hendelsene. Hendelsene i nåtiden forstås ut i fra det som ble erfart tidligere, og også ut i fra forventninger om det som kommer til å skje i fremtiden. Erfaringene en høster ut av hendelsene har et meningsmangfold som vanskelig lar seg anskue objektivt.

Derfor tok jeg i bruk narrative som metode. Dette vil etter min mening gi en empatisk forståelse i hermeneutisk forstand. Jeg tar forbehold om at denne metoden ikke gir verken objektiv empiri eller positivistisk presisjon. Disse vil bli forsøkt oppnådd gjennom metodetriangulering og ved å bruke: ”operasjonaliseringer som er så forskjellige som mulig ” også en ”multippel operasjonalisme ” (Kleven 2002, s.136).

¹⁸ Gren av filosofien som studerer selve erkjennelsens problem, nemlig spørsmålet om opphavet til og gyldigheten av våre kunnskaper (Caplex web leksikon).

4.3.2 Om kvalitetssikring av materiell ved metodetriangulering

En virkelighet som manifesterer seg i utøvelsen av komplekse og sammensatte roller vil vanskelig la seg anskue verken objektivt eller subjektivt. Kleven (ibid) mener at selv om det er vanskelig å operasjonalisere begrepene betyr ikke dette at vi skal gi opp empirisk forskning i det hele tatt. Vi kan i følge Kleven: ” forsøke å gjøre den enkelte måling så valid som mulig ” og ”å bruke ulike operasjonaliseringer ” (s.136).

Anerkjennelsen av at min subjektivitet faktisk spiller en rolle, har ført til at jeg har valgt å ta i bruk en metodetriangulering. En kombinasjon av dybdeintervjuer, deltakende observasjoner og enquêtes impliserer en metodetriangulering der både kvalitative og kvantitative metoder vil bidra til å forstå og verifisere empiri. På den måten har det foregått en kontinuerlig kvalitetssikring av materiell som er samlet inn fra feltstudiet. Dette vil forhåpentligvis forsterke undersøkelsens reliabilitet.

Datasettet som er samlet inn ved å bruke kvantitative metoder er lagt inn som ferdig strukturert data på vedlagte diskett. De av leserne som har behov for mer omfattende statistiske analyser kan benytte programpakken SPSS mot vedlagte datasett.

I denne avhandlingen anser jeg det ikke som relevant å diskutere hva forskjellige metoder, som kvalitative og kvantitative metoder, innebærer i detalj. Det samme gjelder for detaljer som hva en metodetriangulering, validitet og reliabilitet innebærer. Til dette viser jeg til standard litteratur i metodefaget.

4.4 Gamle begreper i nye kontekster: en utfordring

Å skille mellom dominerende diskurser¹⁹ angående samiskhet og de diskursene som har mistet relevans blant samisk ungdom har hjulpet meg til å forstå ungdommenes kontekst-tilhørighet. Nyansene i forskjellige virkelighetsoppfatninger blant generasjoner blir tydelig ved å se på hva slags diskurser som appellerer til ungdom, og hva slags diskurser som tiltrekker voksne.

Det viste seg at etnisk tilhørighet ikke nødvendigvis betyr lojalitet overfor de dominerende diskursene som gjør samiskhet politisk og sosialt relevant i en moderne tid i Finnmark. Ytterligere avklaringer av mitt resonnement vil framkomme i den påfølgende analysedelen.

¹⁹ Diskurs begrepet er drøftet i avsnitt nr. 3.4

Det er viktig å presisere at en ukritisk gjenbruk av begreper også innebærer risikoen for at konteksten muligens har endret seg i vesentlig grad. Konstant fokus på aktørenes motiver der hendelsene forekommer er en viktig forutsetning i mitt arbeid for å legitimere en kontekstuell riktig bruk av begreper, teorier og diskurser.

En slik fokus tydeliggjør den konteksten som er med på å danne en forståelseshorison ut i fra en hermeneutisk tilnærming. Etablerte begreper som har munnet ut av tidligere forskning revitaliseres ved at begrepene tilpasses til nåtidens kontekst og dermed gjenoppretter sin relevans som er forankret i samtidsvirkelighet.

I løpet av mitt feltstudie i Finnmark høsten 2003 og våren 2004 har jeg hatt noen refleksjoner over hvordan jeg kan resirkulere begrepene fra tidligere forskning til den konteksten jeg anser som min empiri. Resultatet av mine refleksjoner over tidligere forskning har ført til en anerkjennelse av behovet for at jeg også bør lage mitt eget “arsenal” av begreper.

Et annet alternativ som viser seg å være mer realistisk for meg er å revitalisere eksisterende begreper ved å bringe disse i et kritisk søkelys. Gjenbruk av begreper fra tidligere forskning forutsetter selvsagt nødvendige justeringer i begrepets meningsinnhold (multippel operasjonalisme) og kontekst-reposisjonering.

Kapittel 5

5 ETIKK

Et humanistisk verdisyn ligger til grunn som verdiforankring i denne avhandlingen. En eksistensialistisk tilnærming der både det subjektive og det objektive perspektivet tas i bruk anses av meg som særlig verdifull i denne sammenhengen. Her legges det spesielt vekt på individets oppfatning av verden. Johannessen, Kokkersvold & Vedeler (2001) skriver: „.. man anser menneskers følelser, lengsler, ønsker, håp og aspirasjoner som like viktige for forståelsen av deres handlinger som ytre hendelser og sosiale og miljømessige forhold ” (s.48).

En innblanding i disse menneskenes indre og ytre verden krever selvsagt vesentlige etiske forpliktelser. Disse etiske forpliktelsene anser jeg som personlige, men ikke private. Disse må holdes levende under hele prosessen, gjennom refleksjoner over egen praksis, og gjennom den forskningsetiske debatt som bidrar til at forskeren hever seg over egne private verdipremisser og sin private forståelse av etikk.

Når det gjelder den praktiske gjennomføringen av hovedfagsprosjektet mitt, ble det hentet informert samtykke fra informantene og all persondata ble tilstrekkelig anonymisert. Adekvat personvern er sikret etter retningslinjer i henhold til personopplysningsloven og personvernombudet. Alle utsagn er gjengitt etter samtykke.

Fullstendighet er også et viktig element i dette. Ting må ses i sammenheng. Forskeren bør ikke kun plukke de elementene som passer inn i hans/hennes puslespill, ut i fra en helhet som kanskje beskriver en helt annet virkelighet. Mulige konsekvenser, og informasjonens sensitivitetsgrad, må vurderes ut i fra hensyn til eventuelle skader som kan påføres personen som intervjues. Dette gjelder også for den store gruppen intervjupersonen representerer. Konsekvensen av svikt i konfidensialitet kan være fatal for personer som bor på små steder. Her er det lett å bli gjenkjent. Sensitive saker med regional aktualitet som bl.a. debatten om retten til land og vann, Finnmarksloven, reindriftsnæringen, samenes selvbestemmelsesrett osv, inneholder momenter som kan være konfliktskapende, selv mellom mennesker som tilhører samme etniske gruppe.

5.1 Empowerment som kvalitetssikring

Informantene utøvde empowerment (legitim makt) ved selv å velge hva de ville dele med meg, og hvilke versjoner av virkeligheten som er deres versjon, deres historie. Denne tilnærmingen i datainnsamlingen løfter forhåpentligvis informantene fra å være forskningsobjekter til å bli aktive deltakere i en virkelighetskonstruksjon. De gjenfortalte ikke bare om eksisterende diskurser, men de var aktive medspillere i diskurser.

Empowerment-aspektet ble brakt inn i mitt feltarbeid blant annet på grunn av en diskusjon som foregår i det antropologiske miljøet om Chagnons (1968) feltarbeid blant yanomami-indianerne i det nordlige Amazonas, på grensen mellom Brasil og Venezuela (ref. web: google.com med søkeord, Chagnon og Darkness In El Dorado).

Denne diskusjonen aktualiserer også debatten om etikk i feltarbeid. Diskursen som nå har foregått blant antropologer dreier seg om journalisten Tierneys (2000) bok *Darkness In El Dorado: How Scientists and Journalists Devastated the Amazon*.

Tierney (ibid) tar et oppgjør med Chagnons (ibid) verk *Yanomamö: The Fierce People*. Chagnon beskriver et folkeslag som lever av hagebruk og jakt. Boken inneholder detaljerte beskrivelser av yanomamöfolkets forhold til dop, sex og vold. Chagnon forteller om et folk som er splittet opp i grupper på noen få hundre individer, og som befinner seg i konstante feider med naboene. Årsaken til voldsutøvelse, ifølge Chagnon, er jakten på kvinner.

Et alternativt syn på dette er matmangel som årsak til yanomamöenes krigerskhet. Andre antropologer mener også at Chagnon overdriver og at yanomamöene slett ikke er så blodtørstige som Chagnons hevder (Eriksen, Kronikk Dagbladet; høsten 2000; tilgjengelig også på web, <http://folk.uio.no/geirthe/Yanomamo.html>). Tierney (ibid) påstår også at Chagnon aktivt oppmuntret yanomamöene til voldsbruk for å bekrefte egne teorier.

Tierney mener også at Chagnons fremgangsmåte er uetisk fordi Chagnon selv opptrådte truende overfor yanomamöene på grunn av at han selv var redd. Tierney har også kommet med en del annen alvorlig kritikk, som blant annet at Chagnons forskningsgruppe bevisst spredte meslinger blant yanomamöene for å undersøke reaksjonene, og at de unnlot å hjelpe syke mennesker fordi det ville forstyrre resultatene. Det kan nevnes her at meslinger kan være dødelig for isolerte folkeslag.

Chagnon er i dag uønsket som forsker i både Brasil og Venezuela. Yanomamileder Davi Kopenawa mener at Chagnon spredte løgner om hans folk, og karakteriserer ham også som fiende av yanomamifolket (ref. Kroglund. A. P; Tilbake til urtida; Dagbladet 05. februar 2005). Jeg nevner denne debatten for å fokusere på debatten om etikk knyttet til feltarbeid i fjerntliggende kulturer som en selv ikke er fortrolig med. Forskerens private preferanser og det han/hun ønsker å finne ut av kan lett dominere over det som er fakta på feltet. Ved å sikre informantenes empowerment i tilstrekkelig grad har jeg forsøkt å nøytralisere mine private preferanser i valg av empiri i Sápmi.

5.2 Å vise forsiktighet: forskeren er ikke terapeut eller journalist

Når man jobber med å samle inn data ved hjelp av kvalitative metoder som intervjuer og dybdeintervjuer er det viktig å være forsiktig, slik at en ikke krysser den forskningsetiske grensen. Hvor denne grensen går bør heller ikke være opp til hver enkelt forskers skjønn. Jeg innøvde i mitt feltarbeid en absolutt grense som innbefatter taushetsplikt, respekt og ydmykhet overfor andres følelser og en kalkulert konsensus om hva som det ikke bør spørres mer om.

Dette gjelder all forskning, men særlig gjelder dette når man jobber med ungdom. De er en gruppe i sårbar alder. I en dybdeintervju-situasjon kan det hende at en snakker om personer som står intervjuobjektet nært, men ikke lenger er i live. Gamle sår åpnes på nytt og gledesstunder gjenopplevs ved fortellinger. Tema som identitet, etnisitet, barndomsminner og opplevelser kan vekke sterke følelsesmessige reaksjoner hos noen. I mitt feltarbeid blant ungdom har jeg gjentatte ganger måtte avklare min rolle både overfor meg selv og overfor mine intervjuobjekter.

Forskeren må også passe seg for ikke å havne i en terapeutisk rolle i intervjusituasjonene. Disse rolleblandingene vil normalt ikke forekomme bevisst hos skolerte forskere. Jeg har likevel erfart at det ubevisst kan forekomme slike rolleblandinger. Vi har alle våre sympatier og antipatier. Jevnlige refleksjoner over egen rolle og egen praksis er et uunnværlig verktøy i feltstudiet. Derfor har jeg av og til stoppet opp og redefinert min rolle og gjenopprettet mitt virke i feltstudiet.

Kapittel 6

6. Hvordan er dataene samlet inn og hvor er de samlet inn fra?

Mine metodiske preferanser, i tillegg til det teoretiske, er preget av Chicagoskolens oppfordring om å gjøre feltarbeid på en slik måte at man kommer til problemets eller fenomenets kjerne. I artikkelen *Being Here and Being There* publisert i fagtidsskriftet for *The American Academy of Political and Social Science* (September 2004) defineres *classic Chicago-style fieldwork* på følgende måte:

- *The focus on discovery, rather than on theory or method*
- *"Loyalty to the phenomenon" emphasizing what people are actually doing versus what theory suggests people are doing*
- *The collection of original data, as well as the collection of ethnographic data in original ways*

(Anderson, Brooks, Gunn & Jones, September 2004, Volume 595).

Selv om det siste utsagnet primært handler om etnografiske data er dette etter min mening relevant i feltarbeid generelt. Derimot kan utsagnet: *The collection of original data* (ibid), virke noe misvisende. Begrepet *Data collection* kan gi assosiasjoner med en positivistisk analyse av data, der fenomenet er delt inn i variabler for å kunne etablere kausale sammenhenger mellom disse variablene. Det presiseres at data i denne avhandlingen ikke er noe som jeg bare plukker ut under feltstudiet. Min tilstedeværelse i feltet påvirker også informasjon som kommer fra mine informanter. Jeg er med på å konstruere empiri gjennom min forståelse og forutforståelse. I feltarbeids situasjonen er jeg en del av empiri og er med på å produsere *sosiale data, altså ny empiri* (Goldhorp,1990). Hvordan dette forekommer i forbindelse med mitt feltarbeid har jeg avklart under avsnittet om refleksjoner over min egen posisjon (ref. avhandlingens kap. 6 avsnitt nr. 6.6, 6.7).

Som jeg nevnte i innledningsfasen er også seks voksne, i tillegg til tolv ungdommer, dybdeintervjuet av meg. Hensiktet med dette er å forstå kontinuiteten i materialet som jeg har samlet inn gjennom intervjuene. Det foreligger også en antagelse fra min side om at ungdom lar seg påvirke av foreldre og andre signifikante aktører. Det å forstå hva som har hendt

tidligere på de stedene jeg har hatt feltstudie, er etter min mening en viktig forutsetning for å kunne tolke det ungdom sier om sine erfaringer i nåtiden.

Nøkkelen til å forstå nåtidens begivenheter og hendelser finner jeg hovedsakelig ved å følge med i tre endringsprosesser. Dette er prosesser knyttet til modernisering av Finnmark, rettighetsbaserte debatter i forskjellige former, samt en revitalisering av etnisk bevissthet som har foregått siden etterkrigstiden. I min forståelse og tolkning av empiri forsøker jeg å ta utgangspunkt i prosesser som er initiert i fortiden og i måten ungdom tenker og tilpasser seg i forhold til disse prosessene i nåtidens Sápmi, samt visjoner de har om fremtiden. Dette vil etter min mening sikre hermeneutikkens krav om å forstå deler ut av helheten og omvendt²⁰. Det å forstå kontinuitet i hendelsesforløpet har bidratt til en holistisk forståelse. Det er tatt høyde for at en del informasjon som er samlet inn under feltarbeidet er redundante, dvs. samtaler som innholdsmessig inneholder nesten identisk informasjon.

Det er informantene som er empiriens premissleverandør i den kvalitative delen av avhandlingen. Dette er gjort ved blant annet å la ungdom snakke fritt. De har fortalt det de har hatt lyst til, mens jeg inntok en lyttende rolle. Jeg har også hatt rollen som tilskuer under ungdommenes samvær med hverandre, ved fotballspilling, leksegjøring, samtaler osv.

Det å bruke narrativer som informasjonskilde blir optimalt meningsbærende hvis det lykkes å gi aktørene *empowerment*²¹. I den fasen av datainnsamlingen der jeg har brukt kvalitative metoder, har informantene fått tildelt den *empowerment* som gjør dem i stand til å være empiriens premissleverandør. Det er allikevel informantenes subjektive forståelse og opplevelse av virkeligheten som manifesterer seg i historiene de forteller til meg.

Den kvantitative delen av empirien vil derimot strekke seg mot en objektiv analyse. Det er lagt vekt på reliabilitet, altså om jeg har basert analysen på pålitelig informasjon, samt validitetsproblematikken i den forstand at jeg har fått informasjon om det jeg er interessert i. En stor metodisk utfordringen er å holde fokus på en balanse mellom reliabilitet-validitetsproblematikk og kvalitative tilnærminger som søker etter helheten. Mye spennende informasjon og mange spennende observasjoner måtte amputeres vekk av hensyn til å sikre en høy grad av validitet i undersøkelsen.

²⁰ Den hermeneutiske sirkelen er drøftet i teoridelen

²¹ Begrepet er drøftet under avsnitt 5.1, om empowerment som kvalitetssikring

I innsamlingen av datamaterialet ble det benyttet metoder som:

- Dokumentgranskning
- Dybdeintervjuer
- Observasjoner og deltakende observasjoner
- Oppsøkende opplevelser
- Enquête (spørreskjema)

Disse metodene har jeg benyttet slik at disse supplerer hverandre og kryssjekker informasjon for mulig informasjonsstøyt²². Informasjonsmaterialet fra både kvalitative og kvantitative undersøkelser har sitt opphav i kommunene Alta, Kirkenes, Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Tana og Vadsø. Stedsvalgene begrunnes ved at seks av disse syv kommunene har en videregående skole hver. I mitt søk etter valid empiri, har jeg i tillegg til videregående skoler oppsøkt ungdom i andre miljø, som russekroer, på skytebanen, på idrettsbanen, på diskotek og lignende.

6.1 Dokumentgranskning inneholder både tekst og søken etter kontekst

I dokumentgranskningen er det tatt høyde for at dette ikke er begrenset til kun informasjon som er nedskrevet eller trykt. Digitale medier som webressurser inneholder også mye verdifullt materiale som har vært til nytte i informasjonssøket. Kildene er sjekket og verifisert, enten ved hjelp av andre kilder eller ved egne observasjoner på feltet før disse ble benyttet.

For å kunne finne informasjon som utvider min forståelseshorison, har jeg i tillegg til faglitteratur gått gjennom filmer, malerier og fotografier som er oppbevart blant annet ved det samiske museet i Varangerbotn, og Sør-Varanger museet i Kirkenes. Det er tatt hensyn til at det ikke bare er informasjon som støtter problemstillingen, som er valgt i strevet for å sikre relevant data. Data som muligens også kan bestride resultatene er behandlet for å utvide min egen forståelseshorison (Grennes, 1997, s.56).

Søken etter kontekstforståelse har også ført meg i kontakt med mennesker som jeg i utgangspunktet ikke hadde tenkt å bruke som informanter. Likevel har samtalen med disse menneskene hjulpet meg til få en dypere forståelse av mange siders tekst og bildemateriale som jeg har gjennomgått under dokumentgranskningen.

²² Begrepet benyttes ofte i datafag og beskriver en reduksjon i datakvalitet p.g.a. misforståelser, formidlingsfeil og lignende.

Disse uformelle samtalene har dreid seg om alt fra påstått avgudsdyrkelse, magi og trolldom i gamle dager, fortellinger om runebomme (også omtalt som spåtromme eller trolltromme), leveforhold i gamle dager, sjamanisme, til samtidsrelevante diskurser.

6.2 Dybdeintervjuer: en utfordring

Dybdeintervjuene startet etter en presentasjon av litt bakgrunnsinformasjon om meg, hensikten med intervjuet, avklaring av hvorfor akkurat denne personen er valgt ut og om mulighetene for oppfølgingssamtaler. Oppfølgingssamtalene er ment for å utdype og for å sikre at jeg har oppfattet informantene mine riktig. Oppfølgingssamtalene gir også informantene tid til å reflektere over egne tanker.

I mange tilfeller kom det fram ny informasjon om andre personer som informantene mente at jeg burde oppsøke. I forkant av disse dybdeintervjuene ble det brukt mye tid på å bli kjent med intervjuobjektene. Jeg har oppsøkt disse personene i deres nærmiljø og sørget for å vinne aksept for mitt arbeid. Noen ganger har jeg tatt i bruk felles kjente personer som døråpnere. Disse døråpnerne har 'brøytet vei' for meg ved å introdusere meg til intervjuobjektene og har vært til stort nytte som tilrettelegger for å kunne etablere tillitsforhold. Dette gjelder også intervjuobjekter som er eller har vært skeptisk til slike "påtrengende forskere". Dette har jeg opplevd særlig i Karasjok og Kautokeino som antakeligvis har blitt "overforsket" av blant annet antropologer. Det har vist seg at mange intervjuobjekter etter hvert har fått en sunn skepsis til datainnsamlinger om deres personlige forhold. Etter forespørsel om å bli intervjuet uttrykte en person fra Karasjok det slik:

Nå har det gått over stakk og stein. Æ for min del er forbaska lei av folk som spør om alt mulig rart og graver. Æ vet heller ikke ka dette kan brukes til. La forfedrene våres være i fred. Æ vil ikke prate så mye om dæm og ka dæm har gjort eller ikke har gjort (sept. 2004).

Lakselv Videregående Skole ville heller ikke samarbeide om en slik datainnsamling. De har begrunnet det med at dette ikke passer inn i skolens opplegg. Dette ble respektert. Prinsippet om frivillighet til å delta i slike undersøkelser er ivaretatt også når det gjelder offentlige instanser som skoler.

Det har også vært episoder der det ikke har lyktes i verken å oppnå kontakt eller å få relevant informasjon. Jeg måtte av og til tone ned min rolle som forsker på feltstudiet da det var åpenbart at forskerrollen var upassende i visse settinger.

Jeg tok i bruk en intervjuguide²³ som er utarbeidet i forkant av intervjuet. Temaene som er skrevet i intervjuguiden fungerte som en huskeliste for meg. Disse ble ikke alltid brukt helt konsekvent. Justering i samtaleemner var nødvendig for at nye emner skulle bli brakt inn.

I dybdeintervjusituasjonen ble det tatt hensyn til å begrense bruk av ord og uttrykk som hører til fagspråket. I løpet av samtalen har jeg forsøkt å hente informasjon om temaer som er relevante for problemstillingen (ref. vedl. 1). Noen av disse temaene er ikke direkte knyttet til problemstillingen. Disse ble brukt som innledning til en samtale og også som fyll i en pågående samtale.

6.3 Observasjoner og deltakende observasjoner

Observasjon og deltakende observasjon er viktige kilder for å skaffe den informasjon og det innsyn som kreves av en hermeneutisk tilnærming. Det er hensiktsmessig å være fysisk til stede og delta i forskjellige begivenheter sammen med aktørene. Min egen tilstedeværelse, der ungdom og de informasjonskildene som jeg kaller for signifikante voksne oppholder seg daglig har gitt meg ny og verdifull innsikt. Som en nyttig bivirkning av min tilstedeværelse har jeg fått mye informasjon underveis. Dette har hjulpet meg til å knekke kulturelle koder og å forstå meninger som ofte ligger skjult i tilsynelatende nøytrale begivenheter, handlinger og samhandlinger.

Informasjonen er blitt søkt aktivt etter hele tiden. En vet aldri på forhånd hvilke samtaler eller observasjoner som inneholder relevant informasjon. Jeg inntok en oppsøkende rolle med et åpent sinn. Noen ganger er verdifull informasjon fanget inn der det er minst forventet, men dog i fragmenterte former. Disse fragmenterte informasjonsbitene har etter hvert tatt form og jeg kan se et mønster i dets meningsinnhold.

Observasjonene var systematisk planlagt og resultatene er blitt registrert systematisk. Jeg har ikke brukt noe tradisjonelt observasjonsskjema der man krysser av osv. Det er viktig å nevne at jeg ikke ser på informasjonen som noe som bare ligger der ute og venter på å bli samlet inn og systematisert ved hjelp av et statistisk verktøy som for eksempel SPSS. Jeg har nevnt tidligere at jeg har benyttet anledningene til å være til stede der folk samles i uformelle sammenkomster.

²³ Vedlegg 1

Et av disse stedene er en badstue ved Velferdsbygget²⁴ i Vadsø. Badstuen ble benyttet av mange Vadsøværing. På fredagsettermiddagene pleide det å komme mange godt voksne menn i badstuen etter at de hadde spilt bowling. Dit kom det også mange ungdommer etter at de hadde spilt basketball eller vært på styrketrening. Historier fra gamle dager ble fortalt og gjenfortalt av voksne individer. Samtalene hadde ingen rammer og handlet nesten utelukkende om lokale og regionale forhold.

Noen personer som jeg er blitt kjent med på uformelle arenaer som offentlig badstue, bowlingsal og lignende har åpnet sine dører for meg for videre kontakt. Med dybdeintervju i sikte har jeg gjentatte ganger oppsøkt disse menneskene i deres naturlige omgivelser. Lignende tilnærminger har jeg også brukt i mitt feltarbeid i Kautokeino. Der var jeg med en gruppe samisk ungdom og noen voksne på lavvotur og på utflukter på fjellet med snøscooter. På den måten prøvde jeg å være til stede der personer med samisk bakgrunn samles. Det å være flue på veggen i disse settingene har gitt meg mye informasjon og innsikt og ikke minst grunnleggende ferdigheter i feltarbeid. Med grunnleggende ferdigheter i feltarbeid mener jeg at en må etter hvert sørge for å:

- Kartlegge potensielle informanter
- Utvikle et tillitsforhold til informantene i henhold til en etisk korrekt tilnærming
- Presentere hensikten med innsamlingen av informasjon og spørre om vedkommende kan tenke seg å hjelpe til
- Utvikle evne til å innlede en samtale uten å virke påtrengende
- Bruke en tredje person som døråpner der det er nødvendig
- Evne til å plukke relevant informasjon fra uformelle samtaler og omtale av andre

Feltoppholdene har hjulpet meg til å kunne tolke handlingene, å forstå handlingene og fokusere på den relasjonelle betydningen av disse. Slik er rådataene blitt transformert til informasjon og kunnskap.

²⁴ Nedlagt i 2004, dette bygget har nå blitt treningssenter under navnet Vadsø Treningssenter

6.4 Oppsøkende opplevelser: jeg forsøker å delta aktivt i det som observeres

I mitt feltstudie i Finnmark har jeg strevd etter å være en del av empirien. Hva dette innebærer illustreres ved at jeg ikke bare bruker andre og annet som kilder. Jeg selv er også en kilde, særlig når jeg fysisk er til stede under hendelser og diskurser.

Jeg tok i bruk noe jeg kaller for oppsøkende opplevelser. Kilder som dokumenter, dybdeintervju, enquêter og lignende har gitt meg informasjonsmateriell. Likevel har jeg følt at noe manglet. Metaforisk sett har jeg fått tak i et bilde, men innser at jeg mangler en ramme og noen knagger å henge bildet på. Den rammen anser jeg som symbolikken for en dypere kontekstforståelse i en hermeneutisk forstand og knaggene betrakter jeg som å finne støtte i teorier. Jeg viser til grounded teori (ref. avsnitt nr.3.6 og 3.6.1) som begrunnelse for en slik tilnærming.

Hvordan kan jeg få innpass i menneskets indre landskap når jeg ikke kjenner tilstrekkelig til den konteksten disse menneskene befinner seg i? I startfasen av feltarbeidet manglet jeg de erfaringene som gir tolkningsferdigheter og minimaliserer faren for feiltolkning som resulterer i etnosentrisk mistak.

Jeg vil forklare dette ved hjelp av noen eksempler. Mange ungdom snakker mye om snøscooterkjøring, det å være ut i naturen, sove i lavvo osv. Jeg ante ikke hvordan det var å kjøre snøscooter i minus 30 grader på Finnmarksvidda. Hvorfor er det for eksempel så fristende for disse menneskene å fryse i Polmak en aprilnatt på utflukt? Opplevelsen av bitende kulde i polarnettene er selvsagt ikke det samme som å fryse i en blokkleilighet i Oslo eller i Bangladesh der jeg har mitt opphav. Hvorfor er det slik at min informant ikke ville si hva fjellet heter da jeg spurte om det i Karasjok? Jo, det er fordi lokale myter sier at da finner man ikke veien tilbake til siidaen²⁵. Slike kulturelle og subkulturelle puslespill-brikker har etter hvert fortonet seg til å være viktige redskap i utvidelsen av min egen hermeneutiske forståelseshorisont.

Jeg forstår det informantene snakker om mye bedre etter at jeg selv fikk oppleve noe av dette personlig. Feltarbeidet mitt fikk en ny dimensjon ved å oppsøke opplevelsene. Det er verdt å merke seg at opplevelsene alene ikke hjelper noe særlig hvis man ikke aktivt bruker disse for

²⁵ En reinby, teltby, ei grend, et hjem

å forsterke sin egen erfaringsbakgrunn og tolkningsferdigheter. Risikoen er stor for at opplevelsene blir som turistopplevelser og ikke som metoder i feltstudiesammenheng.

Evnen til å knekke kulturelle koder i det man ser og til å tillegge kontekstuelle valide meninger til disse har vært intensjonen ved dette feltstudiet.

6.5 Enquêter (spørreskjema)

Enquêter²⁶ ble benyttet som et supplement til kvalitative metoder for å hente inn data. Disse enquêter har jeg benyttet i Alta, Kirkenes, Unjarga /Nesseby, Deatnu /Tana og Vadsø. 34 elever fra disse stedene har svart på til sammen 44 spørsmål hver.

Jeg har benyttet metoden *enquête under ledelse* der man tar med seg skjemaet og besøker den personen som skal besvare det slik at man om nødvendig kan komme med tilleggsforklaringer samt registrere andre signaler som kroppsspråk og kommentarer som skjemaet ikke fanger opp. Faren ved at ungdommene ikke alltid tar disse skjemaene alvorlig kan ikke utelukkes. Min fysiske tilstedeværelse og bruk av personer som disse ungdommene fra før er kjent med har forhåpentligvis bidratt til å redusere støy i informasjonsmaterialet. Alle som er blitt intervjuet eller har svart på enquêter har fått vite på hvilken måte deres bidrag vil bli brukt, samt at det er konfidensielt og vil bli presentert videre i anonymisert form²⁷.

6.6 Nærhet og distanse: innenfor, utenfor, og min posisjon: en som er veldig utenfor

Det har foregått mange metoddebatter særlig innenfor faget antropologi angående nærhet og distanse til forskningsobjekter. Debatten dreier seg om det er mulig og forsvarlig å innta en utenfraposisjon når man er innenfra person og omvendt. Nødvendig distanse til sitt studieobjekt regnes av mange som alfa og omega i forskningssammenheng. På den annen side finner man synspunkter blant fagfolk som nesten utelukker muligheten til å drive kulturforskning om en ikke kjenner til de interne spillereglene og de kulturelle kodene.

²⁶ Vedl. II

²⁷ Se etikkdelen av avhandlingen for detaljer

Paulgaard (2000) skriver i sin doktoravhandling: ”Dette kan synes som et uløselig dilemma. En som kommer innenfra vil ha problemer med å oppnå analytisk distanse, mens en som kommer utenfra vil ha problemer med å komme innenfor hva forståelse angår” (s.50).

Det foreligger ikke absolutte grenser som avgjør hvilke posisjoner som karakteriseres som nærhet og hva som karakteriseres som distanse i forskningssammenheng. Hvor nært kan man komme for å oppfylle kriterier som å komme inn under huden på et fenomen, og hvordan man kan sikre seg at den nærheten ikke resulterer i kulturblindhet?

På den annen side krever bruken av kvantitative metoder i forbindelse med metodetriangulering, en objektiv distanse til fenomenet. Den tradisjonelle metodehermeneutikken i det forrige århundre var også basert på at det er mulig å bruke et distansert og objektivt perspektiv for å forstå aktørenes handlinger og samhandling. Dette forutsetter at forskeren må nullstille sin egen subjektive forutforståelse og starte med blanke ark. Paulgaard skriver videre:

Den hermeneutiske vitenskapstradisjon i vår tid fokuserer ikke bare på hvordan man skal få tilgang til andre aktørers mening og kontekst, men også på fortolkerens kontekst. Forståelse relateres ikke bare til det fenomen, de objekter og handlinger som skal forstås, men omfatter også den som fortolker disse fenomen, og den forutforståelse han eller hun har. Denne forståelse kan ikke løsrives fra den kontekst aktøren er en del av, enten denne er forsker eller informant (ibid, s. 53).

Min forståelse av fenomener og hendelser på feltarbeidet er preget av min subjektive forutforståelse nettopp fordi det er tvilsomt om det faktisk er mulig å nullstille seg selv. I følge antropologen Abu-Lughod: *The self is always a construction, never a natural or found entity, even if it has that appearance* (Abu-Lughod, 1991 s. 140 gjengitt etter Stordahl s. 13). Abu-Lughod bringer spørsmålet om ”*positionality*”, dvs. forskerens egen posisjon. Selv om en betrakter seg som outsider så inntar man en posisjon i forhold til studieobjektene sine:

The outsider self never stands outside. He or she stands in a definite relation with the other of the study, not just as westerner, but as a Frenchman in Algeria during the war of independence, an American in Morocco during the 1967 Arab-Israeli war, or an Englishwoman in postcolonial India. What we call the outside is a position within a larger political-historic complex (ibid s. 141 gjengitt etter Stordahl s. 14).

Dette innebærer at forskningen²⁸ eller sannhetsgraden i en analyse i følge Abu-Lughod er *positioned truth* (ibid.s.142). Dette er en sannhet som manifesterer seg i den posisjonen

²⁸ Abu – Lughod tok utgangspunkt i antropologiske analyser

forskeren inntar i en gitt situasjon. Utfordringen blir da å innta vitenskapelig valide posisjoner og samtidig strebe for å få en empatisk forståelse for mekanismer som oppstår i et komplisert sosialt samspill, maktspill og diskursdannelse.

6.7 Refleksjoner over min egen posisjon: distanse viser seg å være en styrke i feltarbeidet

I feltstudiesituasjonen har jeg studert handlinger som foretas av andre. Jeg har lyttet til fortellingene og fulgt med i den sosiale praksisen som oppstår. Jeg har også fulgt med i konkurrerende diskurser som har kjempet om å vinne aksept i det diskursive feltet i Sápmi.

I min forskerrolle anser jeg meg selv som forståelsessøkende. Det å forstå er et krevende arbeid blant annet fordi forskerens forståelse er avhengig av hans egen bakgrunn. Faren for misforståelse kan forekomme i form av etnosentrisk mistak. I slike transkulturelle²⁹ studier bør man også ta høyde for datastøy forårsaket av feiltolkning av kulturelle og språklige koder i diskurser og analyser, og ikke minst i intervjuutsagn.

Jeg kommer fra Bangladesh, som er et lite land i Asia. Morsmålet mitt er bengali og hører til den indoariske språkfamilien. Jeg har lært meg norsk i voksen alder. Jeg fikk høre under feltarbeidet i Kautokeino at dette etter all sannsynlighet er det første studie av samisk ungdom som er utført av en hovedfagstudent av ikke-vestlig bakgrunn. Om dette utsagnet er riktig eller ei vil jeg ikke gå inn på her, men jeg har fordelen av at jeg sees på som en person som på ingen måte er part i saken. Jeg er utstyrt med en partsnøytralitet som er forankret i min fremmedhet.

Selv om vestlige forskere, særlig antropologer, reiser rundt i hele verden og studerer fremmede kulturer hører det til sjeldenheten at forskere med ikke-vestlig bakgrunn har anledning til å gjøre det samme i vesten. Dette gjelder særlig i det samiske kjerneområdet i Finnmark og med problemstillinger som er knyttet til en urbefolkning i Vest Europa.

Problemstillingen krever også kjennskap til norsk historie og kultur, i tillegg til det samiske. Det å forstå det samiske krever at man også har kunnskap om det norske for å kunne se konturene. Figuren må alltid forstås ut i fra dens bakgrunn. Metaforisk sett fortøner dette seg hele tiden som en figur - bakgrunn samspill der begge deler var ukjent for meg i hvert fall til å begynne med.

²⁹ Tre kulturer; den norske, den samiske og mitt eget etniske og kulturelle ståsted som asiatisk / bangladeshisk

Det jeg observerer og analyserer i den samiske konteksten danner for meg en figur som jeg også må prøve å forstå ut i fra en norsk kontekst og omvendt. Tatt i betraktning min egen asiatiske bakgrunn er dette et komplisert, men også et spennende feltarbeid.

En fragmentert forståelse av virkeligheten kan lett bli resultatet når en vil studere fenomener som springer ut i fra en tokulturell setting, der forskeren/studenten selv hører til en tredje kultur og vitenskapstradisjon. Dette er en fallgrube jeg har forsøkt unngått ved at jeg har strevd for å forstå både den norske og den samiske samtidsrealiteten. For å kunne oppnå en tilfredsstillende forståelse for det norske samfunnet har jeg tatt i betraktning følgende indikatorer:

- Samfunnsøkonomiske forhold i Norge; historisk sett og i dag
- Maktstrukturen i det norske samfunnet; det som utøves av staten, regjeringen, næringslivet og fagforeningene
- Norsk tenkemåte, særlig i henhold til regelstyring av samfunnsforholdene
- Empowerment av kvinner og likestillingsaspektet
- Rikets sikkerhet og Norges militærstrategiske posisjon i nordområdene
- Ressursgrunnlaget som marineressurser, gass og petroleumsvirksomhet

Begrunnelsen for at akkurat disse indikatorene er valgt er at disse er basiselementer i dominerende diskurser om hvordan majoritetssamfunnet i Finnmark fungerer i forhold til det samiske samfunnet. Av plass hensyn vil jeg ikke drøfte disse indikatorene ytterligere selv om det ideelle ville være også å drøfte det norske samfunnet. Disse indikatorene nevner jeg for å klargjøre hvilke elementer jeg har tatt i bruk i min forståelse av samtidens Norge.

På grunn av min egen etnisitet og kulturelle anderledeshet er denne forståelsen for meg en tillært forståelse, og ikke en sosialisert forståelse av hva det innebærer å være norsk, å tenke norsk og utøve sosiale praksiser som er norske.

Jeg anser det som en relevant opplysning at jeg ble tatt i mot med vennlighet og hjelpsomhet av både mine informanter og andre personer jeg har kommet i kontakt med. Da jeg verken er nordmann, kvensk eller samisk hadde jeg ingen behov for å være på vakt overfor min bangladeshiske etnisitet. Dette gjelder særlig i forhold til diskusjoner om fornorskingsprosessen og ressursforvaltningen. De konkrete fordelene jeg har hatt av å være partsnøytral utspiller seg i dybdeintervjusituasjonene. Enkelte ganger er samtalene nokså

sensitive. Særlig gjelder dette samtaler som handler om ungdommenes egne følelser og opplevelser av sin etniske og kulturelle eksistens og sameksistens med andre individer og kulturer. I samtaler og dybdeintervjuer har jeg fått kjennskap til tanker, følelser og alternative kulturelle normer. To av mine informanter sa at de nødvendig ville dele slikt med en med etnisk norsk bakgrunn³⁰. Dette kan være en sannhet med modifikasjoner og er selvfølgelig avhengig av både person og situasjon. Likevel er det et kjent fenomen fra blant annet antropologisk feltarbeid at partsnøytralitet er en tilleggskvalifikasjon for å vinne tillit og innpass. Det å være part i saken i denne sammenhengen innebærer forskerens involveringsgrad i de lokale debatter og i kontroversielle diskurser. Jeg har registrert følgende momenter som skaper følelsesladete diskusjoner både blant samer og nordmenn:

- Retten til land og vann, herunder Finnmarksloven
- Debatten om samisk domstol i Tana
- Forslag om opprettelse av en urfolksregion i nordområdet
- Konesjoner om mineralletings virksomhet i samiske kjerneområder
- Beiteområder for rein
- Erstatningskrav for tapt skolegang under krigen
- Opprettelse av samisk fengsel og tilrettelegging av soningsforholdene for samisktalende innsatte ved fengsler i Norge
- Tilrådighet over marineressurser i det samiske området
- Fornorskningsprosessen

Disse sakene skaper både et spenningsfelt og verdifulle debatter mellom samer og nordmenn. Under feltarbeidet lærte jeg fort at jeg ikke måtte ”trække i salaten”. Jeg brukte min anderledeshet og min bangladeshiske bakgrunn som en unnskyldning i de tilfellene der jeg faktisk hadde tråkket i salaten. Jeg ble unnskyldt av partene. Provoserende spørsmål fra min side ble ofte svart med latter og humor, sannsynligvis fordi jeg ikke ble oppfattet som en trussel. Jeg var ikke på noen måter en representant for majoritetsgruppen³¹, særlig i forhold til fornorskningsprosessen og ressursforvaltningsdebatten. Med samtykke fra en informant gjengir jeg deler av et utsagn fra et dybdeintervju. En jente på 17 år sier:

³⁰ Nordmennene sier at vi saman bare krever og krever, æ orker ikke å *vase* med dem om ka æ tenker.. utsagn fra dybdeintervju med jente 18 år, Alta 2004

³¹ Daža og soringer var uttrykket informantene brukte

Æ sier disse tingan til dæ som ikke er herfra. Andre vil si at alt det der er nokka forbaska tull som vi saman har funnet på. Nei du skjønner det der er litt flaut å snakke om. Du er en person som liksom ikke er så opphengt i problemer vi har hatt i årevis. De som mener at dem er norske.. dem ser ofte ned på oss. Det var veldig utbredt i gamle dager. Æ merker fremdeles at nåt sitter igjen hos mange i Finnmark. Folk sendte ekle blick til mæ da æ hadde samekofte³² på. Ingen sa nåt liksom, men likevel. Dem har såra mæ så helsikka... nei det er liksom ikke så viktig.. men likevel, æ ville aldri få det sagt til en nordmann. Dem ville kanskje syns synd på mæ.... stakkers mæ.. liksom³³.

En positiv nysgjerrighet om meg og min person har lettet arbeidet med å få innpass i miljø som to av mine informanter har beskrevet som et relativt lukket miljø.

³² Samisk klessdrakt med høy symbolverdi

³³ Jente 17 år, intervju dato 21.01.2004, gjengitt ordrett etter intervju utsagn

Kapittel 7

7 Empirisk utgangspunkt

Det er tolv personer som ble intervjuet systematisk i løpet av høsten 2003 og våren 2004.

I presentasjonen av sammendraget av informantenes utsagn er det sørget for å ivareta språkformen som ble benyttet. Jeg ønsket å tilegne meg informasjon om samisk ungdom ved å la dem fortelle deres historier. Gjennom deres historiefortellinger forsøkte jeg å få innsyn i deres konstruksjon av virkeligheten. Ved deltakende observasjoner prøvde jeg å verifisere ungdommenes posisjonering og reposisjonering i denne virkeligheten.

Det bør nevnes her at bruk av narrativer som metode har den fordelen at disse ofte er selvavklarende og ivaretar veldig mye av analysearbeidet. Likevel, når informantene selv trekker konklusjoner, er disse på ingen måte konklusjoner som jeg trekker for egen regning. For egne analyser vises det til analysedelen, kapittel 9 og 10.

I den kvantitative delen av avhandlingen har totalt 34 ungdommer deltatt. I neste kapittel vil jeg presentere resultatet av:

- Deskriptive resultater som frekvens fordeling av noen utvalgte variabler
- Analyse resultater av korrelasjonsanalyse som Pearsons produkt-moment-koeffisient

7.1 Kategorisering av kvalitative data

Kategorisering av informasjonsmaterialet er foretatt ved å strukturere livshistorier som informantene har fortalt. Fortellingene ble kategorisert i tre forskjellige kategorier sortert etter deres meningsinnhold (se avsnitt nr: 3.6 og 3.6.1 for begrunnelse).

Thagaard (1998), skiller mellom personsentrerte og temasentrerte analyser. Denne avhandlingen sikter på en temasentrert analyse. I min kategorisering av data plasserer jeg informantene etter hvilke av de tre temakategorier de hører til. Thagaard skriver hvordan temasentrerte analyser innebærer et etisk problem i forhold til å "ta vare på den selvforståelse informanten har gitt uttrykk for i løpet av datainnsamlingen" (ibid, s.166). Informasjonsmaterialet er kategorisert ut fra behovet for å systematisere og å skape oversikt, men det er informantenes historier og fortellinger som skaper mine kategorier.

Informasjonsmaterialet er presentert under tre kategorier. Disse kategoriene beskriver tanker, følelser og opplevelser rundt etnisitet og identitet som ungdommene delte med meg.

Mange går helhjertet inn i sin samiske identitet og gir uttrykk for en sterk etnisk selvtillit, mens andre uttrykker tydelig avstand og er mindre begeistret for at problemstillingen blir brakt på banen i det hele tatt. En tredje gruppe, som markerer seg sterkt i denne sammenhengen, er ungdom som inntar en strategisk posisjon og konstruerer og rekonstruerer sin identitetsforvaltning i henhold til person, situasjon og egne preferanser og muligheter.

Disse tre kategoriene presenteres ved redigerte utsagn fra en hovedinformant fra hver av gruppene. Med unntak av redigering av repeterende utsagn og detaljer, gjengir jeg fortellingene fra hovedinformantene mer eller mindre ordrett.

På den måten er ikke forbindelsen mellom den muntlige fortellingen og den skrevne tekst blitt brutt. Faglig støtte til denne tilnærmingen har jeg fått fra Dalland (1997). Dalland åpner for levende beskrivelser i form av muntlige fortellinger som fungerer; ” som innspirende introduksjon til emnet og utgangspunkt for å disponere det faglige stoffet i oppgaven ” (s.160).

Narrativene fra disse tre hovedinformantene suppleres ved en presentasjon av redigert informasjonsmateriell fra tre andre informanter i hver kategori. Hver enkelt av disse tre kategoriene er dermed representert av fire informanter.

Etter at jeg var ferdig med å intervjuet tolv personer følte jeg det som Kvale (1997) kaller for å ha oppnådd et metningspunkt, hvor flere intervjuer ikke gir vesentlig ny kunnskap (s. 59).

Dataene har kommet fra ulike mennesker med forskjellig erfaringsbakgrunn. Informantene har også forskjellig kontekstforståelse og hensikt for meningsformidling. Jeg tok i bruk det Giddens (1976) kaller for en dobbel hermeneutisk tilnærming (p.162). En dobbel hermeneutisk tilnærming innebærer en fortolkning av en virkelighet som allerede er tolket av dem som studeres.

Min utfordring blir da å trekke essensen av fragmenterte sett av informasjoner, og sette disse sammen i en empiri-, teori- og analysesammenheng. Som en følge av dette er feltarbeidet mitt organisert på to ulike nivå.

Det første nivået er der jeg gjennom informantenes narrativer fokuserer på hvordan ungdommene forteller om sine opplevelser angående etnisitet, og konstruerer og forvalter sin identitet etter det.

Jeg betegner nivå to som aktivitets- og innholds nivå. Både skole og forskjellige andre arenaer som fritid, hjem, sommerjobber, deltidsjobber etc. kan oppfattes som et aktivitetssystem. På aktivitets- og innholds nivå fokuserer jeg på hvordan ungdom faktisk forvalter sin identitet i forskjellige situasjoner. Det første nivået er forankret i hva ungdom sier gjennom sine fortellinger. Nivå to tar sikte på å analysere det ungdom gjør i samspill med andre aktører og instanser. Analysearbeidet på nivå en er hovedsakelig basert på intervjuutsagn og nivå to er basert på observasjoner og deltakende observasjoner.

Noen ganger er realiteten så kompleks at det ikke er forsvarlig å kategorisere virkeligheten etter rangerte nivåer som nivå en og nivå to. Kravet om systematikk gjennom nivåfordelingen i disse tilfellene måtte vike for å innhente relevant informasjon og innsikt i problematikken.

Min tolkning og forståelse av informantenes historie, kombinert med deltakende observasjoner, gir til sammen et inntrykk av hvordan ungdom i Sápmi oppfatter sin egen virkelighet i nåtid, deres forestillinger om fortiden og visjoner om framtiden.

Den første kategorien av innsamlet materiell er presentert under navnet: *Solens morgendans*³⁴: *eksklusivt å være same*: den andre gruppen er kategorisert under navnet *Nordlysets velsignelse eller stállus*³⁵ *forbannelse: frykten for å bli ekskludert*, og den tredje gruppen har fått navnet *Identitet: en konstruksjon eller en kamuflering?*

Navnevalget i to av disse tre kategoriene er gjort med hensyn til å ivareta den samiske fortellertradisjonen, som er veldig visuell. Kategorinavnene er symbolske og beskrivende for gruppene de representerer. Symbolikken ved navnevalget vil forhåpentligvis forberede leseren på hva slags diskurser empirien sikter til. Leserene som er skeptiske til bruken av metaforer i vitenskapelige tekster kan se bort fra navnevalget. Derfor beskrives kategorinavnene også med forklarende tekster.

Narrativenes styrke som metode er at de er utstyrt med varierende grad av forklaringsstyrke. I følge Bjørkeng (2001,s.27) genererer narrativer ny kunnskap. Følgende historier på

³⁴ Utrykket *Solens morgendans* er gjengitt etter diktsamlingen *Beaivváza bajásdånsun* av Kirsti Paltto (f. 1947 i Utsjok)

³⁵ Samisk eventyrfigur, symboliserer ofte det onde

individnivå hjalp meg til å forstå de diskursene som foregår på forskjellige samfunnsarenaer i Finnmark. Narrativer i påfølgende avsnitter er ikke nødvendigvis *den absolutte sannhet* i en positivistisk forstand, men *sant nok* som vitale elementer i konkurrerende diskurser i Sápmi.

Nedenfor presenterer jeg redigerte utgaver av tre slike historier. Gjennom disse forsøker jeg å finne ut om identitet er en tett vev av utallige historier, erfaringer, relasjonsmarkeringer og utøvelse av tilgjengelige definisjonsmakter for å forme virkeligheten i et moderniseringsperspektiv.

7.2 Solens morgendans: empirimateriell i kategori I, eksklusivt å være same:

Redigert utdrag fra dybdeintervju våren 2004; Intervjuet to ganger. Sted: Tana.

Inga er en jente på 19 år. Hun har bodd i Tana sammen med sine foreldre og en søskenflokk på tre. Hun går på videregående skole i Tana. Hun har også i en periode bodd i Bergen. Inga er skoleflink og verbalt sterk. Hun snakker samisk med samisktalende og norsk med andre. Begge foreldre er samiske og er innflyttere i Tana. Foreldrene har utdanning på høghskolenivå. Moren har tidligere vært aktiv i samepolitikken. Faren er offentlig ansatt.

Nei. Æ vet ikke helt ka æ vil si om det du spør. Det spørs. De hær tingan er ikke så lett å snakke om. Har aldri blitt spurt heller av noen andre før.

Ja det er mye æ har på hjerte. Hvis man tenker på det. Æ har liksom aldri skammet meg over å være same. Hvis du forstår ka æ mener. Æ er stolt av mitt folk æ. Men det er litt vanskelig det og. Du skjønner sikkert. Det er liksom ikke alle som syns nåkka særlig om oss saman. Det gjør mæ ikke nåt. Æ bryr mæ ikke om. Æ vil at dem bare må respektere det. Ka kan æ gjøre for at noen folk er så primitive? Det er bare blitt sånn. Det er ikke nåt som æ går rundt og tenker på hele tida. Liksom kem æ er? Æ er som alle de andre.

Nei da. Dem har aldri plaga mæ sånn direkte. Du hører mange vitser om oss samefolket på fester og revyer. Æ finner mæ ikke i sånnt tull. Æ sier i fra. En gang har æ gått rett ut fra en forsamling der de prata dritt om oss. Dem sier at vi saman er hårsår. Men men..Æ er jo bare en ungdom. Men du skjønner vi leser sånne leserinnlegg og mye tull i Finnmarken³⁶. Dem skriver så mye tull og vas. Det ligger noe i lufta liksom fra gamle dager. Men, men ..du skjønner - sånn er det *bare*. Av til er det slitsomt. Du må liksom være på vakt i ditt eget land. Man må liksom passe sæ for at ingen skader det æ har i sjela mi.

Det forekommer også repeterende utsagn om stigmatiserende leserinnlegg om samer i avisa Finnmarken. Jeg velger av plasshensyn å redigere dette bort. Jeg leser mellom linjene i det Inga sier at disse leserinnleggene har gått hardt innpå henne. For å gjenopprette samtalens fokus mot problemstillingen styrte jeg nå samtaleemnet med noen ledende spørsmål. Jeg

³⁶ Viser til lokalavis i Finnmark

styrte samtalen av hensyn til optimal bruk av tid, selv om planen var å la henne snakke fritt. Intervjuet forsetter etter at jeg introduserte temaet språk og kultur som ledetråd i samtalen;

Ho mamma har hele tiden jobbet for at vi ungan får lære oss samisk. For pappa var det hip som haps. Farmor snakket jo samisk til oss. Pappa har heller aldri vært negativ til det samiske. Æ vet ikke hvorfor han ikke snakket samisk til oss. Kanskje var han ikke så trygg på det likevel. Ville liksom ikke lage noe nummer ut av det at vi er samer. Æ husker at pappa snakket samisk med kompisen sin som pleide å komme til oss fra Máze. Pappas barndomskamerat. De har vokst opp sammen i samme bygda. Æ undrer litt på det nå. Du skjønner han kompisen til pappa, han prata jo samisk til sine unger og også til oss ungan og til mamma. Ka det er som ligger i det at pappa ikke snakket samisk til oss aner æ ikke. De eldre slektningene mine snakket også samisk. For oss ungan ble samisk på en måte et hemmelig språk; litt farlig og litt mystisk. Det viktigste var liksom å lære seg norsk for å kunne bli til noe.

Hver sommer reiste vi søskenan til farmor. Vi kalte henne for gammel áhkku. Der snakket vi bare samisk. Hun kunne en hel masse. Ho kunne veve, spinne, lage ull, og sy katanka. Ho fortalte oss en hel masse om det samiske. Om de hellige skogan³⁷, om hellige fjell med offersteinene som vi kaller for sieidi. Áldavárri fjellet i Nesseby var noe ho nevnte ofte til oss. Det lå liksom noe magisk i lufta hver gang hun fortalte om Áldavárri fjellet. Det pleide aldri pappa å gjøre. Áhkku³⁸ lærte oss også om joik³⁹. Da áhkku var ungjente hadde man ikke lov til å joike. Det var synd Ho áhkku hadde alle LP-er av Nils Aslak Valkeapää. Husker godt at vi leste samiske bøker og dikt hos Áhkku. Ho leste av og til fra Kirsti Paltto. Kanskje du vet kem ho er? Ho er fra Utsjok. Nei, æ husker ikke helt ka tekstene hennes handlet om. Men husker at de var så vakre. Så mykt og skjønt. Det var noe om solens morgendans og om rein som beiter i horisonten⁴⁰, og om ørnen⁴¹. Æ glemmer det aldri. Áhkku og fortellingene hennes. Det er disse tingene som er en del av mæ. Slik ser æ på min identitet.

Æ syns æ har så mange gode minner fra barndommen og ungdomstida. Æ føler at æ bør gjøre det æ kan for at dem ikke går tapt. Mye er borte. Mange snakker om samefolkets fremtid. Det er ingenting som gjør meg så vondt som at mitt folk kan bli som reservatfolk.

Æ må bare si det at æ for min del er stolt av å være det æ er. Æ er same. Så det er sagt. Vi saman har opplevd mange års undertrykking. Mange i min slekt tørr ikke engang å snakke om disse tingene. De er redde for å bli avslørt som same. Æ synes nu ikke at vi skal fortie oss om den urett samefolket ble utsatt for. Likevel er det mange som synes at vi saman bråker for mye. Det er mye vi må ta igjen.

Etter supplerende spørsmål fra meg om mer utdypning fortsetter Inga:

Det æ mener er holdninger blant mange nordmenn, særlig her i Finnmark. De mener at vi syter og klager. Folk i min familie ble kalt for supersamer, turbosamer, søndagssamer og Gud vet hva. Vi bryr oss ikke så mye om det. Nei, ikke nå lenger. Men gjett om det er slitsomt. Det er ikke så mye æ kan gjøre med folks holdninger.

³⁷ Bassivuovdi på samisk

³⁸ Bestemor på samisk

³⁹ Samisk vokalmusikk

⁴⁰ Refererer til diktsamling av Kirsti Palto: Guhtoset dearvan min bohccut- (Måtte våre rein få beite i fred)

⁴¹ Refererer til diktsamling av Kirsti Palto: Leago jerron goaskimis- (Har noen spurt ørnen)

I resten av dette intervjuet gir hun uttrykk for glede og stolthet over sine barndomsopplevelser rundt den samiske kulturen. Hvis hun selv en gang får barn ønsker hun å oppdra de som samer. Etter spørsmål om hva dette innebærer, svarer hun at hun ikke ville la språket gå tapt. Hun vil at barna skal få kjennskap til samisk historie og kulturelle særegenheter. Hun vil ta vare på kontinuitet i formidling av kulturelle symboler som hun mener å ha arvet etter bestemoren. Gjentatte ganger referer hun til sin bestemor.

Inga setter ord på sine følelser og tanker på en måte som er med på å gi meg en meningsfull innsikt og forståelse av et samfunn, en kultur og om et individ, som er så fjernt fra mitt eget samfunn, min kultur og egen forutforståelse for identitetsproblematikken blant samisk ungdom.

7.2.1 Materieell fra andre informanter i kategori I

Intervjuet våren 2004 i Vadsø og Alta.

De tre andre informantene i denne kategorien er kjønnsmessig fordelt mellom to jenter og en gutt. Jentene er 17 år gamle og går andre året ved videregående skole i Vadsø. Gutten er 19 år gammel og er avgangselev ved Alta videregående skole. Alle tre kommer fra det samiske kjerneområdet. Kjernen i det disse tre informantene sier bekrefter på hver sin måte det Inga har sagt ovenfor. Utsagnene deres fremhever følgende egenskaper ved denne kategorien:

- Høy grad av etnisk lojalitet. Noen er tydelig stolte⁴² av å være same
- Alle viser tendenser til å skape egne symboler som forsterker deres samiskhet. Med egne symboler menes det at de har tilgang til noe konkret som virker som ikoner i deres identitetsfremheving. Det kan for eksempel være språk, klesbruk ved høytider, glorifisering av barndomsminner som er knyttet til det å være same
- Bevissthet omkring samisk språk og kultur
- Tre av disse fire informantene har klare mål for fremtiden
- Alle foreldre, med unntak av en, har utdanning på høgskolenivå
- Foreldrene er bevisst sin kulturelle tilknytning til det å være same
- Samtlige ungdommer i denne kategorien er vokst opp i det som kalles for det samiske kjerneområdet

⁴² Hva det betyr vil jeg avklare i analysedelen

- Det kulturelle klimaet i hjemmene er stimulerende og oppmuntrende i henhold til utdanning og yrkesvalg
- Etter eget utsagn trives de på skolen og gjør det bra faglig

Mikkel er fra Tana og går på videregående skole i Alta. Etter hans eget utsagn kunne han ikke tenke seg å flytte sørover, som mange andre på hans alder har gjort. Han sier at han må finne på noe han kan leve av, men det må være i Tana. Han snakker mye om snøscooterturene sine i Polmak og mot finskegrensa. Familien hans har laksekvote, noe som innebærer at han får fiske laks i Tanaelva om sommeren. Han snakker blant annet om en gamme som familien har brukt i generasjoner. Mikkel forbinder samiskheten sin med sine naturopplevelser og stedstilknytning til hjemkommunen Tana. Han har tydeligvis ikke tilgang til et utvalg av samiske repertoarer som de eldre samene er i besittelse av. Mikkel kompensere dette, etter min mening, ved å kodifisere naturopplevelser og villmarkslivet som særegent samisk. Dermed opprettholder han sine koblinger til det samiske. Dette er en symbolsk konstruksjon av samiskhet som fungerer tilfredsstillende for Mikkel. Han skaper sin egen samiskhet ved å transformere tilsynelatende nøytrale objekter og opplevelser til samiske elementer. Mikkel har også skapt sin egen samiske sfære der han er same, men han er same på sin egen måte.

Jeg er same, men det er noe som ligger i min sjel. Selv har jeg aldri hatt noen tvil om det. Jeg trenger ikke å bevise det for noen. Av og til tenker jeg på det. Jeg vil ikke ha noe press og mas til å være verken det ene eller det andre (redigert intervjuutsagn med Mikkel våren 2004).

Han føler ikke noe behov for etnisk markering, eller en aktiv utøvelse av etnisitet som skiller ham ut fra mainstreamungdom⁴³ i Alta eller Tana. Eneste synlige markering av etnisk identitet som jeg har registrert er at han ved spesielle anledninger, som juleavslutning på skolen, feiring av samefolketsdag og lignende kler seg i samekofte og skaller.

7.3 Nordlysets velsignelse eller stállús forbannelse: empiri materiell i kategori II, frykten for å bli ekskludert

Jubelen var stor hos meg. Endelig var det en gutt som gjennom mine kontakter sa seg villig til å bli dybdeintervjuet. Informantene mine hadde hittil vært skjevt fordelt i henhold til kjønn. De gangene det lyktes med å intervju gutter endte det ofte med unnnvikende og ufullstendige samtaler. Det ble et spørsmål – svar - seanse og ikke et dybdeintervju som jeg kunne gå god for å være metodisk korrekt utført.

⁴³ I betydning det gjennomsnittlige, de som ikke skiller seg ut

7.3.1 Hvordan intervjuet ble utført: uforutsigbarhet og prosesser i feltstudiet

Dybdeintervjuet ble gjennomført våren 2004 i Vadsø.

Ken-Inge er 17 år og kommer opprinnelig fra Nesseby. Han går andre året på videregående skole i Vadsø, allmennfaglig studieretning. En tidligere miljøarbeider ved Vadsø videregående skole presenterte meg for Ken-Inge. Miljøarbeideren kjente også familien hans. Jeg har brukt mye tid på å etablere et tillitsforhold til Ken-Inge. Jeg har også hatt noen hyggelige samtaler med foreldrene hans om mitt feltarbeid. Begge foreldrene til Ken-Inge er samiske og kombinerer fiske og småbruk som hovednæring. Familien har egen fiskebåt. De har også fått tildelt kvote for å fiske etter russekrabbe⁴⁴. Dette innebærer en økonomisk velstand for familien i et bygdesamfunn som ellers er preget av fraflytting. Foreldrene har ikke formell utdanning utover obligatorisk folkeskole. Etter mange treff og småprat med ham og familien følte jeg våren 2004 at vi var på en bølgelengde som kan brukes til å utføre dybdeintervju med ham.

Problemet nå var at jeg fikk høre at han nettopp hadde fått varsel om at han risikerte å ikke få karakterer i mange fag på grunn av for høyt fravær. Han ble tilkalt til skolens rådgiver for elevsamtale, men avsto tilbudet. Etter hans eget utsagn sendte skolen rekommandert brev til foreldrene hans om dette forholdet. Dette virket ikke som et lovende utgangspunkt for å kunne gjennomføre intervjuet som jeg lenge hadde ventet på. Til mitt forslag om å utsette intervjuet til et senere tidspunkt, sa han: *det dær med fraværsmelding er ikke så færlig. Det er ikke så nøye.*

Vi startet med prat om vær og vind, og om skolen generelt. Samtalen mellom oss foregikk noe anstrengt. Jeg fikk svar på det jeg spurte om, men jeg ville vite mer. Jeg ønsket å se mer av det indre landskapet. Jeg ville vite om samiske ungdommers drømmer, deres virkelighetsoppfatning og om deres identitetsfølelse og tilværelse. Jeg ønsket ikke å drive noen form for avhør med spørsmål - svar opplegg. Jeg ønsket dybdeintervjuer i en hermeneutisk forstand som fører til forståelse og ikke til en fasit. Ken-Inge svarer på alle mine spørsmål som en plikttoppfyllende elev, men han utdyper ikke svarene sine. Intervjujournalen min ble fylt opp med mye; ja, *nei, ikke så nøye, det er bare sånn, det er sikkert sånn som du sier.* Vi kom ikke videre. Han som egentlig kunne bidratt til at informasjonsmaterialet, som

⁴⁴ Paralithodes Camtschatica

jeg inntil da hadde samlet inn kunne ha omfattet begge kjønn, ga meg ikke noe relevant informasjon. Spørsmålet er også om det var en metodisk utfordring som ville kreve mer av innsats, planlegging og tålmodighet fra alle parter? Avsnittet 7.3.2- 7.4.2 er ment til å gi leseren et inntrykk av intervjuets settingstilørighet, samt prosessen knyttet til utvikling av valid empiri og et sluttprodukt i form av selvavklarende narrativer.

7.3.2 En taktisk retrett fra min side for å kunne opprettholde kontakten

Jeg skiftet tema og gled over på andre ting. Jeg snakket blant annet om at bilen min var iskald om morgenen da jeg startet. Han ga meg råd om en kupevarmer som holder bilen varm. Han sa at i Nuorgam⁴⁵ i Finland kan jeg få kjøpt billige kupevarmere. Han utdypet også hvor mye penger faren hans har spart ved å reparere bilen sin i Nuorgam. Ken-Inge snakket om snøscooter rallycross i Tana. Han oppdaget sikkert at min kunnskap om snøscooter ikke var tilstrekkelig til å videreføre noen givende og meningsfull samtale. Ken-Inge pratet jo meget ivrig om alt mulig annet enn det jeg anså som relevant empiri.

Underkommuniserte han sin samiskhet? Eller var det jeg som la mening i hans atferd og utsagn som fremhevet en undereksponering av etnisk identitet? Jeg var i et forskningsetisk⁴⁶ dilemma ved å bli overivrig i søking etter valid empiri og overforbrukte kanskje Ken-Ingens velvillighet.

7.3. 3 Det ble ingen skidag⁴⁷ , men vi fant tonen; prosesser og narrativer

Tiden gikk og skoleåret gikk mot påskeferie. Elevene virket stresset. Mange virket også slitne. De hadde mange heldagsprøver, innleveringer og prosjektarbeid som måtte slutføres før påske.

”Hei sann, Ken-Inge, kor det går”⁴⁸ sa jeg til ham da jeg fant ham sittende alene i kantina mens resten av skolen var på skidag. ”Har ikke du dratt på ski? Nei, æ orker ikke å gå på ski. Stikker innom skolen bare for å sjekke mailen min. Datarommet er stengt i dag sier ho dama som vasker”.

⁴⁵ Grensebyen

⁴⁶ Viser også til avhandlingens etikkdel

⁴⁷ 30.mars 2004

⁴⁸ Hilsningens sjargong lærte jeg i mitt feltarbeid ved å høre på ungdommenes språkbruk. I slutfasen av feltarbeidet var jeg mer avslappet og sluttet å bruke slike sjargonger som ikke var naturlig for meg.

Jeg så etter hvert at Ken-Inge likevel fikk tilgang til datarommet da noen med nøkler gikk inn i rommet. Jeg kom tilbake etter en stund og så at han satt på datarommet og chattet på internett. Jeg opprettholdt en anstendig avstand for å ikke virke påtrengende og begynte å se etter nyheter fra hjemlandet mitt på internett. Vi småpratet litt. Plutselig fattet Ken-Inge interesse for de bokstavene som han så mens jeg leste bangladeshiske aviser på nettet.

Han spurte om man leser bengali fra høyre mot venstre. Han fortalte også at det finnes språk der man leser fra nedside og oppover osv. Jeg skrev Ken-Inge på mitt morsmål, bengali, på et ark og gav det til ham. Denne dagen fikk vi snakket *en hel masse som* han selv uttrykte det senere. Nedenfor presenterer jeg en redigert versjon av det Ken-Inge sa. Dette er en historie om en gutt som fremdeles leter etter sitt etniske ståsted. Han sier blant annet:

Det er ikke noen tvil om at vi er samer vi. Koffor skal vi ikke si det? Men er det noe poeng i å si det til alle til en hver tid? Det er ingen som gjør det. Æ synes ikke at det spiller noen rolle om vi er samer eller nordmenn. Det er så dumt at folk spør og graver ...mange snakker om det bestandig. Om rettigheter og sånn. Noen vil ha pæng⁴⁹ for at dem ikke fikk gå på skolen under krigen. Slik provoserer folk. Har hørt om dette så mange ganger da vi gikk på skolen i Karlebotn. Det er så slitsomt. Vi er jo norske alle sammen. Det er i Norge vi bor som jeg pleier å si.

Etter spørsmål fra meg om mer utdypning av hva det er han har hørt så mange ganger ved skolen i Karlebotn, svarer han:

Det at vi samer er så forbaska forskjellige fra dem. Æ ser ikke noen forskjell. Vi var jo bare guttunger, alle sammen. Noen voksne var også litt småekle. Pratet samisk til mæ bare for å erte. De kunne ikke samisk selv. Det var bare på faenskap. Nei da, de var ikke sånn voldelige og sånn. Vi kjenner jo dem, hele gjengen. Noen er til og med i slekt med oss. Det er mye bedre her i Vadsø. Æ føler mæ mye friere her i Vadsø . Men æ har likevel lyst til bli boende i Nesseby. Æ vil jobbe med reindrift. Æ liker også å være ute sammen med gamlingen⁵⁰ og fiske med garn. Men æ kan ikke bruke nåt av det vi lærer her på skolen. Ser ikke noen vits i det vi gjør her.

Du nevnte om noe som provoserer folk. Kan du si litt mer om det?

Nei..æ vet ikke helt. Men det er jo helt opplagt. Det skjønner vel du og. Det maset om samisk barnehage og samisk domsstole i Tana, det har æ hørt mye om. Slikt splitter jo folk. Æ liker det ikke at noen tror at æ vil ha mer enn dem. Æ krever ingenting fra noen. Æ vil bare holde på med mitt. Æ vil være i fred.

Fortell meg om dine tanker om fremtiden, sa jeg til Ken-Inge;

⁴⁹ Penger

⁵⁰ Refererer til faren

Ansiktsuttrykket til Ken-Inge virket alvorlig da han snakket om fremtiden. Er ikke det for tidlig å tenke på fremtiden på en så konkret måte i en så ung alder, tenkte jeg mens han fortsatte:

..Det spørs om æ får bli boende her og drive med det æ kan best. Alt blir jo nedlagt. Trist å se at så mange flytter. Det er heller ikke sikkert at vi får kvote⁵¹ til neste år. Vi fisker litt også. Æ vet ikke om vi kan leve av det? Vi må vel betale for alt. Banken vil ha sitt. Vi har alt vi trenger. Det er ikke det at vi har det så tungt. Vi har det bra, men æ ser at gamlingen sliter med sitt. Vi gjør alt sjøl. Reparerer og herjer med små ting... Æ vet nå ikke om det er noen vits i det. Æ har nå bestemt mæ for å prøve. Æ vil ikke flytte. Æ har lyst til å jobbe med reindrift - spørs om det går. Skolen er æ drittlei av.

Denne ungdommen ønsker selv å bli reineier og fisker etter at han er ferdig på skolen. Gjentatte ganger gir han uttrykk for kjedsomheten ved skolen. Han opplever skolen som lite motiverende og har derfor vært mye borte fra skolen. På spørsmålet om hvordan det går med han i forhold til venner, sier han at han trives på skolen og har mange venner. Det er det faglige ved skolen som han vantrives med. Han føler at han kaster bort mye tid på skolen. Opplæringen oppleves ikke som relevant i forhold til det han ønsker å bli.

Da jeg spurte ham om interesser, regnet jeg med at han ville snakke om dataspill, fotball, snøscooter og lignende. Han nevnte næringsutøvelse og arbeidsoppgaver knyttet til småbruket hver gang jeg spurte etter interesser. Ordet interesse ledet tankene hans mot å gjøre noe som vil gi ham livsgrunnlag, og ikke til fritidsinteresser som dataspill, trening og lignende. Omformulering av spørsmålet mitt førte også til samme type respons.

Mine observasjoner fra oppholdet i Karasjok og Kautokeino bekreftet også Ken-Ingens funksjonelle forhold til fritid og arbeid. Fritidsinteresser, næringsvirksomhet og dagligdage gjøremål virker som en integrert del av hverdagen for mange ungdommer med samisk bakgrunn. Dette forstås ikke av disse ungdommene som fragmenterte enheter som fritid, rekreasjon, profesjonsutøvelse, samvær med andre osv.

7.3.4 Materiell fra andre informanter i kategori II

Intervjuet våren 2004 i Kirkenes og Alta

De tre andre informantene i denne kategorien er kjønnsmessig fordelt mellom to gutter og en jente. Guttene er 19 år gamle og går 3. året ved videregående skole i Kirkenes. Jenta er også 19 år og hun er avgangselev ved Alta videregående skole. Guttene har vokst opp i henholdsvis

⁵¹ Kvote til å fange russekrabbe

Lakselv og Tana. Jenta er født i Karasjok, men har vokst opp i Kirkenes. Jentas foreldre er skilt. Hun har regelmessig kontakt med sin far som bor i Karasjok. Faren hennes snakker samisk. Moren snakker norsk, selv om hun opprinnelig kommer fra Tornedalen i nord Sverige. Moren anser finsk som sitt morsmål. Kjernen i narrativeene deres fremhever følgende egenskaper ved denne kategorien:

- Det samiske repertoaret i form av språk og kultur er kamouflert, enten bevisst eller ubevisst. Den samiske kulturen er undereksponert i betydning av at ingen av disse tre ungdommene viste noen tegn for interesse eller begeistring for det samiske.
- Alle tre ungdommene gir uttrykk for vantrivsel ved skolen. Graden av mistrivsel varierer.
- Ungdommene i denne kategorien sliter tydelig med det faglige på skolen.
- Ingen av disse tre informantene har klare mål for fremtiden i forhold til yrkesvalg.
- Foreldrene har variert skolegang. Faren til en av guttene har fullført grunnskole og har gjennomført yrkesrettet attføring. Moren kan etter informantens utsagn en *hel masse*, men mangler formalisert skolegang. Den andre gutten oppgir farens utdanning som vanlig skolegang på grunnskolenivå, samt kursvirksomhet gjennom Aetat og fagforeningskurs. Jenta oppgir ikke informasjon om foreldrenes skolegang, bortsett fra at de har gått på livets *skole og er kloke mennesker*. Ingen av disse ungdommenes foreldrene har utdanning på høghskolenivå.
- Foreldrene forvalter sin kulturelle tilknytning og preferanser på en måte som tyder på fornektning av samisk tilknytning og tilsvarende følelse av stigma knyttet til samiske slektsrelasjoner.
- Det kulturelle klimaet i hjemmet er lite stimulerende og lite oppmuntrende i forhold til utdanning, yrkesvalg og skolegang.

I et tilfelle er det registrert direkte skolefiendtlige utsagn fra en far. Denne faren mente at det utdannes til arbeidsledighet ved skolen, man lærer ingenting på skolen og lignende. Informanten sier at faren har sagt dette til ham for at han skulle slutte på skolen. Generaliserte og ubekreftede påstander om narkotikabruk på skolen ble også nevnt med utsagn som *hasj og faenskap er det de holder på med der på skolen*. Isolerte episoder knyttet til påstått narkotikabruk av en lærer som skjedde for mange år tilbake ble også brukt for å stigmatisere skolegang og utdanning.

Det ble tatt høyde for at noen av disse utsagnene er overdramatisert, spissformulert og at informasjonsmaterialet ikke er tilstrekkelig til å trekke valide konklusjoner. Sammen med annen informasjon som jeg har samlet inn ved hjelp av kvantitative data, hjelper dette meg likevel til å forstå konteksten der empirien har sitt opphav.

7.4 Konstruksjon og kamuflering av identitet: hele pluss litt til: empirimateriell i kategori III

Beskrivelsen nedenfor er en introduksjon til narrativer fra intervjuobjekter som jeg vil gjengi i påfølgende avsnitt.

På arenaer der uskrevne regler forbyr eller stigmatiserer det å være annerledes, vil aktørene innta en taktisk tilpassning der etnisitet og identitet blir latente i forhold til den dominerende kulturelle settingen. Intervjuobjektene i denne kategorien tok ikke avstand fra sin etniske identitet, men forbeholder samtidig muligheten til å forvalte sin etnisitet og identitet i henhold til mål, motiv, situasjon og posisjon.

7.4.1 Hvordan intervjuet ble utført: prosesser og narrativer

Dybdeintervju i Alta, senhøsten 2004. Intervjuet to ganger.

Maijja er en jente på 19 år. Jeg fikk også anledning til å hilse på hennes mor. Jeg har tilfeldigvis studert sammen med en tante av Maijja som nå bor i Karasjok. Mitt bekjentskap til Maijjas tante og mor har bidratt til å etablere en trygg ramme rundt dybdeintervjuet.

Maijja går siste året ved videregående skole i Alta. Begge foreldrene er samer. Hun er selv født og oppvokst i Karasjok, som er en høyt profilert samisk kommune. Hun snakker samisk hjemme, men benytter også norsk i sitt daglige virke avhengig av hvem hun snakker med. Etter egen vurdering gjør hun det bra på skolen både faglig og sosialt. Etter avsluttet videregående skole ønsker hun å ta en pause på ett år. Maijja planlegger å reise ut i verden for å se, oppleve og bli *voksen* som hun selv sier. Hun har ikke planlagt noe konkret om reisen ennå. Det blir kanskje aktuelt å jobbe litt på meieriet i Alta før hun reiser.

Maijja gir tydelig uttrykk for en kulturell selvtilitt som er solid forankret i hennes bevissthet i form av anerkjennelse av sin tilhørighet til det samiske samfunnet. Ut i fra et slikt ståsted

tillater hun seg også å være en del av ungdommenes *mainstream-kultur*⁵² der hun ser seg selv også som en *vanlig norsk ungdom*. Elegant gled Maijja over fra sitt samiske ståsted, som også var utgangspunktet for dette intervjuet, til å være *en vanlig norsk ungdom*. Jeg utgir et redigert⁵³ utdrag fra intervjuet:

Æ ser ikke noe problem i å være både norsk og samisk. Er det virkelig nødvendig å være så firkanta som det nå er blitt. Æ har nu vokst opp i Karasjok. Det var fint å vokse opp der. Æ har aldri opplevd noe negativt ved å være same. Æ kan snakke samisk. Det syns æ er veldig viktig. Æ snakker samisk med de som snakker det språket, ellers snakker æ norsk. Æ tenker ikke så mye på det.

I Karasjok gjorde vi alle de vanlige tingane som alle andre ungdommer gjør. Det spilte liksom ikke noen rolle om du er norsk eller same. Det var ikke alltid slik i Karasjok. Før var det mye konflikter blant ungdom, og også blant de voksne. Mine foreldre var veldig opps på det at vi ungan fikk leke sammen med alle.

Vi har også vært andre steder på ferie. Det er artig å reise. Da føler ikke æ noe spesielt behov for å være verken samisk eller norsk. Da er vi bare ungdom. Æ syns at det føles deilig å være anonym i en stor by. Der er det ingen som bryr seg om ka du er eller hvilken slekt du hører til. Du er liksom den du er, dermed basta.

Jeg antydde forsiktig ovenfor Maijja om hun opplever sin identitet og sin etnisitet som en ekstra belastning, da hun gir uttrykk for at det er så behagelig å bevege seg på arenaer hvor hun føler seg anonym. Maijja ser ut av vinduet, tenker, gestikulerer, smiler forsiktig, puster tungt og ser litt trist ut. Hun fortsetter⁵⁴:

Nei, aldeles ikke. Ingen kan ta fra meg det æ er. Æ har tenkt mye på det, særlig da æ gikk siste året på ungdomsskolen. Æ og muttern har snakka mye om disse tingane. Det er så mye vakkert i det samiske. Det har også skjedd så mye med oss saman i det siste. Men ungdomman i dag tenker ikke så mye på dette. Æ bruker jo samme type klær som mine jevnaldrende. Vi spiser samme mat og hører på samme musikk. Æ vet ikke sikkert. Det er kanskje litt skummelt å tenke på at vi er blitt så like. Trendene skifter så fort. Det fins faktisk forventninger blant venner om ka slags musikk du bør høre, eller ka slags klær du bør bruke. Æ mener at du blir liksom påvirket av andre hele tida. Da er man liksom inne i varmen. Da er vi liksom moderne. Mange forstår ikke dette med presset. Det er ikke bare å stå i mot presset. Nå opplever ungdom så mye. Gud vet korsen dette vil gå. Ungdom blir voksne veldig tidlig. De tenker på jobb, egen leilighet, økonomi og alt det der. Det er hardt arbeid å få det til. Det er lett å føle sæ mislykka.

Æ tror ikke at vi gjør alt vi gjør bare fordi vi har så voldsomt lyst til det. Vi gjør det kanskje fordi alle andre gjør det. Vi vil føle oss fri, også økonomisk. Det æ holdt på å si er at disse kravene kveler kem du er og sånn. Det hjelper liksom ikke om du er same eller norsk hvis du ikke får det til, det som forventes av andre.

⁵² Mainstream-kultur innbefatter euroamerikanske ungdomskulturen som appellerer til ungdom generelt, uavhengig av nasjonale grenser

⁵³ Repeterende utsagn og utsagn som ikke inneholder relevant informasjon i henhold til problemstillingen, er redigert bort

⁵⁴ Avklarende utsagn og spørsmål underveis er redigert bort

Vi handler ut i fra en slags tvang. Det vi gjør - det vi er blitt - er mer påvirka av andre enn av oss selv. Er ikke det skummelt?

Æ har mine egne tanker om en hel masse ting. Det som er samisk med mæ det beskytter æ på en måte. Det er bare det som er mæ, som er mitt. Alt annet flyter. Det som er inne i sjelen min er min sameidentitet. Det er slik som æ forstår det. Æ vil gjerne skjule dem fra påvirkninger utenfra. Æ kan ikke påvirke noen andre. Det som er mitt er veldig sårbart, hvis du skjønner.

Æ vil likevel ikke anstrenge mæ for å være eller ikke være en same. Æ vil være det som er naturlig for min tilværelse. Æ er både samisk og norsk, og ungdom. Alt ettersom det som føles riktig der og da. Alt er avhengig av kor æ er, ka æ gjør, og også kem æ er sammen med.

7.4.2 Materiell fra andre informanter i kategori III

Intervju sted: Vadsø og Tana, senhøsten 2004

De tre andre informantene i denne kategorien er også jenter. To av disse jentene er 19 år gamle og går 3. året på Vadsø videregående skole. Den tredje er 18 år gammel og er elev ved Tana videregående skole. Alle tre har vokst opp i det som kalles for det samiske kjerneområdet. Kjernen i intervjuutsagnene fra disse tre jenter fremhever følgende egenskaper ved denne kategorien;

- Varierende grad av etnisk lojalitet. Jentene er trygge på å være same, men forvalter likevel sin identitet i forhold til den situasjonen de befinner seg i, og den posisjonen de inntar. Identitetsforvaltningen for denne gruppen er en kreativ syntese der de trekker de beste elementene ut av kulturer de anser som relevante. De oppfatter ikke seg selv som halvnorske eller halvsamiske, men heller *hele, pluss litt til*. Samtlige av disse informantene viser ferdigheter i å skape egne symboler som forsterker deres etniske uavhengighet. For eksempel kan det nevnes at ungdommene i denne kategorien i stor grad orienterer seg mot storbykulturen, og også internasjonalt i form av ønske om å studere i utlandet, oppholde seg i utlandet for å få språktrening, opplevelsereiser til fremmede land osv.
- De ønsker å ivareta det samiske språket og kulturen. Samtidig gir de uttrykk for at dette gjør de på hver sin måte. Utøvelse av den samiske kulturen i denne gruppen er ikke et kollektivt fenomen. Disse ungdommene er individualister på mange områder, også innenfor identitetsforvaltning og forståelse av etnisitet.
- Etter eget utsagn trives de på skolen og gjør det bra faglig.

- Tre av disse fire informantene har klare mål for fremtiden i forbindelse med skolegang.
- To av tre har foreldre som har utdanning på høgskolenivå. Foreldrene til den tredje er selvstendig næringsdrivende. Moren til denne jenta er for tiden sykemeldt. Det generelle trekket ved denne gruppen er at begge foreldrene er i arbeid og oppmuntrer ungdommene til å ta utdanning.
- Samtlige foreldre er bevisste på sin kulturelle tilknytning og sine verdipreferanser.
- Alle fire informantene har vokst opp i det som kalles for det samiske kjerneområdet, men har også bodd andre steder i forbindelse med sommerjobber og skolegang.

Noen av informantene nevnte at deres etniske usikkerhet skyldes at de ikke lenger har noe forhold til reindrift, joik og lignende samiske markører. Stedstilhørigheten som identitetsmarkør har også etter hvert mistet sin relevans, ettersom ungdom blir sikker på at de ikke kommer tilbake til hjembygda. Tilbakevending blir da mer som et ferieopphold, der det ikke er nødvendig med verken etnisk markering eller distansering. De føler at de er blitt aktører på andre arenaer.

Kapittel 8

8 Noen utdrag fra det kvantitative materiale

Nedenfor presenterer jeg et utvalg av kvantitative data. Dette er ment som et supplement til kvalitative data. Tabell 1 viser informantenes hjemkommune, dvs. hvor empirien har sitt opphav.

HJEMKOMM					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Alta	4	11,8	11,8	11,8
	Karasjok	5	14,7	14,7	26,5
	Kautokei	9	26,5	26,5	52,9
	Nesseby	1	2,9	2,9	55,9
	Sør-vara	3	8,8	8,8	64,7
	Tana	9	26,5	26,5	91,2
	Vadsø	3	8,8	8,8	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

Tabell 1

Tabell 2 gir en oversikt over informantenes egen vurdering av sin etnisitet. Tallet 1 betyr sterkt uenig, 2 uenig, 3 delvis enig, 4 enig og 5 sterkt enig.

Føler at jeg er en same					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	1	2,9	2,9	2,9
	2,00	1	2,9	2,9	5,9
	3,00	5	14,7	14,7	20,6
	4,00	13	38,2	38,2	58,8
	5,00	14	41,2	41,2	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

Tabell 2

Tabell 3 gir en oversikt over informantenes samspill med andre i forhold til sin etnisitet.

Får positiv oppmerksomhet på grunn av min samisk bakgrunn

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	3	8,8	8,8	8,8
2,00	4	11,8	11,8	20,6
3,00	9	26,5	26,5	47,1
4,00	13	38,2	38,2	85,3
5,00	5	14,7	14,7	100,0
Total	34	100,0	100,0	

Tabell 3

Tabell 4 viser Correlations mellom positiv identitetsfølelse og skoleprestasjon. Spørsmålene 5, 15, 19, 20 og 21 fra spørreskjemaet (se vedl. 2) inngår i begrepet positiv identitetsfølelse og har fått navnet Samiskhet. Etter Cohen (1988) korrelasjonskoeffisient (r); $r = .50$ til 1.0 regnes som *large*, $r = .30$ til $.49$ regnes som *medium* og $r = .10$ til $.29$ *small*. Korrelasjonskoeffisient kan inneholde både positive (+) og negative (-) verdier. Pearsons Correlation koeffisient som vist i Tabell 4 gir utslag for en sterk (*large*) korrelasjon ($.54$) mellom positiv identitetsfølelse og skoleprestasjon.

Correlations

		SAMISKHE	Jeg gjør det bra på skolen
SAMISKHE	Pearson Correlation	1	,542**
	Sig. (2-tailed)	,	,001
	N	34	34
Jeg gjør det bra på skolen	Pearson Correlation	,542**	1
	Sig. (2-tailed)	,001	,
	N	34	34

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tabell 4

Tabell 5 viser også en signifikant sammenheng mellom positiv etnisk bevissthet og skoleprestasjon. Positiv etnisk bevissthet er målt ut i fra de som selv anser deres samiske bakgrunn som en berikelse.

Correlations

		Samisk bakgrunn en berikelse	Jeg gjør det bra på skolen
Samisk bakgrunn en berikelse	Pearson Correlation	1	,393*
	Sig. (2-tailed)	,	,024
	N	33	33
Jeg gjør det bra på skolen	Pearson Correlation	,393*	1
	Sig. (2-tailed)	,024	,
	N	33	34

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tabell 5

Viser også til vedlagte diskett ved papirutgaven der hele datasettet er tilgjengelig i SPSS format.

Del 3

Analysedelen

Kapittel 9

9 Resultater: Informasjon blir til kunnskap

Når vi jobber med mennesker berører det ofte menneskelige egenskaper som holdninger, følelser, innstillinger, opplevelser og liknende. Dette er abstrakte fenomener. Derfor er det vanskelig å konkretisere disse ved å foreta operasjonalisering av variabler. En hermeneutisk tilnærming gir muligheter til å gå inn i en subjektiv identifisering av aktørenes opplevelser og valg av handlingsalternativer.

Jeg vil nå i analysedelen av avhandlingen legge særlig vekt på formålsforklaringer av handlinger i motsetning til årsaksforklaringer. Det ble lagt mer vekt på å forstå det særegne (det spesielle, eventuelt avvikende) ut i fra en hermeneutisk ståsted enn å forklare empirien ut i fra det gjennomsnittlige (det representative) fra et positivistisk ståsted.

Når det gjelder kvalitative data har jeg valgt de dominerende diskurser angående etnisitet og identitet i Sápmi som meningsmotorer i min tolkning av data. Hva disse dominerende diskurser innebærer har jeg avklart under avsnitt nr. 9.2.4 i denne avhandlingen. Empirien bør etter min mening ikke tolkes ut i fra private meningspreferanser. Selv om kvalitativ forskning som det å bruke hermeneutiske metoder tillater fleksibilitet, foreligger det ingen motsetningsforhold mellom systematikk og hermeneutikk.

Tolkning av kvalitative data i påfølgende analyser er dermed en konstruksjon av meninger, men det bør legges vekt på at dette ikke er min private forståelse av virkeligheten. Min forståelse av empiri er forankret i samtidsrelevante diskurser. Meningsgranskning av kvalitative data ble foretatt i forhold til tid, rom (sted) og setting.

Jeg vil i lyset av teorier som jeg har drøftet i avhandlingens teoridel forsøke å besvare problemstillingen. Teorien om symbolsk interaksjonisme, diskursteorien og viten om at sannhet er en sosial konstruksjon er fundamentet i avhandlingens analysedel.

9.1 Analyse av kategorier fra empiridelen: kvalitativ tilnærming

I empiridelen av avhandlingen ble dataene systematisert i tre kategorier. Den første kategorien inneholder materiale der det å være samisk er forbundet med positive egenskaper som

stolthet, personlig styrke og fellesskapsfølelser. Denne kategorien er benevnt som *solens morgendans*: eksklusivt å være same⁵⁵.

Neste kategori representerer en gruppe som ennå ikke har inntatt et avklart forhold til sin etnisitet. Deres identitetsforvaltning er også preget av dette. Det å være same oppleves av aktørene i denne kategorien som problematisk. Dette uttrykkes ved blant annet benektelse eller underkommunikasjon av egen etnisitet, overidentifisering ved majoritetskulturen, reelle og innbilte overbevisninger om at det ikke går an å kombinere modernitet og etnisitet. Denne kategorien er betegnet under navnet *nordlysets velsignelse eller stállús forbannelse*: frykten for å bli ekskludert.

Den tredje og siste kategorien er en gruppe ungdom som forvalter sin identitet tilpasset den sosiokulturelle virkeligheten de befinner seg i. De *shopper* sin identitet eller *jeget/selvet* og forståelse av sin etnisitet bestemmes av motiver og interesser. Informantene i denne gruppen ønsker ikke å tildele seg selv noen permanente merkelapper som samisk eller norsk. De føler seg komfortabel med en multipl forvaltning av etnisitet og identitet. Det spesielle ved denne gruppen er at de ikke gir uttrykk for at dette er problematisk. Denne kategorien har fått navnet *Konstruksjon og kamuflering av identitet: hele, pluss litt til*.

Påfølgende avsnitt fra nr. 9.2-9.4 drøfter disse tre kategoriene hver for seg. Samtlige kategorier er drøftet ut i fra samme teorier, begreper, diskurser, menings og metodepreferanser. Disse inneholder blant annet begreper og teorier som symbolsk kapital, symbolsk makt, språk, rekodifisering av stigma, empowerment, rollemodeller, tidsaksen (låst i fortiden) og kommunikativt samspill.

Måten empirien er blitt presentert i denne avhandlingen har forhåpentligvis gitt leseren en forsmak av det som kommer i analysedelen. Narrativene som er brukt er reflekterte fortellinger og meninger. Disse bør etter min mening ikke overanalyseres. Da forsterker man faren for at min forutforståelse og private preferanser tåkelegger det som ellers er valid data.

Derfor vil jeg forsøke å ivareta narrativenes styrke som selvstendig analyseredskap. Jeg ønsker også å presisere at analyse av empirien kan og bør drives lengre enn det som en hovedfagsoppgave har til rådighet av plasshensyn.

⁵⁵ For lesere som kun er interessert i å lese problemstillingen og analysedelen kan det nevnes at det ble gitt en begrunnelse for både valg av navnet på forskjellige kategorier og denne formen for presentasjon av data i empiridelen.

9.2 Kategori I: om solens morgendans: eksklusivt å være same

Både identitet og etnisitet anses av disse informantene som utfordrende, spennende og ikke nødvendigvis så problematisk som alternative diskurser fra tidligere forskning viser til. Jeg vil i denne sammenheng referere til Stordahls (1996) empirimateriale fra Karasjok, der *blikkfång*-ord som skandale, sjokk, forfølgelse, getto, sexorgier, rasisme, selvmordsbølge osv ble brukt av media for å beskrive Karasjoksamfunnet (ss.9-28). En informant i denne gruppen, som også er fra Karasjok, bekrefter gjennom sine narrativer at det muligens har foregått vesentlige endringer i positiv retning i nåtidens Finnmark, sammenlignet med Stordahls (ibid) beskrivelser. Et vesentlig moment i denne sammenligningen er at det ikke kan utelukkes at observasjonsenhetene mine (utvalg av personer) ikke er representative for hele populasjonen.

9.2.1 Etnisitet: et vesentlig bidrag til identitetsutforming

Hovedinformanten Inga, i gruppen *solens morgendans*, brukte for eksempel i sine narrativer det som er tilgjengelig i hennes samiske repertoar for å fremheve sin samiske etnisitet. Definisjonsmakten over sin identitet utøves gjerne gjennom ting ungdom gjør (handlingsperspektivet), minner og opplevelser fra oppvekstperioden (rekodifisering og etablering av nye symboler), og relasjoner med andre mennesker (relasjonelt).

Av og til opplever disse ungdommene spørsmål rundt sin etnisitet og sin identitet som vanskelig. Dette gjelder særlig den del av debatten i Finnmark som etter informantenes mening stigmatiserer samefolkets kamp for sosioøkonomisk rettferdighet og kulturell rehabilitering i det moderniserte norske samfunnet.

Til tross for episodisk ubehag⁵⁶ knyttet til etnisitet ønsker ungdom i denne gruppen å fremheve sin etniske identitet som noe positivt. I motsetning til Stordahls (ibid) empirimateriale som jeg innledningsvis har drøftet, gir ikke disse ungdommene uttrykk for verdikonflikter eller kulturelle barrierer som de må overvinne.

Ungdom i denne gruppen har funnet sitt etniske ståsted som samer, og forvalter sin identitet ut i fra en bevissthet omkring etnisitet. Denne bevisstheten er på ingen måte en kollektiv etnisk lojalitet som er forankret i en felles forståelse av etnisitet. Dette er til å begynne med en høyt individuell og psykologisk konstruksjon av identitet, eller *selvet* som Cuff m.fl har uttrykt (ref. avsn. nr. 3.2). Etter hvert forekommer behovet for et kommunikativt samspill og

⁵⁶ Sleng bemerkninger og andre diffuse hersketeknikker fra deler av majoritetsbefolkningen

kontrastering med andre og annet som Meads (i følge Nielsen, 2004) og Barth (1969) nevner (ref. avsn. nr. 3.5).

9. 2. 2 Konstruksjon av symboler som etnisitet markør

I boka *Moderne urfolk* refererer Hovland (1996) til Schanche som kilde og bruker begrepet sentralmyte (s.77). Den samiske sentralmyten, i følge Schanche, inneholder påstander om erfaringsnærhet, økologisk varsomhet, fredsommelighet, egalitet, harmoni og åndelighet (ibid).

Ungdom i denne gruppen tar i bruk den samiske sentralmyten for å kunne legetimere sin konstruksjon av identitet, og også for å kontrastere med andre og annet. På den måten gjør de seg selv annerledes og til noe eksklusivt. De oppnår kontrastering i forhold til andre og annet, og etablerer sitt eget jeg. Den samiske sentralmyten tas i bruk for å kunne eksponere sin sameidentitet. Myter i denne sammenheng er ikke alltid empirisk valid sannhet. Myter som modeller fungerer her som en representasjon av det som forstås som sannhet i det diskursive rommet. Ved å tildele en samisk dimensjon til det som tilsynelatende kan betraktes som nøytrale opplevelser, tilskriver de seg selv en bit fra de samiske sentralmytene.

Dette illustreres ved symbolske praksiser som ungdom utøver. Det kan være så enkelt som det å bære et samisk inspirert sølvsmykke eller å henge et bilde fra samisk mytologi på veggen. Det latente budskapet i disse handlingene er at ungdom danner sin samiskhet uavhengig av dominerende diskurser omkring samiskhet.

Mikkels snøscooterkjøring mot finskegrensa⁵⁷ er ikke bare et transportbehov eller fritidssysler som utøves i Polmak. Denne aktiviteten, sammen med en rekke andre aktiviteter som reinslakting, andejakt osv får tildelte tilleggsegenskaper som fremmer kontrastering med andre og identifisering med det som betraktes som eget. Spørsmålet om aktivitetene virkelig inneholder disse egenskapene eller ikke er uinteressant så lenge aktivitetene oppfyller sine funksjoner som kontrastering eller identifiseringsverktøy.

Disse opplevelsene er også blitt ikoner for å glorifisere ungdommenes personlige oppfatning av deres private forståelse for samiskhet. Dette påviser at individer ikke underlegger seg en

⁵⁷ Intervjuutsagn fra Mikkel

etablert diskurs. Individuer er skapende vesener som former sin identitet relativt uavhengig av gjeldende diskursive praksiser⁵⁸.

9.2. 3 Identitet: samspill mellom symbolsk kapital, empowerment og definisjonsmakt

Fellesnevneren ved ungdom som hører til denne kategorien er at de bruker sin symbolske kapital i utforming av definisjonsmakt. Symbolsk kapital kan sees på som det som av sosiale grupper blir gjenkjent som verdifullt (Broady, 1991, s.169). Jeg vil i denne avhandlingen betegne symbolsk kapital som en felles sosiokulturell plattform. Dette dreier seg om relasjoner, væremåter og praksisformer som blir anerkjent av deltakerne innenfor grupper. Symbolsk kapital påvirker for eksempel meninger, tilhørighet, språk, etnisitet og ikke minst identitetsforståelse.

Definisjonsmakten oppnås blant annet ved tilegnelse av empowerment. Denne makten brukes til å forsterke posisjoner og relasjoner. Denne forsterkningen av posisjon og relasjon bidrar til både en personlig og et kollektivt empowerment. Empowerment brukes igjen til å nøytralisere det som oppleves som negativ støy eller stigma i identitetsutøvelse. Med negativ støy menes stereotype og fordomsfull vanetenkning som fremdeles eksisterer blant deler av majoritetsbefolkningen i Finnmark. Informantene mine hadde mye fokus på den type støy som blokkeringsfaktor i identitetsutvikling og identitetsforvaltning. Ungdom beskrevet under kategori I og III aksepterer ikke uten videre slik stigmatisering av sitt etniske opphav.

De snur på situasjonen ved å karakterisere motparten som ressurs svak, misunnelig og ignorant. At ungdom i denne kategorien også er skoleflinke bidrar til en forsterkning av empowerment som brukes effektivt i en slik rekodifisering av stigma. Det å være i besittelse av empowerment i forhold til negativ støy gjør det lettere for disse ungdommene å ignorere, og også i noen sammenhenger latterliggjøre stigma.

I motsetning til ungdom som opplever sin identitet nesten som en belastning, eller i det minste problematisk⁵⁹, har sameungdom beskrevet under kategori I og III lært seg å ta i bruk symbolsk kapital, empowerment og definisjonsmakt i deres relasjonelle samspill. Identitet utformes kontinuerlig i et slik relasjonelt samspill selv om ungdom ofte ønsker å ha fokus på seg selv som autonome individer.

⁵⁸ Avklart i teoridelen; avsnitt 3.4

⁵⁹ Refererer til kategori II i empiridelen

Det bør presiseres her at identitet viser seg å være mye mer enn etnisitet. Etnisitet er et viktig element i utviklingen og utøvelsen av identitet. En har etnisitet med seg fra fødselen. Forvaltning av identiteten anser jeg som et samspill mellom symbolsk kapital, empowerment og definisjonsmakt.

9.2.4 Symbolsk makt og uavhengighet fra dominerende diskurser

Bevisstheten omkring symbolsk kapital gir både reell og symbolsk makt i det diskursive feltet. Bourdieu (1996) definerer symbolsk makt slik:

Symbolsk makt er en makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og til å tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller til å forandre den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen i verden og dermed verden selv. (...) Symbolsk makt virker bare når den anerkjennes, det vil si når det vilkårlige ved den miskjennes (p. 45).

Sameungdommene som er beskrevet i kategoriene I og III er utstyrt med empowerment, symbolsk kapital og symbolsk makt. Denne kombinasjonen gjør dem handlingsdyktig i forhold til å beskytte og utøve sin identitet ut i fra individuelle posisjoner og preferanser.

I de dominerende diskurser om samiskhet, fremheves den tradisjonelle forståelse av samiskheten. Dette innebærer beherskelse av språket, tilhørighet til en samisk slektslinje, aktiv utøvelse av reindriftsnæringen og lignende. Tilstedeværelse av en eller flere av disse egenskapene tilsier om en er same eller ikke. Det kreves også både praktiske og intellektuelle ferdigheter til å utøve samiskhet. De praktiske ferdighetene innebærer blant annet kunnskap om tradisjonelle samiske næringsvirksomheter som reindrift, *duodji*, (samisk håndverk) byggeskikk og lignende, mens de intellektuelle ferdighetene omfatter kjennskap til språket, musikk, historier og de samiske sentralmytene. Det foreligger sosiale forventninger om at en opprettholder den samiske sentralmyten.

Ungdommene i gruppen I og III utøver samiskheten sin uavhengig av de dominerende diskurser om samiskhet. Mange gir uttrykk for at de aktivt vil gå inn for å ivareta den kulturelle kontinuiteten som de selv oppfatter som samisk. Dette ønsket om å ivareta kulturelle tradisjoner konkretiseres ved ungdommenes ønske om å overføre sin samiskhet overfor sine barn når de selv en gang blir foreldre. Det foreligger imidlertid noen nyanser her. Den kulturelle kontinuiteten bør ikke forveksles med en blind aksept for dominerende diskurser. Ofte handler dette om ungdommenes personlige forståelse for det å være samisk.

9.2. 5 Språk som verktøy i identitetsutforming

Felles for alle i denne gruppen er at deres etniske sikkerhet ble stimulert allerede fra barnehagealderen, blant annet gjennom aktivt bruk av det samiske språket. De har lært språket som en naturlig del av tilværelsen, og deltatt i aktiviteter som er knyttet til å forsterke deres samiske identitet. Dette innebærer at relevante instanser som barnehage, skole og foreldre har vært bevisste på å ivareta den samiske kulturen og det samiske språk.

Et vesentlig innhold i den symbolske kapitalen er språket. Språkferdigheter i det samiske språket er ikke bare et verktøy for kommunikasjon og samhandling. Ungdommene som snakker samisk får også tilgang til annet sosio-kulturellt materiale som de bruker i sin konstruksjon av identitet og utøvelse av symbolsk makt.

Når ungdommene for eksempel snakker samisk seg i mellom i påhør av andre med ikke samisk bakgrunn så er det ofte et tegn på etnisk selvtillit og en relasjonsmarkering med samtalepartneren. I flere slike anledninger har jeg vært vitne til at når de snakker samisk seg i mellom skjer det også en metakommunikasjon overfor de som ikke snakker samisk. Sameungdommene sender i slike situasjoner et signal om en tilstedeværelse som inkluderer deres etnisitet. De gjenoppretter på den måten definisjonsmakten av samspillet med omgivelsene.

Det viste seg i denne undersøkelsen at ungdom som behersker det samiske språket besitter også en tydelig forståelse for sin egen posisjon i det kulturelle mangfoldet. Med språket i behold kan de utøve symbolsk makt med legitimitet. Etnisitet gir da et felles ståsted, og symbolsk makt bidrar til en effektiv forvaltning av identitet.

Når ungdommene sier at de vil holde det samiske språket levende er dette et ønske om å ivareta språket som gir de symbolsk og reell makt i sin utøvelse av samiskhet. Det kan høres ut som en selvfølge at folk snakker morsmålet sitt, men landsdelens historie forteller at dette ikke nødvendigvis er en selvfølge selv i dag. Erkjennelsen om hvordan språket har gått tapt over tid for en hel generasjon av samer, ser ut til å forsterke sameungdommenes etniske tilhørighet og sameidentitet. Det samiske språket fungerer i denne sammenhengen som noe mer enn et språk. Språket er blitt en del av en diskurs og et symbol for kulturell rehabilitering.

Konklusjon er at ferdigheter i det samiske språket og kulturelle koder viser seg å være det som utløser empowerment gjennom utøvelse av symbolsk makt. Empowerment igjen fjerner

de barrikadene som måtte finnes i form av *negativ støy* til forvaltning av samisk identitet og eksponeringsmuligheter av etnisitet.

9.2.6 Rekodifisering av stigma

Beherskelse av språket akselerer også søken etter andre markører som forsterker og bekrefter ungdommenes sameidentitet. Andre markører kan for eksempel være tilgangen til økonomisk, politisk og nettverksmessige ressurser. Dette gir ungdommene anledning til å rekodifisere stigma til en etnisk markør. Stordal (1994) skriver i sin doktoravhandling om rekodifisering:

Samisk språk går over fra å være et utdøende språk til å bli 'morsmål', kofte fra å være et ytre stigmatiserende kjennetegn til 'nasjonaldrakten', joik fra å være fyllerøre eller ukristelig til 'samisk folkemusikk' (s.134).

Evne til å rekodifisere stigma fra gamle dager er selvfølgelig ikke forbeholdt kun de som behersker det samiske språket og de kulturelle kodene. Rekodifisering er en virkelighetskonstruksjon som er tilpasset ungdommenes sosiokulturelle posisjoner og personlige preferanser. I min empiri foreligger det en klar sammenheng mellom det å være i besittelse av symbolsk kapital og evne til å rekodifisere. En utvidet tilgang til symbolsk kapital gjennom en slik rekodifisering forsterker sameungdommens empowerment også i forhold til negativ støy.

9.2.7 Identitetsutforming i et kommunikativt samspill

I en samhandlingssituasjon vil aktørene få behov for å kunne forvalte egen identitet i en meningsformidlende kontekst. Nergård (1977) mener at behovet for å bli identifisert *som noe eller noen* (s.3) vil tvinge frem konflikter og kompromisser med det han kaller for *det erkjennende subjekt* (ibid).

Muligheten for at fenomen x skal kunne identifiseres (eller påvises) ligger således både i fenomenet x selv og i det erkjennende subjekt (den som identifiserer). Det er altså egenskaper både ved den som identifiserer og det som blir identifisert som gjør identifisering mulig. Fenomenet x må "ha evne" til å komme til syne eller bli identifisert som det fenomen det er (Ibid, s. 4)

Det å "*ha evne*" til å komme til syne innebærer behovet for effektiv kommunikasjon i en multikulturell setting. Erkjennelsen om at kommunikasjon også har et mål og motiv bidrar til en felles forståelse av samhandlingskoder. Dette gjør identifisering mulig i en meningsformidlende kontekst. I denne utarbeidelsen av en felles forståelse av

samhandlingskoder igangsetter ungdom prosessen, som forvandler en individfokusert og psykologisk konstruksjon av identitet til en sosial konstruksjon av identitet.

En slik sosial konstruksjon av identitet er tilpasset til samhandlingsparter (kommunikativt) og samspillet hensikter (motiver). En individfokusert konstruksjon av identitet er i mange tilfeller et opportunistisk valg hvor man ikke nødvendigvis trenger å ta hensyn til andre eller annet. En slik konstruksjon av identitet er privat og personlig. En sosial konstruksjon inneholder meninger fra sine omgivelser. Meningene tolkes gjennom samhandling med andre og annet.

Ungdom beskrevet i denne gruppen har evne til det Nergård kaller for å “ha evne” til å komme til syne eller bli identifisert (ibid). De kommer til syne gjennom sin handlingskompetanse. Etnisitet og spørsmål angående identitet er med på å forme denne handlingskompetansen som viser seg til å være relevant i ungdommenes identitetsutforming i et kommunikativt samspill.

9.2. 8 Diskurstilhørighet og ekstern påvirkning

De voksnes preferanser i konstruksjon og forvaltning av sameidentitet manifesterer seg i diskurser og debatter som foregår til enhver tid i Sápmi. Disse er rettighetsbaserte diskurser og i veldig mange tilfeller konfliktorientert. For eksempel vil jeg nevne debatten om beiteområder, bruk av motoriserte kjøretøy på vidda, retten til land og vann, marineressurser osv.

Dette står i kontrast til diskurser der ungdom legger vekt på helt andre ting, som for eksempel utdanning, moderne karrieremuligheter, frihet til å velge og bostedspreferanser som forsterker fraflyttingstendensen fra små steder til store byer.

Noe av det vesentlige i denne analysen er at ungdom i stor grad ikke tok i bruk den etablerte sosiokulturelle plattformen angående samiskhet. Disse ungdommene skiller klart mellom deres egen samiskhet, og den etablerte og offisielle samiskheten.

De betrakter seg selv som autonome individer, og er ubundet av forhåndsdefinerte normer for det å være samisk. Selv om foreldre og andre signifikante voksne påvirker ungdommens valg forvalter de sin identitet relativt uavhengig av ekstern påvirkning. Til dette kreves det en høy grad av etnisk selvtillit som ungdom i denne gruppen viser seg å være i besittelse av.

9.3 Kategori II: Nordlysets velsignelse eller stállus forbannelse: frykten for å bli ekskludert

9.3.1 Etnisitet: Vesentlig bidrag, irriterende påstand eller begge deler i identitetsforvaltningen

Ungdommene i denne gruppen har også tatt et standpunkt i forhold til etnisitet og identitet, men de er lite fleksible i henhold til rekodifisering av opplevd eller innbilt stigma. De makter ikke å omkode omgivelsene i sin favør på samme måte som ungdom i gruppe I og III gjør. Dette skaper frustrasjoner. Frustrasjonssymptomene inkluderer oppgitthet i forhold til skole, næringstilgang og mellommenneskelige relasjoner som ikke har fungert bra nok for ungdom representert innenfor denne kategorien.

Empowerment og definisjonsmakt over omgivelsene er skjevt fordelt i disse ungdommenes disfavør både reelt og konstituert. Manglende eller svak formell kompetanse er en barriere som kan anses som reell. I tillegg kommer konstituerte barrierer som uttrykkes ved utsagn som: *ingenting nytter, alt blir jo nedlagt, bare tull å gå på skole .. en får ikke arbeid likevel, dyrt å utdanne seg osv* (ref. intervjuutsagn).

Ungdommenes frykt for å bli ekskludert fra mainstream ungdom fører til undereksponering av etnisitet. Ofte tyr de til taktiske valg som Høgmo (1986) kaller for *det tredje alternativ* (ss.315-416). Dette valget innebærer blant annet å sørge for å være etnisk anonym. Dette forekommer særlig hvis settingen er fiendtlig innstilt mot samer. Etnisitet blir dermed en egenskap som kan aktiviseres eller deaktiveres alt ettersom målet ved samhandlingene med andre og annet. Mangelen på empowerment fører til at slike taktiske manøvrer for å kunne vinne aksept hos andre, oppleves som en belastning. Spørsmålet angående etnisitet blir da en irriterende påstand som ungdommene verken vil avkrefte eller bekrefte.

Ungdommene gir også uttrykk for et avhengighetsforhold til det samiske samfunnet. Hva andre i lokalsamfunnet måtte mene om valget en foretar seg har stor innflytelse i denne gruppen, sammenlignet med de som er presentert under kategori I og III.

Ungdommene i denne gruppen og deres foreldre har ikke felles forståelse for hva som oppleves som sosiokulturelle barrierer. Blant voksne som er nærpersoner til disse ungdommene, har jeg registrert en del frustrasjoner som er rettet mot tilgang til sosioøkonomiske goder.

Angående sosioøkonomiske goder ble jeg fortalt om tapt skolegang under krigen, vanskelige levekår i Finnmark, helsetjenester og et barnevern som ikke tok hensyn til kulturelle elementer i den samiske tilværelsen.

Ungdommene i denne gruppen snakker om vanskelige rammevilkår for næringsutøvelser som de selv ønsker. De snakker om dysfunksjonelle relasjoner mellom mennesker som gir seg utslag i form av sladring, baksnakk med det hensyn å utøve kontroll, taktisk ignorering for å usynliggjøre meningsmotstandere, påføring av skyld og skam i forbindelse med mislykket skolegang og lignende.

I en slik setting oppleves ikke etnisitet som en ressurs. Underkommunikasjon av etnisitet brukes her for å opprettholde komfortsonen som etnisk anonymitet tilbyr. Hvordan dette påvirker utforming av personlig identitet kan ikke svares ut i fra den empirien jeg har tilgang til.

9. 3. 2 Symbolsk makt, empowerment, språk, kulturelle symboler og benektelse

Tilgangen til symbolsk makt og symbolsk kapital er begrenset for ungdommene som er gruppert under kategori II. Diffuse tilknytninger til den samiske kulturarven og språket forårsaker slike begrensninger.

Ungdommene som har tapt språket sitt og ikke opprettholder emosjonelle bånd til det de selv oppfatter som samisk kultur, har lett for å ty til en opportunistisk konstruksjon av seg selv. Informantene med et ambivalent forhold til det samiske gir også uttrykk for at de har mistet tilknytning til de dominerende diskurser⁶⁰ angående samiskhet. Deres tilhørighet til det samiske er en motsetningsfylt lojalitet. Dette inneholder både en taktisk benektelse og en emosjonell aksept av sitt opphav.

Dette setter i gang en uheldig ringvirkning for sameungdommene. De føler et dualistisk forhold til sin etnisitet. Uten tilgang til symbolsk makt blir det vanskelig for disse ungdommene å tilegne seg empowerment. Empowerment viser seg igjen å være et viktig redskap for å kunne snu definisjonsmakten i sin favør. Under forutsetning av at identitet er et sosialt konstituert og kontekstavhengig fenomen ville ikke ungdommene i denne kategorien tilskrive seg selv mer samiskhet enn det de har sosiokulturell empowerment til å håndtere.

⁶⁰ se avsnitt nr 9.24 for hva uttrykket dominerende diskurser innebærer

Diskurser om tap av språket for voksne samer viser at det så seint som på slutten av syttitallet forelå sosiale barrierer som stigmatiserte bruk av samisk som morsmål. Benektelse av tilhørighet til samisk slekt måtte da tas i bruk for å kunne oppnå tilstrekkelig grad av kamuflering av etnisitet. Med benektelse av etnisitet kombinert med fornorskningsforsøket fra den norske offentligheten tapte mange i denne befolkningsgruppen i Finnmark språket sitt. Med tapt språk mistet mange anledningen til en aktiv utøvelse av kulturarven. Et slikt aktivt forhold til den samiske kulturarven ville kunne bygge, forsterke og fornye samisk identitet.

Uten en meningsfylt utøvelse av det som enhver forbinder med det å være same blir etnisitet noe diffust. Identitet utvikler seg da med svak eller manglende tilknytning til etnisitet. Resultatet blir at man maskerer sin etnisitet ved å tildele seg selv passende alternativer, som blant annet uttrykkes ved utsagn som: ”litt same, men mest norsk”, ”det var lang tid tilbake siden vi har hatt samisk slekt, er det noe poeng i grave i dette nå? Vi er jo norske”.

Ønsket om å bli innlemmet i den moderniserings- og urbaniseringsprosessen som kom til Finnmark på slutten av sekstitallet har også forsterket denne benektelsesprosessen. Det å være same ble av mange ansett som umoderne og diskvalifiserende fra å delta i den moderne norske offentligheten. Det å være norsk var ikke et mål i seg selv, ble jeg fortalt av informantene i Karasjok. For mange var målet å la være å eksponere seg selv som same. På grunn av diffuse sosiale sanksjoner måtte samiskheten undereksponeres til fordel for å ta del i det som oppfattes som det moderne samfunnslivet.

Bivirkningen av dette førte til at etnisitet ikke lenger kunne brukes som en identitetsutformingsfaktor. For mange ble etnisitet en skjult skatt uten offentlig relevans. Etnisitet måtte pleies privat. Min erfaring med ungdom i denne gruppen er forenlig med Stordahls (1996) empirimateriell fra Karasjok (ss. 9-28).

Som de fleste sosiokulturelle fenomener er det mange nyanser her også. Samisk ungdom i denne gruppen har ikke hatt et aktivt forhold til det samiske språket og kulturarven. Dette betyr ikke nødvendigvis at de ikke har noe som helst forhold til den samiske kulturarven. Mange av disse har hatt og er fremdeles i besittelse av, et bevisst forhold til den samiske kulturarven, selv om disse ikke kan betraktes som aktive utøvere av språk, kulturelle symboler og handlinger.

Forvaltning av den identitet en tilskriver seg er også ressurskrevende. I tillegg til sosiokulturelle ressurser trengs det også emosjonelle, intellektuelle og nettverksmessige ressurser for å kunne rekodifisere opplevd eller innbilt stigma til kulturell kapital. Emosjonelle og intellektuelle ressurser for ungdom betegnes ved stabile levevilkår og skoleprestasjoner. Nettverksmessige ressurser uttrykkes ofte i form av slektslinje også, hvilken familie eller slekt ungdommen hører til.

Analyse av empirien viser også at en symbolsk transformasjon der stigma blir til symbolsk kapital, forekommer oftere hos de som er i besittelse av ressursene som er nevnt ovenfor.

9. 3. 3 Låst i fortiden

Et annet fenomen som gjør seg gjeldende her er at ungdom i mange tilfeller føler seg fanget i sine egne tidligere uttalelser om sin etniske tilhørighet og kulturelle preferanser. Dette kan være et bevisst valg ungdom selv har tatt ut i fra sin virkelighetsforståelse. Det kan heller ikke utelukkes at de blir påvirket av voksne de er knyttet til og /eller av sine venner i en eller annen retning angående etnisitet. I etterkant føler de seg låst i valget sitt. Dette forekommer særlig hvis de tidligere har sagt til sine venner at de ikke er samer. Fenomenet er tydelig på små steder, og opprettholdes ved hjelp av fiendtlige handlinger som baksnakking, taktisk taushet (*hostile silence*) i vedkommendes nærvær, ryktespredning og lignende hersketeknikker. En av informantene sier:

..har du en gang ”sagt” at du er norsk så kan du ikke si at du er en same etter noen år. Du er liksom fanga i dine egne historier og må bare leve med det. Om du tør å si det i etterkant så vil folk og hele slekta di snakke. Selv om flere og flere sier at de er samer så er det ikke så enkelt likevel. Når du sier at du er same og broren din forneker det, da blir det mye tull og vas i et lite bygdesamfunn⁶¹.

I boka *Same i den moderne verden* gjengir Stordahl (1996) et intervju med ei jente på 20 år i den samiske avisa Sámi Áigi. Jenta hadde flyttet tilbake til Karasjok etter noen år sørpå og hadde dermed fått et sammenligningsgrunnlag.

Karasjok- ungdom er redde for sin samiskhet og prøver å bli norske. Her skal du ikke kle på deg kofte hvis du skal på diskotek, ikke snakke samisk eller på noen måte vise at du er same, og det er de samtidig stolte av. Det er skremmende at ungdommen går den veien.... jeg ble skremt da jeg så hvor kaldt forholdet var mellom de unge.

Dårlig samhold og drikking var bildet som møtte meg da jeg kom tilbake. Alle passer på hva de andre gjør, mens de samtidig er redd for å bli satt utenfor, og da blir det et slikt kaldt, sykt

⁶¹ Redigert utsagn fra et intervju, mann 28 år fra Karasjok, bosatt i Alta; intervjuet i juni 2004

miljø blant de unge. Folk blir veldig usikre i et slikt miljø. Her må du være en sterk person og vite hvem du er, hvis du skal klare deg. ... Du blir kritisert uansett hva du gjør. Hvis for eksempel ei jente er med en soldat, så er du hore. Hvis du bryr deg om samesaker, er du 'ČSV'er, "supersamer";...Forstår du? Folk kritiserer hele tiden og finner alltid en grunn til å gjøre det. Du blir ærlig talt trøtt av å høre hva du er for en. Ikke alle er så psykisk sterke at de tåler å høre hva du er for en. Ikke alle er så psykisk sterke at de tåler å høre all slags sladder, slik at du på en måte gir opp (Sámi Áigi 26.08.89, Stordahls oversetting).

9. 3. 4 Bostedstilhørighet som identitetsmarkør og dilemmaer

Selv om Ken-Inge er i tvil om fornuften ved å fortsette å bo i Finnmark, og i tillegg forsøke å jobbe i reindriftsnæringen, er han fast bestemt på å gjøre dette likevel. Felles for denne gruppen er at de ikke ønsker å flytte fra Finnmark. Noen ønsker å finne kompromisser ved å kombinere det moderne med den tradisjonsbaserte næringsvirksomhet som reindrift, fiske, *duodji*, utmarksnæringer og lignende. Det økonomiske utbyttet av en slik kombinasjon er ikke særlig stort. En slik tilpasning beviser samenes ønske om å drive tradisjonen videre. Næringstilpasning i denne sammenheng er muligens et element i konstruksjonen av både sosial og individuell identitet. Bostedstilhørighet omkodes her til identitetsmarkør.

Mekanismen som ligger i en slik avgjørelse kan forstås ved at ungdommene ikke vil gi avkall på det som de selv oppfatter som en bekreftelse på deres samiskhet og identitet. Selv om Ken-Inges intervjuutsagn inneholder fornektelse av samisk identitet, ligger det også latent tilhørighet til det som han betrakter som det samiske. Samiskheten hans er et sosialt faktum som det er vanskelig for ham å benekte, men oppfattes også av ham som en irriterende påstand fra min side.

Dysfunksjonelle relasjoner med omgivelsene kan oppstå fra dilemmaer ungdommene opplever i den norsk-samisk dikotomien der *det å være norsk* forbindes med vellykkethet. Det er vel å merke at når ungdommene presiserer hva det menes med *det å være norsk*, sies det ofte at dette betyr å tilegne seg kunnskaper og ferdigheter som det norske samfunnet verdsetter. Rikspolitikere og mange andre meningsberettigede, forsterker gjennom sin retorikk slike dilemmaer når Finnmark betegnes som et pengesluk, og landsdelens kamp om ressurser betegnes av mange som syting og klaging.

Sårbare grupper som ungdommene i denne gruppen tilhører er mer sensitiv ovenfor negative impulser fra dominerende grupper enn det som er tilfelle med ungdommene i kategoriene I og III. Når ungdommene tar avstand fra sin etniske identitet så er det også for å verne om sitt

egentlige jeg. Benektelse gir pusterom for å definere sin samiskhet på egne premisser. De er samiske, men kanskje ikke på samme måte som de normative modellene for det å være same.

Informanten er nesten på kollisjonskurs med de dominerende diskurser i Finnmark om særrettigheter knyttet til samer som urbefolkning. Selv om informanten i noen sammenhenger sier at han er same, anser han det ikke som noen forskjell mellom det å være same eller norsk. Denne informantens individuelle historie passer ikke med det som anses av ham som samefolkets kollektive historie. Den kollektive historien om samer som han kjenner til gjennom diskurser legitimerer ikke hans private preferanser angående etnisitet. Informantene i denne kategorien bruker heller ikke sine dualistiske forhold til etnisitet i en opportunistisk konstruksjon av identitet som ungdommene i kategori III gjør.

9. 3. 5 Symbolsk kapital og manglende empowerment

Når hovedinformanten i sitt intervjuutsagn sier at han ikke ser noen forskjell mellom samer og nordmenn (ref. avhandlingens empiridel), så foreligger det etter min mening en frykt for å være annerledes i den sfære han anser som sin handlings- og samhandlingsarena.

I motsetning til kategori I og III er han ikke i besittelse av symbolsk kapital i form av tilgang til sosiokulturelle ressurser som fremmer empowerment.

Ungdommene i denne kategorien inntar et taktisk valg der de maskerer sin etnisitet og utøver et ambivalent forhold til sin samiskhet. Underekspnering av etnisitet brukes her bevisst for å kunne unngå eksponeringsubehaget. Deres etnisitet blir da latent i forhold til en sosial konstruksjon av identitet. I sin konstruksjon av seg selv i forhold til andre og annet, bruker ikke informantene i kategori II tegnemateriell som ellers er tilgjengelig for de som er beskrevet under kategori I og III. De får da heller ikke utøve empowerment som er tilgjengelig for ungdommene beskrevet under kategori I og III. Dette svekker deres definisjonsmakt i forhold til å forme omgivelsene i sin favør. Uten tilgang til empowerment makter de ikke å omkode eksisterende eller innbilt etnisk stigma som tildeles fra majoritetssamfunnet. Kategori I og III derimot, omkodet eksisterende stigma som misunnelse, uvitenhet om samer eller rett å slett ufarliggjorde stigma ved å ignorere uønsket oppmerksomhet.

Ken-Inges intervjuutsagn tyder på at han utsettes for negativ støy rundt etnisitet. Etter informantenes oppfatning gjelder dette særlig i små bygdesamfunn, og avtar vesentlig når

ungdommene flytter til urbane strøk. Måten de takler problemet på er sammensatt og situasjonsavhengig. Noen har lært seg metoder for å unngå slike negative opplevelser. Disse metodene inneholder blant annet fornektelse av etnisitet, kamuflering av etnisk identitet med en overidentifisering med den nasjonale identiteten samt overglorifisering og romantisering av etnisitet (ref. empiridelen under kategori I). Felles for de som *takler dette best*⁶² er de som er bevisst på sin egen besittelse av symbolsk kapital (ref. empiridelen i kategori I og III).

Sameungdommens bostedspreferanse inneholder også ønske om å føle seg fri fra negativ støy, i tillegg til de vanlige argumentene som søken etter utdanning, arbeid og nye opplevelser. Ken-Inge følte seg friere i Vadsø, som bare er en times kjøring fra hjemstedet hans. Han har etablert sin komfortsone og vil gjerne være der ved en delvis kamuflering av sin identitet, i motsetning til Inga som sa at hun forlater arenaer der det blir sagt negative ting om hennes folk: *... en gang har æ gått rett ut fra en forsamling der de prata dritt om oss.* (ref. empiridelen under kategori I).

Ken-Inge og Maijja takler negativ støy på to forskjellige måter. Ken-Inge tilpasser seg til konteksten og utfordrer ikke denne på samme måte som ungdommene i kategori I og III gjør. Inga vil eksponere, glorifisere og tar opp kampen for å forsvare sin etnisitet når det trengs. Hennes utsagn som: ”Æ er same. Så det er sagt..” (ref. empiridelen) står i sterk kontrast til Ken- Inges utsagn : ”Vi er jo norske alle sammen. Det er i Norge vi bor som æ pleier å si ” (*ibid*).

Felles for både Ken-Inge, Maijja og Inga er at deres etnisitet og identitetsforvaltning er relevant i deres sosiale samspill med andre. Tilsynelatende er disse latente for Ken-Inge. Hans undertrykkelse av samisk etnisitet kan også være en maskering for å beskytte nettopp sin etnisitet. Et dualistisk forhold til etnisitet manifesterer seg når Ken-Inge føler seg småprovosert av oppmerksomheten rundt etnisk identitet og sier: ”Det er ikke noen tvil om det at vi er samer vi. Hvorfor skal vi ikke si det? Men er det noe poeng i å si det til alle og til enhver tid. Det er ingen som gjør det ” (ref. empiridelen under kategori II). Ken-Inge betviler ikke samiskheten sin, men skaper en omfattende motsigelse når han samtidig ville dekke over sin samiskhet.

Ken-Inge er bare 17 år. I så ung alder er det ikke uvanlig med et dualistisk og motsetningsfylt forhold til etnisk identitet. Opplevelsen av diskontinuitet i identitetsforståelsen blir som en

⁶² Etter informantens eget utsagn

ekstra murstein i ryggsekken som denne gruppen sliter med. Identitet blir da preget av etnisk usikkerhet. Denne usikkerheten forårsakes av at denne gruppen: ” ikke kan gjenkjenne seg fra en situasjon (rolle) til en annen ” (Nergård, 1977, s. 4).

Ken-Inge, sammen med de tre andre som er presentert i kategori II, er muligens i stand til å forvalte et slikt dualistisk forhold til etnisitet og identitet. Selv om han og de andre informantene i denne gruppen tilsynelatende takler dette dualistiske forholdet foreligger det ikke noen indikasjoner på at de trives med dette. I følge Nergård (1977):

..for at aktøren skal kunne oppleve å ha identitet i en helhetlig forstand, må han kunne gjenkjenne seg og bli gjenkjent som den samme i de ulike typer virksomhet, dvs. i de ulike roller han deltar eller opptre i. Både aktøren selv og hans medaktører må oppleve kontinuitet i hans/hennes identitet fra en situasjon til en annen. En forutsetning for dette er imidlertid en viss grad av sammenheng eller kontinuitet mellom de ulike typer virksomheter aktøren deltar i. En annen viktig forutsetning vil være at aktøren samhandler med stort sett de samme eller aktører av samme slag i de ulike situasjoner han deltar i. Dersom disse to mulighetene ikke foreligger slik at aktøren ikke kan gjenkjenne seg fra en situasjon (rolle) til en annen, vil vedkommende heller ikke kunne oppleve å ha en helhetlig identitet. I hver separate samhandlingssituasjon vil bare deler av aktøren være relevant. Hver slik separat situasjon vil derfor gi opplevelse av del-identitet (s. 4).

Ken-Inge søker tilflukt i både benektelse og aksept av sin etnisitet. På den måten oppnår han en tåkelegging av sin person, sin identitet og sin etnisitet. Denne kamufleringen gjør det mulig for ham å innta roller som han oppfatter som behagelig.

Denne formen for behagelighet forekommer ofte på bekostning av kontinuitet i forståelse av seg selv og omverdenen. Virkelighetsforståelsen for denne gruppen blir mer fragmentert enn det som er tilfelle med personer med en mer avklart forståelse og aksept for sin etnisitet og identitet.

9.3. 6 Manglende kognitive knagger

Ungdommene i kategori II behersker noen ferdigheter som er nokså fremmede for deres jevnaldrende, etnisk norske klassekamerater. De har kunnskaper og ferdigheter i å bruke naturen på en slik måte at nytteaspekt og nytelsesaspekt er forent som ett. Etter en fjelltur kan de for eksempel komme hjem med multebær de har plukket på myrene, eller med ryper de har skutt eller fanget i snarer.

Når settingen, som i dette tilfellet er skolen, ikke verdsetter tidligere ervervet kunnskap, sendes det også ut signaler som elevene tolker som uheldige. Kunnskap som er forankret i den samiske levemåten blir ofte neglisjert eller betraktet som ikke relevant kunnskap i norske skoler. I en tilsynelatende etnisk nøytral skole blir elevene i denne gruppen fratatt mange av de kognitive knaggene de er i besittelse av. Disse knaggene der kunnskap kan henges i er deres erfaring, kjennskap og kunnskap om naturen, reindrift, fiskeri, *duodji* og lignende.

Sentraltgitte eksamensoppgaver i fire av de fem fagene som jeg har undersøkt, fremstiller i mange tilfeller problemstillinger som kan virke fjernt fra samiske ungdommers tidligere ervervet kunnskap. Læreplaner i de forskjellige fagene⁶³, og valg av undervisningsstoff, samt teksten som brukes i eksamensoppgaver, er tilpasset majoritetselevenenes konteksttilhørighet. Selv om skolen opptrer som en etnisk nøytral arena, er det kun de norsktalende majoritetselevenene som høster fordelene av denne nøytraliteten.

Følelsen av at deler av tidligere ervervet kunnskap blir irrelevant når ungdommene beveger seg i en norskdominert arena, som skolen er, bringer fortvilelse. Det som blir verdsatt i den samiske konteksten kan plutselig bli en belastning de helst ikke vil eksponere seg for, av frykt for å bli latterliggjort av norske kamerater og venner.

De to statlige videregående skolene i Karasjok og Kautokeino kan regnes som et unntak i denne sammenheng. Disse to skolene vektlegger styrking av elevenes samiske identitet. Det tilbys også samisk kulturkunnskap som studieretningsfag på andre- og tredjeklassenivå, og valgfag som joik og *duodji*.

9.4 Kategori III: Konstruksjon og kamuflering av identitet

Det samiske kjerneområdet er blitt en modernisert samfunnsarena i løpet av de siste 30 årene. Både samer og andre etniske grupper har tatt på seg fellesoppgaver som næringsutvikling og tjenesteyting. Næringsvirksomheter knyttet til det samiske måtte vike plass for den moderne tjeneste- og produksjonsbaserte næringsvirksomheten.

Mange samer ser også at forskjellene mellom etniske grupper er i ferd med å bli visket ut i et moderniseringsperspektiv. Dette bekreftes ved empirien som er presentert under kategori III med fokus på narrativer fra hovedinformant Maijja, og dybdeintervjuer med tre andre ungdommer.

⁶³ Se. avsn.nr.10.4.3 for hvilke læreplaner som ble undersøkt

9.4. 1 Situasjonell og dualistisk forvaltning av identitet

Analyse av narrativer fra avhandlingens empiridel viser at Maijja og informantene presentert under kategori III forvalter sin identitet situasjonelt. Identitet forvaltes i henhold til den situasjonen ungdom befinner seg i. En situasjonstilpassning er ikke uvanlig når omgivelsene utøver definisjonsmakt eller når individet har noe å tjene på en slik tilpasning. Identitetsoppfatningen i denne gruppen kan sammenlignes med et maleri der ungdom fargelegger lerretet etter det de tror er riktig. Er de ikke fornøyd så maler de det hele på nytt igjen. Dette er kanskje ikke så uvanlig i en samtidskontekst med postmodernistisk individualisme basert på menneskets muligheter til å velge.

Identitet kan tilsynelatende velges, gjemmes bort og kan tas i bruk når det passer for disse ungdommene. Dette innebærer at informantene i kategori III opererer med mange utøvelser av identitet, og ikke ville bli bundet av en felles forståelse av identitet basert på etnisitet.

I noen sammenhenger er deres etniske identitet underekspontert til fordel for personlig identitet. De er på ingen måte identitetsløs. Derimot bruker de både personlig og etnisk identitet for å kunne utøve definisjonsmakten overfor omgivelsene sine. Dette er både en individualistisk handlingskompetanse og en tidsrelevant ferdighet som er et kjennetegn ved en postmodernistisk samfunnsutvikling.

Intervjuutsagn i denne kategorien tyder på at identitet ikke er noe som er en fast og entydig egenskap hos dem. En person kan utøve mange identiteter uten å være en splittet person. Identitetsspørsmålet hos informantene i denne gruppen er mangfoldig.

Det kan for eksempel være at en vil unngå ubehaget ved å eksponere seg selv som annerledes, som i dette tilfellet ved det å være same. Det interessante er at en og samme person vil eksponere seg selv som same i en annen situasjon. Dette kan skje hvis vedkommende har situasjonen og omgivelsene under kontroll. Ellers hvis han eller hun er utstyrt med definisjonsmakt og empowerment i meningsutvekslinger. En og samme person forvalter ofte forskjellige identiteter i forskjellige livsfaser. De fragmenterer seg selv:

Å si noe om æ er same eller norsk, eller begge deler, eller ingen av disse. Æ vil bare være vanlig ungdom. Æ bryr mæ om, men æ gidder ikke å vase med dette hele tiden. Søstra mi har alltid vært opptatt av disse tingan (utdrag fra intervjuutsagn, jente 19 år).

Utsagnet *ingen av disse* rettferdiggjør avgjørelsen om å ikke å delta i den diskursive praksisen, og dermed unngå valgets kvaler. Samtidig skaper dette et vakuum som må fylles ved å tildele seg selv en etnisk nøytral og tidsrelevant etikett, som den postmoderniserte mainstream ungdommen.

Denne tendensen til å kunne velge sin identitet kalles av Giddens (1991) *høymoderniteten*. Hovland (1991) referer til Giddens, og skriver om identitet i høymodernitetens tidsakse: ”Identitet i det moderne samfunnet er i stor grad et spørsmål om personlig og refleksiv bearbeiding, om livsstilsvalg og personlig realisering” (ibid).

Maijjas reelle eller innbilte ubehag ved å være annerledes nøytraliseres ved at hun pendler mellom ulike etniske sfærer. Det samiske repertoaret hun besitter med brukes selektivt. Dette understreker hun når hun sier: ”Jeg ser ikke noe problem i å være både norsk og samisk. Er det virkelig nødvendig å være så firkanta som det nå er blitt ” (ref. avsnitt nr 7.4.1).

Men samtidig påberoper hun seg et dilemma når hun sier følgende: ”Det som er samisk med meg, det beskytter jeg på en måte. Det samiske i meg er det som er ekte. Det er det som er mitt. Alt annet flyter. Min same identitet er det som er inne i sjela mi” (ibid).

Her kan man snakke om en slags sosial schizofreni. I en slik sosial schizofrenisk identitetsforvaltning eksponerer noen samiske ungdommer den siden av seg selv som de tror er den riktige siden, selv om de innerst inne i hjertet sitt⁶⁴ vet hva som er den sanne siden ved seg selv. Valget oppstår mellom den antatt riktige og den som føles som sanne. Den riktige er ofte en illusjonistisk konstruksjon av seg selv som tilbyr en komfortabel situasjon. Erkjennelsen av den sanne identitet undertrykkes fordi den kan true den komfortsonen ungdom befinner seg i her og nå.

I følge Nergård (1977):

Aktøren vil selv tilskrive seg identitet ut fra sine intensjoner eller interesser i samhandlingssituasjonen. Andre aktører baserer tilskrivning på sine interesser/intensjoner. Det vil derfor aldri kunne være fullstendig overensstemmelse mellom den identitet en tilskriver seg selv og den en blir tilskrevet av andre, fordi to personer aldri kan være i hverandres posisjon (s. 8).

I et modernisert Sápmi er det for mange ikke lenger nødvendig å benekte sitt opphav som same. De fleste ungdommer i dagens Finnmark har ikke opplevd stigmatiseringen og

⁶⁴ Sjela mi var ordet informanten brukte

brennmerkingene i det omfang som mange i foreldregenerasjonen har vært utsatt for som minoritetsgruppe. Dette er muligens forklaringen på at benektelse av eget opphav som same ikke forekommer så ofte i dag blant sameungdommen i min empiri. Derimot har jeg empirisk grunnlag for å hevde at mange ungdommer med samisk bakgrunn pendler mellom flere forståelser av det Meads (1934) kaller for *sel/vet* (p.135).

Maijja vokter over sin samiskhet som en hemmelig skatt. Samtidig er hennes samiske identitet underekspontert. Denne undereksponteringen er et av mange elementer i en taktisk tilpassning til storsamfunnet.

Den diskursive praksisen i Finnmark forbinder det samiske med det tradisjonelle. Moderniseringen og nye tider er forbundet med det norske. Den moderniserte sektoren glorifiseres i det diskursive rommet, mens det samiske må kjempe for å kunne etablere sin legitimitet. Et eksempel kan avklare mitt resonnement ytterligere. I forbindelse med debatten om Finnmarksloven var det samene som måtte bevise at staten faktisk aldri har hatt rettslig gyldig forvaltningskrav over land og vann i Finnmark. Dette ble bare uten videre erklært som statens grunn.

9.4. 2 Rollemodeller

Diskurser angående samiskhet generelt er blitt fornyet i samefolkets favør etter at ILO konvensjonen nr.169 ble ratifisert i Norge den 9. juni 1990. Dette sammen med Grunnlovens § 110 A og Finnmarksloven, legitimerer samefolkets status som urfolk og sikrer deres empowerment. Dette regnes som milepæler i forming av samenes kollektive identitet. Disse hendelsene på makronivå⁶⁵ påvirker diskursene på mikronivå der ungdom til daglig befinner seg. Sluttresultatet blir en revitalisering av samiskhet som innholdsmessig er det samme som har foregått helt fra 1970 tallet.

I form er dette mer individsentrert og konstruksjonspreget, og for noen også en opportunistisk konstruksjon av seg selv og sine omgivelser. Diskursene har ikke bare tilspisset seg over tid, men har også tilpasset seg etter en postmodernistisk og individ-sentrert ungdomstilværelse i Sápmi. Dette bekrefter også min påstand om at diskurser ofte er meningsmotorer i samfunnsdebatten.

⁶⁵ Ref. Bronfenbrenner om makro og mikronivå; avsnitt nr.2.4

Åpen og latent kulturbevissthet hos mange voksne som ungdom identifiserer seg med, har bidratt til å etablere alternative diskurser angående samiskhet. Disse alternative diskursene i Finnmark viser aksept for at en føler seg som same, selv om en ikke snakker samisk eller aldri har vært bosatt i det samiske kjerneområdet. De fremhever den samiske kulturarven på sin egen måte og gjenoppretter kulturell selvtillit for seg selv og sine barn.

Foreldrene til mange av disse ungdommene har i mange år underkommunisert sin samiskhet. Nå ønsker de ikke at deres barn vil gjøre det samme.

Premissleverandørene i disse alternative diskursene er ikke alltid aktive utøvere av samisk kulturtradisjon, men spiller likevel en signifikant rolle i å forme diskurser som fremmer empowerment hos samisk ungdom. Disse diskursene kanaliserer og effektuerer etnisk makt blant annet ved å holde debatten om samisk empowerment i Sápmi levende. Jeg vil i denne sammenheng referere til debatten om utforming av en stor samisk kommune som har kommet i gang nå høsten 2005, rett etter at Finnmarksloven ble vedtatt i Stortinget.

Symboliske handlinger som å kle seg i kofte når en gifter seg, å feire samefolkets dag og lignende forekommer nå ofte, selv blant de som ikke har et aktivt forhold til det samiske språk eller til den samiske kulturarven. Dette påvirker ungdommene. Når denne gruppen velger å fremme samiskheten sin så har de et støtteapparat de kan ty til.

Identitet er ikke lenger noen samfunnsmessig gitt eller overførbar egenskap fra generasjon til generasjon. Dette er noe som de enkelte søker gjennom livet og oppnås ved aktiv eller passiv deltakelse i det diskursive rommet på et kollektivt nivå, og ved personlige preferanser på individnivå.

Det interessante her er at ingen av ungdommene i kategori I og III virket verken splittet eller utilpass i sin identitetsforvaltning og livsutfoldelse. Tvert i mot var de veltilpasset ungdom som visste nøyaktig hva slag puslespill dette er, og var tilfreds med det.

9.4. 3 Profilering av etnisitet etter kostnad – nytte ⁶⁶ vurdering

Når identitet i visse tilfeller blir et redskap til konstruksjon og rekonstruksjon av den virkelighetstolkning ungdommene ønsker for seg, inntar de en kostnad – nytte vurdering. Dette gjelder særlig kategori III i empiridelen.

Hvis de sosio-emosjonelle kostnader ved å eksponere seg selv som same er større enn nytten av dette, ville de gjerne holde sin etnisitet latent og omvendt. Det foregår en kontinuerlig konstruksjon og rekonstruksjon av identitet. De skifter fargedrakten sin når dette måtte bli nødvendig. En slik forvaltning av identitet er strategisk viktig når aktørene manøvrerer seg gjennom en dualistisk kontekst der samiskheten oppleves både som en ressurs og som en belastning.

Når Maijja snakker som den globale moderniserte ungdommen som ikke ønsker å binde seg til sitt etniske opphav, er det viktig å merke at hun også gir uttrykk for etnisk stolthet og lojalitet overfor samisk kulturtradisjon (ref. empiridelen under kategori III). Hennes preferanser ligger i at hun skal være begge deler (norsk og samisk), litt til og kanskje mer.

Maijjas utsagn er full av kontradiksjoner, selv om hun selv ikke ser på disse som selvmotsigelser. Den dominerende essensen ved dybdeintervjuene med Maijja uttrykker at hun ikke har behov for å fremheve sin samiskhet. Hun er trygg på sin samiskhet.

Hun ville heller beholde valgfriheten til å være både samisk, norsk og verdensborger. Det er vanskelig for meg å vite hvor representativ Maijjas utsagn er, men hun har gjort inntrykk på meg. Dette gjelder særlig hennes evne til å frigjøre seg selv fra etniske barrierer og etablerte normer angående samiskheten. Samtidig beholder hun den symbolske rikdommen og empowerment som samiskheten hennes innebærer.

Maijja bruker sin samiskhet kun der dette forsterker hennes individuelle konstruksjon av sin person og posisjon, dovs. hennes *jeg, meg og mine*. Jeg vil være forsiktig med å dømme eller bedømme hennes identitetsforvaltning, men vil bruke henne som et eksempel på en fleksibel identitetsforvaltning som er tilpasset til den postmodernistiske ungdomsverdenen.

⁶⁶ cost - benefits analysis; lånt begrep fra sosialøkonomisk terminologi

Kapittel 10

10 Problemstillingen besvares kategorisk ut i fra empirien fra tre kategorier

10.1 Empirien i kategori I

I denne kategorien foreligger det en positiv sammenheng mellom identitetsfølelser og skoleprestasjoner. Samtlige i denne gruppen gir uttrykk for at de gjør det bra på skolen både faglig og sosialt.

10.2 Empirien i kategori II

Alle fire ungdommene i denne kategorien sier at de ikke trives på skolen. Det faglige og det sosiale ved skolen oppfattes av disse ungdommene som vanskelig. De opplever ikke opplæringstilbudet som gis av skolen som relevant i deres fremtidige yrkesvalg. Noen sier at de bare har gått skolelei, uten å kunne presisere årsaken til dette.

Opplæringen er ikke tilrettelagt etter deres ønske og behov, selv om de etter opplæringslovens § 1-2 har krav på det. Følgende utsagn fra intervjuer illustrerer situasjonen: "...men æ kan ikke bruke nåt av det vi lærer her på skolen. Ser ikke noen vits i det æ gjør her.." (ref. avsn. nr. 7.3.3). Skoleprestasjon i form av oppnådde karakterer, samt skolemotivasjon anses ikke av ungdommen selv som tilfredsstillende (ibid).

Dette alene gir ikke grunnlag for å trekke kausale sammenhenger mellom uavklart forhold til identitet, etnisitet og skoleprestasjoner.

Denne avhandlingen sikter heller ikke på å trekke kausale sammenhenger, men *noen bjeller bør ringe* når vi sammenligner denne gruppen med de som har fått et avklart forhold til identitet og etnisitet, nemlig de to andre kategoriene. Samtlige i de to andre kategoriene av informanter er i besittelse av et relativt avklart identitetsbilde, en høy grad av etnisk bevissthet og tilfredsstillende skoleprestasjoner.

Rammebetingelsen for å være same i dag føles vanskeligere enn det som var tilfelle for 30 år siden. Det kreves tilgang til sosiokulturelle og nettverksmessige ressurser, til å være både same og norsk for å kunne tilegne seg adekvat handlingskompetanse. Dette bekreftes ved empirien der ungdommene i kategori I og III er i besittelse av den slags ressurser og makter

utfordringene. De som er presentert under kategori II mangler tilgang til slike sosiokulturelle og nettverksmessige ressurser.

10.3 Empirien i kategori III

Maijja og de andre informantene i denne kategorien betraktes som skoleflinke. Samtlige gir uttrykk for at de gjør det bra på skolen, både faglig og sosialt. Likevel er det problematisk å trekke noen kausale sammenhenger mellom skoleprestasjoner og en opportunistisk forvaltning av identitet som ungdom i denne gruppen utøver. Dette vil etter hvert problematiseres ytterligere i påfølgende avsnitt der besvarelse av problemstillingen foretas hermeneutisk, og i lys av teoriene.

10.4 Problemstillingen besvares hermeneutisk, og i lys av teoriene

Den sosialkonstruksjonistiske tilnærmingen leter ikke alltid etter sannheten i den forstand som positivister definerer den sanne kunnskap. I stedet for å lete etter sannheten i positivistisk forstand utforskes det i denne avhandlingen på måten aktørene persiperer på i sine relasjoner og roller, og konstruerer sin forståelse av virkelighet.

Informantenes opplevelser og fortellinger er høyst subjektive. Disse fortellingene er ikke eksakte reproduksjoner av hendelser. Disse er filtrert gjennom det språklige og semantiske. Det informantene forteller om er deres subjektive opplevelser i fortid, manifestert gjennom språket i nåtid. Min forståelse av informantenes fortellinger er også subjektiv.

Til forsvar for om subjektiv forståelse kan kalles for vitenskapelig, vil jeg argumentere med at det foreligger systematisk utforskning i denne avhandlingen som støtter min forståelse. Dette innebærer at forståelse i denne sammenheng ikke er en privat forståelse, men en forståelse som er forankret i både kvalitativ og kvantitativ valid empiri.

Jeg vil nå ta i bruk Meads (2004)⁶⁷ teori som støtte i mitt resonnement for alle de tre kategoriene jeg har drøftet hittil:

The social act is a "dynamic whole", a "complex organic process" within which the individual is situated, and it is within this situation that individual acts are possible and have meaning.

Mead defines the social act in relation to the social object. The social act is a collective act involving the participation of two or more individuals; and the social object is a collective

⁶⁷ Posthumt publisering.

object having a common meaning for each participant in the act.⁶⁸...The life of a society consists in the aggregate of such social acts.

It is by way of the social act that persons in society creates their reality. The objects of the social world (common objects such as clothes, furniture, tools, as well as scientific objects such as atoms and electrons) are what they are as a result of being defined and utilized within the matrix of specific social acts. Thus, an animal skin becomes a coat in the experience of people (e.g., barbarians or pretenders to aristocracy) engaged in the social act of covering and/or adorning their bodies; and the electron is introduced (as a hypothetical object) in the scientific community's project of investing the ultimate nature of physical reality (Internet Encyclopedia of Philosophy 2004 p. 8); [avsnitt 3.c på web versjon].

10.4. 1 Social Act, Social Object og Symbolsk interaksjon

Identitet og spørsmål angående etnisitet forstås av ungdom som både en individuell konstruksjon og en sosial konstruksjon med en kollektiv verdiforståelse. Fellesskapet gir kommunikasjon mening. Deltagelse i aktiviteter som på en eller annen måte er knyttet til den tradisjonelle samiske kulturen og tradisjonell næringsutøvelse er eksempler på slike: *social act in relation to the social object* (ibid). Disse gir kanskje anledning til å revitalisere etnisitet og markere annerledeshet.

Jeg merket etter hvert at disse aktivitetene også har andre tilleggsfunksjoner. Dette kan forklares ved hjelp av et eksempel. En av de informantene fortalte at når han deltar i høstens reinslakting så er det underholdning, nødvendig læring av et yrke, bevaring av tradisjon, opplevelse av felleskap, samvær med slekta, og ikke minst en bekreftelse på det han forbinder med sin samiskhet. Deltakelse i reinslakting blir dermed et ikon for identitetsmarkering og en *social act* som ivaretar flere funksjoner, også det Meads kaller for: *dynamic whole* og en *complex organic process* (ibid).

Mange av de markørene som ungdommene bruker i identitetsmarkering er metaforer og symboler som *mitt fjell, mitt folk, hellig fjell, forfedrene våres* og romantisering av barndomsopplevelser. Jeg kaller disse utsagnene for metaforer fordi meningsinnholdet i disse strekker seg lengre enn begrepenes denotonasjoner. De symbolske meningene i disse metaforene illustreres ved måten ungdom konstruerer deres identitet og kontrasterer deres etnisitet i forhold til majoritetsbefolkningen. Ungdommens bruk av metaforer er symboler av *social acts* som muliggjør en etablering av samiskhet som *social object*. *It is by way of the social act that persons in society creates their reality* (ibid).

⁶⁸ Det ble gitt eksempler av *social act* som deltakelse i et jaktlag, religiøse ritualer, økonomiske transaksjoner, utdanningssystem. Min oversettelse.

Samiskhet utøvd gjennom språket er *social acts* som danner en felles plattform, også *social object* for ungdommene beskrevet under kategoriene I og III. Samiskhet som *social object* innebærer en felles forståelsesramme der interaksjon mellom aktører, også *social acts*, gir meningsfull samhandling. Når alt annet flyter i en postmodernistisk ungdomsverden representerer samiskhet som *social object* et fast holdepunkt i tilværelsen for mange ungdommer. Når ungdom gjennom *social acts* konstruerer og kontrasterer sin identitet og sitt verdifelleskap er de med på å etablere et meningsunivers i form av samiskhet som *social object*. Mitt poeng i denne sammenheng er at samiskheten som *social object* er et fenomen som skiller seg ut fra de tradisjonelle diskurser om å være samisk.

Samiskheten som *social object* er en konstruksjon tilpasset ungdommenes individuelle preferanser og verdiforståelse. Bare individuelle preferanser ville ikke gi noen mening i forhold til identitet. Identitet som ble avklart i teoridelen ved hjelp av Nergård (1977), Barth (1970) og Meads (i følge Nielsen, 2004, s. 2.) manifesterer seg alltid i forhold til den som identifiserer også Nergårds *identifiserende subjekt* (ibid,ss.4-8) eller Meads⁶⁹ (2004) *kontekstuell identitetsforståelse*. Dermed oppstår det et symbiotisk forhold mellom individuelle preferanser angående valg av identitet og anerkjennelse av et verdifelleskap med andre for å kunne forvalte identitet i meningsfylte sammenhenger.

I teoridelen har jeg blant annet drøftet teorien om symbolsk interaksjonisme. I følge denne teorien betraktes roller og identiteter som sosiale konstruksjoner. Interaksjonister ser på mennesker som situasjonsspesifikke vesener. Sosialt konstruerte identiteter er avhengig av andre signifikante individer. Dette skaper et avhengighetsforhold både mellom aktørene seg i mellom og til majoritetssamfunnet. I henhold til Meads (2004)⁷⁰ teori mister en privat konstruksjon av identitet relevans uten samhandlingsparter. Dette fenomenet tvinger frem behovet for å vinne aksept hos andre, selv når aktørene gjerne vil beholde definisjonsmakten i forhold til sin identitet. På den måten er aktørene fri (autonome) i sin konstruksjon av identitet, men for å kunne forvalte identitet i meningsbærende sammenhenger er de avhengig av andre og annet (betinget autonomi).

Vi ser i avhandlingens empiridel at identiske elementer fra samme diskurser utløser forskjellige reaksjoner. Det å være same i henhold til dominerende diskurser krever blant annet ferdigheter i enten i det samiske språket, tilhørighet til samisk slekt eller utøvelse av

⁶⁹ Posthumt publisering se også avsn. nr. 10.4

⁷⁰ Ref. avsnitt nr. 10.4

næringsvirksomhet knyttet til reindrift og lignende. De som er blitt fortrolig med de dominerende diskurser angående det å være same høster fordeler i form av tilgang til utvidet symbolsk kapital og empowerment. De får tilgang til omfattende materiale så de kan forme, forvalte og eksponere sin etnisitet.

Med et avklart forhold til egen etnisitet blir det enklere å definere identiteten sin. Ungdommene i kategori I og III er empiriske evidenser til dette fenomenet.

10.4. 2 Bostedspreferanser: flytting og tilbakevending som sosio-emosjonell suksess

Ungdommene har ofte nevnt at de føler seg friere i store og mellomstore byer. Å flytte fra Karasjok til Vadsø eller Alta oppleves for mange som befriende. Spørsmålet blir da om dette gjelder all ungdom uansett etnisk bakgrunn, eller gjelder det bare ungdom med samisk bakgrunn. Siden datagrunnlaget mitt kun omfatter ungdom med samisk bakgrunn vil jeg være forsiktig i mine uttalelser om Finnmarksungdom med finsk, kvensk, russisk eller norsk bakgrunn.

Jeg har derimot informasjonsmaterieell som viser at når samisk ungdom sier at de føler seg friere andre steder så er dette ikke bare en løsrivelsesglede fra foreldrene. De har en tilleggsårsak som er knyttet til uavklarte etniske og identitetsmessige faktorer.

De barrierene som informantene opplever i forbindelse med sin etnisitet er ofte diffuse. De snakker om ryktespredning, å føle seg ekskludert fra gjengen og baksnakking. Ungdommene sier selv også at dette er typiske hersketeknikker på små steder og vil ikke fungere for eksempel i Oslo eller i Tromsø. Når ungdom senere kommer tilbake til bygda så har de fått erfart *en hel masse andre ting*⁷¹, og har fått seg utdanning og/eller yrkeserfaring. Disse nyervervete kvalifikasjonene gir ungdom empowerment som er nyttig for å kunne nøytralisere det de opplever som fiendtlige holdninger.

Både flytting fra bygda og tilbakevending oppleves av samisk ungdom som sosio-emosjonell suksess. Flytting i slike sammenhenger bidrar til gjenvinning av definisjonsmakten i forhold til etnisitet. I Karasjok, der disse informantene kommer fra, er det *de signifikante andre* som ofte utøver denne makten.

⁷¹ Informantens eget utsagn

10. 4. 3 Etnisk nøytral skole og manglende tilrettelegging av læringsarbeid

Ungdom som går på videregående skole forholder seg til læreplaner som i utgangspunktet er forankret i formålsparagraf 2 i Lov om videregående opplæring. Paragrafen presiserer:

»Den videregående skole skal bidra til å utvide kjennskapet til og forståelse av de kristne grunnverdier, vår nasjonale kulturarv, de demokratiske ideer og vitenskapelig tenkemåte og arbeidsmåte » (lov om videregående opplæring, § 2).

Selv om det samiske perspektivet er en del av det som beskrives som *vår nasjonale kulturarv* i formålsparagrafens § 2, er virkeligheten slik at ingen av de fem læreplanene⁷² som jeg har undersøkt, gir rom for det samiske perspektivet i undervisning og læringsarbeid.

Ut i fra mine egne observasjoner fra fem videregående skoler i henholdsvis Vadsø, Kirkenes, Alta, Karasjok og Hammerfest har jeg inntrykk av at skolene i sin pedagogiske praksis betrakter elevenes bakgrunn som etnisk nøytral.

Jeg begrunner dette utsagnet ved hjelp av tre indikatorer som jeg har brukt i denne sammenhengen. Disse er læreplaner i fem tilfeldig valgte fag, oppgavene som skolene bruker i forbindelse med avvikling av heldagsprøver og lokalgitte eksamensoppgaver. Når skolens egne lærere lager eksamensoppgaver lokalt, kalles dette for lokalgitte eksamensoppgaver, i motsetning til sentralgitte eksamensoppgaver, der oppgavene utarbeides sentralt i Oslo av utdanningsavdelingen hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus⁷³. I tillegg til dette har jeg gjennomgått årsplaner, terminplaner og periodeplaner som disse skolene benytter.

Læreplaner som jeg har undersøkt er henholdsvis; Økonomi og informasjonsbehandling på grunnkursnivå, Brukersystemer på videregående kurs 1- nivå (vk 1), Samfunnsøkonomi - 3 timers kurs ved videregående kurs 1 (vk 1)- nivå, Systemutvikling og Kontorautomasjon på videregående kurs 2 (vk 2)-nivå (ref. læreplanene finnes på: www.ls.no).

Læreplanene i de forskjellige fagene ved de videregående skolene er forankret i en virkelighetsforståelse som ikke gir rom for kultur- og oppvekstspesifikke ferdigheter. Gjennomgåelse av disse læreplanene bekrefter det elevene sier om fraværet av det samiske perspektivet i skolesammenheng (ref. empiridelen under kategori III).

⁷² Spesifisert i påfølgende avsnittet for hvilke læreplaner som ble undersøkt

⁷³ Ansvaret er delegert av Utdanningsdirektoratet. I den perioden jeg jobbet med hovedoppgaven hadde Læringscenteret dette ansvaret. Læringscenteret ble sammenslått med Utdanningsdirektoratet.

Gjennomgåelse av oppgaver som ble brukt på heldagsprøver og lokalgitte eksamener i de fem fagene som er nevnt ovenfor, bekrefter også at det samiske perspektivet er fraværende. Ingen av disse læreplanene og oppgavene brukte elevenes eksisterende kulturelle kapital og etnisitet som kognitive knagger for tilrettelegging av undervisningen til den enkelte.

Den generelle delen av læreplanen derimot gir rom for en mer helhetlig opplærings situasjon for ungdom. Den generelle delen av læreplanen spesifiserer viktigheten av kulturarv og identitet i følgende ordelag:

Utviklingen av den enkeltes identitet skjer ved at en blir fortrolig med nedarvede væremåter, normer og uttrykksformer. Opplæringen skal derfor ivareta og utdype elevenes kjennskap til nasjonale og lokale tradisjoner - den hjemlige historie og de særdrag som er vårt bidrag til den kulturelle variasjon i verden. Samisk språk og kultur er en del av denne felles arv som det er et særlig ansvar for Norge og Norden å hegne om. Denne arven må gis rom for videre utvikling i skoler med samiske elever, slik at den styrker samisk identitet og vår felles kunnskap om samisk kultur.

Samtidig forteller kulturhistorien at kontakt med andre og forskjellige livsformer gir muligheter for overraskende kombinasjoner og for kollisjoner mellom anskuelser. Møtet mellom ulike kulturer og tradisjoner gir både nye impulser og grunnlag for kritisk refleksjon (s. 9. Læreplan for grunnskole videregående opplæring voksen opplæring, Generell del, KUF).

Ut i fra den empirien jeg har fått tilgang til vil jeg konkludere med at videregående skoler ikke tilfredsstillende det kravet som den generelle delen av læreplanen stiller om viktigheten av kulturarv og identitet.

Samisk språk og kultur er nevnt spesifikt i den generelle delen (ibid, s.9). Virkeligheten er at verken eksamensoppgaver, læreplaner, årsplaner, terminplaner og lignende tilfredsstillende dette kravet.

I min empiri er det skolen som symboliserer moderniseringsprosesser for ungdom i Finnmark. Påstander om at samiskhet er vanskelig å forene med moderniseringsprosesser henter ofte sin næring fra manglende tilrettelegging av undervisning for samisk ungdom.

10.4. 4 Kontrasteringsverktøy og empowerment mot stigmatiseringsforsøk

Da verken skolen eller de moderniserte næringsarenaene gir adekvat rom for å ivareta og videreutvikle den samiske identiteten, er behovet for å kontrastere med andre folkegrupper og etablere egne symboler høyst relevant for ungdom som er presentert under kategori I og III.

Meads (ifølge Nielsen, 2004, s. 2.) mener at en etnisk gruppe ikke trenger å ha noe som helst felles. En etnisk gruppe kan også være full av interne konflikter. Gruppen kan også være preget av kulturelle forskjeller mellom medlemmene. Det eneste de trenger å ha til felles er at de er enige om at de er "anderledes" fra de "andre". Dette er en personlig identitet *i kontrast* til en verden av det Meads kaller for; annethet (*ibid.*).

Ungdom i sin identitetsmarkering er avhengig av, i følge Meads teori, å kontrastere seg mot andre og annet. Nergård (1977) bekrefter også dette i det han skriver:

Til identitetsproblemet hører også en annen viktig dimensjon, nemlig andre aktørers identifisering eller tilskrivning av identitet til aktøren. Andre aktørers gjenkjenning og tilskrivning blir en nødvendig og utfyllende del av identitetsprosessen.(ss.4-8).

Avhandlingens teoridel, med Meads (op.cit.) og Barth (1970) i spissen, gir støtte for utsagnet om at mennesket ser seg selv i forhold til andre. Egne verdier får relevans enten i et samspill med andres verdier i et verdifelleskap, eller i motsetning til andres verdier i en verdikamp.

Ungdommenes etniske lojalitet uttrykkes ofte gjennom rekodifisering av tilsynelatende nøytrale objekter til meningsbærende etniske symboler. De fremhever sin etniske stolthet og tilhørighet når de tar i bruk slike symboler.

Ingas fortellinger om det hellige fjellet *Áldavárri* i Nesseby og Mikkels fortellinger om snøscooterturene sine i Polmak⁷⁴, handler ikke bare om nostalgipregete fortellinger. Disse fortellingene brukes som tegnemateriell i en identitetskonstruksjon. Sannhetsgraden angående fjellets hellighet, eller om nærhet til naturen kan oppnås ved scooterturer er svake i positivistisk forstand. Men i en hermeneutisk helhetsforståelse fungerer disse symbolikkene som *sant nok* for aktørene og utfyller sin funksjon som *social act* og *social object*.

Nergård (op.cit.) mener også at fenomenet ikke bare er avhengig av fenomenet selv, men også av aktørenes referanse til fenomenet (ss.4-8). I sine valg av ikoner og symboler legger ikke samisk ungdom så mye vekt på det reelle innholdet i et fenomen, men på det Nergård beskriver som aktørenes referanse til fenomenet (*ibid.*). I aktørenes referanse til fenomenet tillegger ofte samisk ungdom tolkninger som de mener har samisk innhold i seg. Disse symbolene blir deres identitetsmarkører og vil i gitte situasjoner fungere som forskjellsmarkør mellom jeg - vi - og de andre. De vil gjerne, og svært ofte, plassere fenomenet i et annet meningsunivers.

⁷⁴ Ref. avsn.nr 7,2 og 7.2.1

Et fjell blir ikke dermed bare et geografisk-topografisk fenomen. Den får tilleggsegenskaper som *mitt fjell, hellig fjell* osv.

I tolkning av empiri har jeg lagt vekt på å undersøke om det foreligger noe tilleggsbudskap i tilsynelatende nøytrale aktiviteter og samhandlinger. Ungdom med samisk bakgrunn omkoder ofte disse aktivitetene og opplevelsene fra det de egentlig er, til noe mer enn dette. Aktivitetene og opplevelsene får tildelt tilleggsfunksjoner som symboler for ungdommens samiskhet. Selv om andre kan utøve de samme aktivitetene blir ikke meningsinnholdet det samme. For eksempel kan det nevnes at hvis en kaller en lavvo for et telt eller bidos⁷⁵ som kjøttsuppe så korrigeres dette umiddelbart. Ordene 'telt' eller 'kjøttsuppe' har ikke samme symbolrikdommen som ordene 'lavvo' eller 'bidos' for markørsøkende ungdom.

Symboler og ikoner brukes dermed til kontrastering mot andre. Nergårds beskrivelse om *evne til å komme til syne* (op.cit.) *aktualiserer* behovet for en dramatisering av identitet. De samiske symbolene skapes og tas i bruk for å kunne utøve en slik dramatisering. Narrativene knyttet til kategori I og III i avhandlingens empiridel bærer preg av den slags dramatisering av etnisitet og identitet. Disse bør ikke forveksles med klisjéer.

Ungdom søker også etter et meningsfellesskap der andre signifikante aktører deler tilværelsens meningsinnhold. I mitt feltopphold fikk jeg inntrykk av at ungdommene behersker denne samhandlingen på en imponerende måte. Selv om ungdommene ikke legger samme mening i de forskjellige symbolene og ikonene de bruker, har de likevel en felles forståelse for samhandlingens koder. Felles konsensus om det Meads (ifølge Nielsen, 2004, s. 2) mener ved "anderledes" fra de "andre", aktualiserer behovet for at ungdommene beskrevet under kategori I og III, tross sine personlige identitetskonstruksjoner vil være åpne for et kollektivt verdifelleskap. Uten dette fellesskapet forsvinner mulighetene for kontrastering med majoritetsungdommen.

Behovet for fremheving av denne kontrasten krever en distansemarkering. En slik distansemarkering med de andre kan være enten reell eller konstituert gjennom myter, men vil alltid være signifikant i forhold til forvaltning og konstruksjon av egen identitet.

Sameungdoms identitetskonstruksjon og markering av etnisitet inneholder etter min mening to dimensjoner. Den ene dimensjonen er et verdifelleskap med de ungdommene betrakter som

⁷⁵ Tradisjonell samisk mat laget av reinkjøtt

same, eller med det samiske. Den andre er en verdikamp mot det de oppfatter som samefiendtlige instanser, hendelser, episoder, vitser og lignende. Både verdifelleskapet og verdikampen forsterker behovet for fellesskap. Denne fellesskapsfølelsen brukes bevisst for å sikre seg empowerment. Ungdommene i kategori I og III tar ofte del i både verdikamp og verdifelleskap.

10.4. 5 Mer om omkodning av stigma med empowerment som verktøy

Identitetsmessige dilemmaer løses blant annet ved å ignorere stigma, som Inga i kategori I gir uttrykk for, eller ved å kamuflere sin etniske identitet som Ken-Inge i kategori II tar i bruk. Noen ungdommer som Maijja i kategori III, bruker gjerne begge deler. Identitet blir dermed ikke bare en passiv og privat egenskap hos disse. Identitet får meningsinnhold ved en strategisk forvaltning av egen identitet i forhold til det Nergård (1977) kaller for det erkjennende subjekt (den som identifiserer) (ss. 4-8).

Stigmatiseringsaspektet som ble beskrevet så fjernt som for 148 år tilbake av den franske vitenskapskvinnen Leonie d'Aunet, har ennå ikke mistet sin påvirkningskraft blant deler av majoritetsbefolkningen i Finnmark:

De viser aldri heftighet, begjær eller misunnelse, men heller ikke mot, fantasi, entusiasme eller fremdrift. De er underutviklet både åndelig og materielt, og gjør ikke noe forsøk på å bedre sine kår. Deres land grenser mot siviliserte riker: Norge, Sverige og Russland, men de har ikke lånt noe derfra. De har intet forstått, intet ønsket, er uten krav, uten lyster eller lengsler og lever sitt elendige liv i en slags åndelig og fysisk døs som passer godt i disse frosne og solfattige omgivelser (hentet fra en kronikk skrevet av journalist Arne Store i avisa Finnmarken 6.desember 2004 s.18).

En gjennomgang av lokalavisene Dagbladet Finnmarken og Altapostens arkiver viste seg at avisstoffet i perioder er overrepresentert av klager mot samer. Det meste ble skrevet i forbindelse med rein som vandrer i bybildet⁷⁶, manglende dispensasjoner for å kunne kjøre til hytta og lignende. Leserinnleggene i disse avisene er også et element i diskurser, og tyder på at fordommer mot samer finnes også den dag i dag og pleies blant annet ved interne diskusjoner og avisskriverier.

Argumentene som benyttes er ofte det som kan kalles for stereotyper. Eksempel på slike påstander er samenes planer om løsrive seg fra staten Norge, de får masse penger fra staten, staten er en melkeku for samene og lignende (ref. web ressurs google.no og chatte kanaler).

⁷⁶ I Hammerfest

Honningsvågsrevyene, som en informant ofte referer til, inneholder etter hans mening dårlig skjulte antipatier mot samer og det samiske. Særlig eldre versjoner av disse revyene tar i bruk humor og selvironi tilsynelatende for å kunne ufarliggjøre kompliserte lokale konflikter. Det er vanskelig å trekke noen slutninger på grunn av at alt foregår under en kamuflasje av humor og selvironi. Likevel er det verdt å merke at slike revyer, akkurat som aviser, diskusjoner rundt omkring på kafeer og bingokvelder på samfunnshuset, er en del av en diskurs der meninger formes, formidles videre og der ”*Saman blir satt på plass*”⁷⁷. Brennmerker som ”søndagssamer”, ”nyfrelst same”, ”supersame” og lignende tildeles i stort omfang for å kunne utøve sosial kontroll og uformelle sanksjoner.

Jeg nevner forholdene i Hammerfest og Honningsvåg sammen med Vadsø og Kirkenes for å danne en forståelsesramme for den sosiokulturelle settingen i Finnmark der det foregår en latent kamp blant folkegrupper om markering av revirer.

Ferdighetene i samisk språk, de kulturelle kodene og nettverksmessige ressurser gir ungdommene i kategori I og III en følelse av empowerment. I tillegg er de skoleflinke. Dette legitimerer deres makt, som brukes bevisst til å nøytralisere eksponeringsubehaget forårsaket av tildeling av stigma på etnisk grunnlag.

10.4. 6 Kollektiv etnisk selvtillit og kulturelle symboler

Under spesielle festlige anledninger som foregår i norske settinger markerte ungdommene sin samiskhet ved klesbruk som for eksempel ved å bruke kofte. Ingen av disse settingene har tidligere vært kjent som arenaer hvor man strever for å fremheve det samiske i hverdag og fest.

Både i Vadsø og i Kirkenes har jeg observert at det ofte joikes når anledningen byr seg. Dette foregår både i offentlige⁷⁸ og i private⁷⁹ sammenhenger. Jeg er blitt fortalt at dette skjer mye oftere nå enn det som var tilfelle bare for fem - seks år tilbake i tiden. Disse hendelsene kom inn i min empiri som valide data på grunn av den etniske bevisstheten i markering av annerledeshet (kontrastering) disse menneskene utøvde i norske settinger.

⁷⁷ Redigert intervju utsagn. Informanten er fra Honningsvåg, bosatt i Alta. Jeg vil også referere til begrepet *joking relationship* som brukes i antropologisk litteratur (ref. web ressurs: google)

⁷⁸ Samefolketsdag, Vadsø videregående skole; året 2003-2004

⁷⁹ Innflyttningsfest etter at huset var ferdig; norsk huseier og hans samiske venner deltok i å lage husets grunnmur

Etter min mening er dette et paradigmeskifte i den lokale kulturhistoriske sammenheng. I Vadsø og Kirkenes måtte det samiske ofte under slike begivenheter tie *stille og late som at vi også er fine mennesker som dere norske*⁸⁰.

Signaleffektene som skapes ved bruk og fremheving av samiske kulturelle koder bryter ned latente kulturelle og sosiale barrierer som har eksistert i mange år på disse stedene.

Voksengenerasjonens kulturelle og etniske preferanser påvirker også ungdommene i signifikant omfang på grunn av at disse virker som rollemodeller. Når de voksne velger å bryte ned uskrevne og diffuse barrierer ved å ta i bruk etniske symboler, så oppmuntres også ungdommene til å gjøre det samme.

Mitt inntrykk fra feltarbeidet støtter min påstand om at ikke alle i samme grad er engasjert i å hente forankringspunkter i sin identitetskonstruksjon fra en rettighetsbasert og konfliktorientert erfaringsverden, som mange i foreldregenerasjonen gjør. Den samiske diskursen som foreldregenerasjonen forholder seg til, tjente sitt formål i samefolkets kamp som urfolk for å bli hørt og å bli sett. Dagens same ungdom trenger andre beitemarker der etnisitet redefineres i en nåtidsvirkelighet, og identitet formes etter personlige preferanser.

Nye idealer om livsstil og identitet og ideer om likestilling mellom kjønnene har slått rot i de yngre generasjonene. Dette viser at Sameland er mer og mer innfanget av globale prosesser; de prosesser som fører til at mennesker over hele verden får stadig mer felles. Det finnes i dag en ”verdenskultur ” i form av kulturelle praksiser og tanke kategorier som er translokale og som mennesker bruker i sin identitetsskapning (Stordal, 1996 s. 11).

Stordal refererer også til Eriksen (1991) og siterer: slik sett er grensene mellom samfunn og kulturer blitt mer tvetydige og utydelige (ibid, s.11).

Informasjonsmaterialet som jeg har presentert i empiridelen støtter mine antagelser om at ungdom bruker kulturelle praksiser og tankesett fra både translokale og lokale perspektiver. Ungdommene i kategori III løser sine dualistiske forhold til det å være norsk eller samisk ved å tilskrive seg selv egenskaper som knytter dem til den translokale ungdomskulturen. Translokale tanke kategorier gir begrenset anledning til å involvere seg i lokale konflikter og muligheter. Selv når aktørene deltar i regionale fenomener så inntar de translokale perspektiver. På den måten oppnår de kontrastering også med sine egne som ikke er i besittelse av samme grad av etnisk, økonomisk, nettverksmessig og intellektuell

⁸⁰ Intervjuutsagn fra en avdelingsleder ved en videregående skole i Finnmark, aug. 2004

empowerment. Utsagn fra avhandlingens empiridel om skolegang som gir ungdom *enveis billett ut av bygda* og lignende, etablerer referanserammer for konflikten mellom de moderne og de tradisjonelle tanke kategorier i Sápmi.

Ungdommene i kategori I og III i avhandlingens empiridel pendler mellom en tilpassningshorisont, der de tilpasser seg til storsamfunnet som etnisk nøytrale ungdom, og en privathorisont der de ikke bare er ungdom, men også sameungdom. Tilpassning til storsamfunnet er etnisk nøytralt i den forstand at her gjelder det normer og regler fra en modernisert og global kultur, nærings- og handlingsarena. Barth (ifølge Nielsen, 2004, s. 2). argumenterer:

..identitet er noe som skapes der grupper møtes, i grenselandet mellom dem. En gruppe har ingen etnisk identitet hvis den ikke står i kontakt med andre grupper som den kan kontrastere seg mot. Det er altså "omrisset" av gruppen, ikke dens "innhold" som er viktig. Identitet er heller ikke avhengig av at en gruppe deler felles historie, snakker samme språk, kultur, territorium, osv., men ut av den samhandling gruppen har med andre grupper (Barth,1969[1970]).

Samtlige som er representert i alle tre kategorier vil etter Barth være avhengig av andre for å kunne etablere sitt eget *jeg, selvet* eller identitet. Privat konstruksjon av identitet blir meningsbærende og sosialt signifikant bare i samspill med andre og annet. Dette begrenser valgfriheten til å forvalte identitet ut i fra private preferanser.

10.5 Tre Faser; lineær eller sirkulær

Phinney (1989 p.35 gjengitt etter Stordahl 1996, s.138) nevner tre faser i prosessen knyttet til forståelse for og forvaltning av etnisitet. Fase en kaller hun for: foreclosure /*diffusjon*. Denne fasen innebærer manglende interesse for etnisitet som tema. Den andre fasen har fått navnet *moratorium*. Moratorium kjennetegnes av *oppvåkning* og utforskning uten at ungdom foretar noe endelig valg. I fase tre oppnås det som betegnes av Phinney (ibid) som *achieved*. I denne fasen foreligger det en klar forståelse og aksept for ens etnisitet.

Empirien min bekrefter til en viss grad Phinneys faseinndeling, men nye momenter bør også bringes inn i denne analysemodellen. Phinneys faseinndelingen kan lett gi inntrykk av at den ene fasen følger etter den andre lineært. En slik hierarkisk forståelse blir misvisende i forhold til situasjoner der faseinndelingen bør forstås sirkulært. Selv når ungdommene befinner seg i *achieved* fase er dette heller ikke noen endelig tilstand. Tilpassningsprosesser til nye

virkeligheter foregår kontinuerlig og kan føre til tilbakevendinger til både *er i tvil* eller har *aldri vært i tvil om identitet* syndromet.

10. 5. 1 Moderniseringsprosessen og komfortsonen: actual og virtual identity

Er det et motsetningsforhold mellom etnisk lojalitet og moderniseringsprosessen? Det viser seg at det ikke foreligger noe entydig svar på dette spørsmålet. Jeg har brukt skolen som en arena som symboliserer modernisering. Det er ikke skolen som institusjon, men de mulighetene skolen tilbyr i form av fullført utdanningsforløp, som er en indikator på moderniseringsprosessen i denne sammenheng.

I diskurser angående moderniseringsprosesser i Finnmark settes det ofte likhetstegn mellom modernitet og norskhet. Med norskhet menes det å kunne beherske det norske språk og tilpasse seg den norske væremåten. Moderniseringens, eller velferdens, frukter høstes ved å være mest mulig norsk (Dážat). Gjennom utdanning og deltakelse i det offentlige norske rom får sameungdom en makt som de tar i bruk for å konsolidere sin konstruerte identitet. Paradokset som oppstår i denne prosessen er at de tilstreber seg å bli kompetente norske for å kunne bli kompetente samer. Jeg tar i bruk begrepet *kompetent norsk* for å understreke besittelsen av de egenskaper, kunnskaper, ferdigheter og holdninger som er nødvendig for å kunne utøve definisjonsmakt i det norske samfunnet.

Informantene mine nevnte det fenomen at når jenter fullfører skolen kan det anses som en enveis billett ut av bygda. Utrykket *enveis billett ut av bygda* symboliserer overgang fra den tradisjonelle til den moderniserte verden. De bruker utdanning som en nøkkel til å søke seg bort fra bygda og mot det de oppfatter som den frie og urbaniserte verden. De som kommer tilbake til hjemlige strøk har gjennom utdanning, yrkeserfaring og generell livserfaring fått seg en handlingskompetanse som er tilstrekkelig til å utøve en solid definisjonsmakt i forhold til egen etnisitet og identitet. De er sikre på seg selv og kan om nødvendig redefinere egne roller som er bedre tilpasset den nye virkeligheten.

Gjennom utdanning tilegner de seg en makt som legitimerer at de *hever seg over* den kollektive standarden om samisk etnisitet og identitet. Denne nyervervede makten brukes til å lage egne versjoner av samisk identitet. Dette gjør de nå uavhengig av sine omgivelser som de en gang i oppvekstårene oppfattet som smålig og noen ganger som fiendtlig innstilt. I denne sammenheng henviser jeg til Stordahls (1996, ss. 9-28) empiri som dokumentasjon.

Ungdom tilegner seg gjennom utdanning og yrkeserfaring, kompetanse som gjør dem både *kompetent norsk* og *kompetent samisk*. Sluttresultatet av denne prosessen utgjør at samisk ungdom med utdanning får utvidet sin handlingskompetanse betydelig.

Paradokset ved dette er at samtidig kommer de under press fra signifikante andre for å utøve den nyervervede empowerment til å eksponere seg selv som same i kollektiv forstand. Mange i denne kategorien anser seg selv som individualister, men får tildelt roller som de ikke har bedt om. Personlig fremgang i form av sosioøkonomisk suksess som fullført utdanning bringer med seg, forplikter også. Et vidt spekter av instanser som for eksempel hjemkommune, nærmiljø, familie osv forventer at ungdommene må bevise at utdanningen ikke var *en enveis billett ut av bygda*. De mister også den komfortsonen som undereksponering av samiskhet innebærer.

Dette er ikke bare en dualistisk forvaltning av identitet der dilemmaet utgjør det dikotomiserte valget mellom det å være samisk eller norsk. Kompleksitetsbelastningene blir betydelig intensivert når valget egentlig ikke er et valg av identitet fra konkrete diskurser, men en konstruksjon ut i fra diffuse forutsetninger som er i konstant bevegelse. Disse forutsetningene er ofte ikke et spørsmål om enten eller, men ofte av begge deler og litt til. Nåtidens ungdom i Sápmi håndterer paradokser som de må ta stilling til uten at det foreligger noen allmennaksepterte normer for hva som er riktig og hva som er galt. Innenfor samme kommune, samme slekt og til med innad i samme familie forvaltes disse paradoksene forskjellig. Ja til og med en og samme person forstår disse paradoksene forskjellig innenfor sin livskarriere og handler deretter.

Poenget mitt er at uansett hva ungdommene velger så er ikke prosessen ferdig med dette valget. De må kjempe videre for valget sitt. Når presset fra omgivelsene blir for stort velger de i perioder å underkommunisere samiskheten sin (ref. avsnitt nr. 7.3.3).

Dette kan illustreres videre ved at for eksempel en lege i denne situasjonen vil ønske å være bare lege, og ikke en samisk lege med diffuse tilleggsforpliktelser overfor *sine egne folk*.

I andre situasjoner glorifiserer samisk ungdom sitt valg av identitet ved å overkommunisere etnisitet (ref. avsnitt nr. 7.2). Hovland (1996) skriver: "Hva er det ved en samisk tilknytning, hos unge mennesker og ofte hos foreldrene deres, som gjør at den på samme tid kan oppfattes som;

- et løfte og en trussel
- et personlig ankerfeste og en trussel mot ens identitet
- et dypfølt krav og et overgrepspreget påbud
- en ressurs og en hemske
- et adelsmerke og et stigma
- en gammel arv og en opportunistisk konstruksjon
- en selvfølge og en uopnåelig drøm
- prekær (truet) og noe uforgjengelig
- globalt inspirert og lokalt forankret
- tilskrevet og tilkjempet, og som
- sosialt faktum og irriterende påstand? ”

(s. 38)

De binære opposisjonene som Hovland (ibid) nevner her innebærer riktignok et semantisk motsetningsforhold, men på ingen måte et logisk motsetningsforhold. Den ene utelukker ikke den andres eksistens og logiske virkekraft.

Personer fra samme sted, eller fra samme familie, og til og med en og samme person i forskjellige livsfaser, er eksponert til slike binære opposisjoner i forvaltning av identitet. Konstruksjon av identitet forutsetter undertrykking av noen elementer som ikke passer inn i systemet. Presentasjon av selvet blir derfor aldri en sann (ekte) representasjon av selvet (*actual identity*), men vil likevel fungere som en representasjon av sannhet (*virtual identity*). Individet vil alltid befinne seg i en forhandlingssituasjon mellom sitt *actual jeget* som han eller hun faktisk tror at de er og det *virtuale jeget* som de velger å være.

Avviket mellom disse to størrelsene er ikke målbart, men registreres tydelig i intervjuutsagn omkring samiskheten.

En opportunistisk konstruksjon kan bryte sammen innenfra. Derfor oppstår behovet for å ta i bruk nye identitetsmarkører som erstatter de markørene som ikke lenger passer inn. Nye kontraster oppsøkes. På denne måten tydeliggjør man forskjellen mellom jeg, meg og de andre.

10. 5. 2 Primærkultur og overgangskultur

Primærkulturen er den kulturen ungdom har vokst opp i, hjemstedskulturen eller den kulturen som foreldrene anser som sin kultur. Det betyr ikke nødvendigvis at ungdom selv er mest fortrolig med primærkulturen sin. Fire av de tolv ungdommene jeg har intervjuet føler at hvis man er integrert nok i det jeg vil kalle for samtidsrelevant modernitet, så hentes det impulser til ungdommens vekstvilkår fra andre kilder enn primærkulturen og etnisiteten.

De samiske elementene⁸¹ viser seg å være hovedingrediensene i det verdifundamentet primærkulturen er bygget på. Etter hvert får ungdommene kjennskap til en mer aldersadekvat ungdomskultur. Den innholdsmatrisen som definerer ungdomskulturen er i veldig stor grad etnisk nøytral, men dog ikke verken verdinøytral eller politisk nøytral. De vil i sin løsrivningsprosess vise tegn til å fremheve avstanden mellom primærkulturen og den nye kulturformen som de nå identifiserer seg med, herunder den globale ungdomskulturen. Når primærkulturen inneholder elementer som er kjente og symboliserer trygghet og kontinuitet, vil den nylig tilarvete kulturformen manifestere seg som spenningsfylt, og en kulturform med høy forandringshastighet. Nye kulturelle symboler kommer inn som *social object* (Meads 2004; p. 8) og tvinger frem nye former for *social acts* (ibid). Som et eksempel vil jeg nevne endringer i ungdommenes språkbruk, klesdrakt, fritidsaktiviteter og lignende. For eksempel virket backpacking-turer til Østen å være populært blant mange samiske jenter. Dette er en *social act* som krever helt andre ferdigheter og holdninger, og et annet verdenssyn enn det som kreves av en *social act* fundert i den samiske fritidsutøvelsen som kjøring av snøscooter i villmarka, eller i konkurranse i lassokasting. Poenget er at disse nye symbolene ikke erstatter det gamle, men bidrar til å utvide det Meads betegner dette som *complex organic process* (ibid). Raske endringer i form⁸² og innhold kan til dels virke overfladiske og kommersielle, men samtidig være reelle nok til å påvirke omgivelsene.

Kommunikasjonsformen ungdom i mellom er preget av voksenverdenens koder, der motivet er selvhevdelse og distansemarkering overfor det ungdom anser som hemmende i deres utforskningstrang. Dette er i kontrast til primærkulturen, der motivet med kommunikasjon også inneholder tilleggsfunksjoner som omsorg og fellesskapsmarkering, forsterkning av gjensidig bekreftelse og tilhørighet.

⁸¹ Det som individet selv oppfatter som det å være en same

⁸² Utrykksform som musikk, språkbruk, klesskoder

Når ungdommene beveger seg på arenaer som er etnisk nøytrale forvalter de en multippel identitet. De oppfører seg primært som ungdom flest og ivaretar sin sameidentitet sekundært.

Dette markerer de ved hjelp av å ta i bruk samiske kulturelle symboler som det å bruke kofte og lignende markeringer. De beveger seg da i et moderniseringsperspektiv der etniske skillelinjer er blitt irrelevante. Spørsmålet om hvordan de lykkes i å forene disse forskjellige rollene, og hvilke motiver de eventuelt måtte ha for å kunne utøve slike roller, er avgjørende for å kunne forstå ungdommenes identitetsforvaltning og etnisitet.

Lojalitet til den opportunistiske identitetsforvaltningen er på ingen måte et mål i seg selv, men bør heller betraktes som et middel i markeringen av at man er blitt voksen og kan velge. På den måten utøver ungdommene en definisjonsmakt i forhold til seg selv. Mange vil for eksempel ikke lenger bli med foreldrene på slektstreff, eller delta i aktiviteter som forbindes med det som hører hjemme i primærkulturen. Her må det påpekes at det at noen ungdom ikke vil delta i aktiviteter med samisk innhold ikke kan tolkes som en avstandmarkering. De sier at de føler seg *samisk nok* og at de ikke lenger føler behov for å delta i etnisitetsmarkeringer.

Det foreligger ingen indikasjon i informasjonsmaterialet som tyder på at primærkulturen og overgangskulturen er to atskilte handlingsrom. I virkeligheten er overgangskulturen bare en ny milepæl i livets løp. Det er primærkulturen som legger forholdene til rette for at ungdommene glir inn i overgangskulturen mer eller mindre smertefritt, og oppdager nye dimensjoner ved seg selv og sitt samspill med signifikante andre.

Faseinndelinger som primærkultur, overgangskultur og universellkultur bidrar etter min mening til å forstå prosesser og *social act* (ibid). Disse tre kulturbegrepene oppleves ikke på samme måte hos alle. Meads mener at *social object* forstås likt i betydning av *common meaning* av alle som deltar i *social act* (ibid). Dette utelukker muligheten for å definere disse kulturbegrepene som *social object*. Selv om disse ikke oppfyller Meads betegnelse av *social object* inntar de likevel de samme funksjoner som *social object* og *social act* innebærer.

Ungdom har sine egne sosiale konstruksjoner av hva disse tre fasene inneholder. Disse erfares forskjellig hos ungdom. Manglende kulturelle ferdigheter i den ene fasen kan føre til vansker på neste trinn av ungdommenes kulturelle ståsted. Kulturell trygghet og avklart identitetsspørsmål fra primærkulturen letter ens tilværelse i overgangskulturen, som er

atskillig tøffere enn den forrige. Primærkulturen blir en fase der ungdom forbereder seg til det videre livet.

Overgangskulturen blir da å virke som en testfase. Her testes sosiokulturelle og nettverksmessige ferdigheter, og nye ferdigheter erverves. Eksponeringsubehaget veies mot nytten av etnisk markering. Valg og forvaltning av identitet foretas da ut i fra et individualistisk perspektiv.

10. 5. 3 Mystikk, myter og kontrastering

Ved hjelp av analyseredskapet diskurs prøver jeg å forstå sosial praksis, relasjoner og samhandlingsmønstre i Sápmi, som for noen forsterker den kulturelle selvtiliten, og for andre virker delvis hemmende og forvirrende.

Den samiske historien er ikke bare en kronologisk dokumentasjon av hendelser i fortid. Dette inkluderer også fortellinger som overføres muntlig i familien. Noen av informantene, særlig de voksne, kalte dette for *gode historier*. Jeg ble fortalt mange slike *gode historier* under feltarbeidet. Mange av disse fortellingene handler om myter og magier. De handler om alt fra trolldom i gamle dager, om sjamaner, det å ganne, om *stállus* rike, noaidens underjordiske verden og lignende. En del av disse fortellingene kan tolkes ut fra historiske kilder som levninger og beretninger, mens andre, som for eksempel historier om stállu og de underjordiske, har sitt opphav i gamle eventyr og mytologier, og fortelles videre fra generasjon til generasjon den dag i dag. Historier om å ganne, om sjamaner, mystiske veiviserne på fjellet og lignende myter ble hentet av informantene fra et imponerende repertoar av slike historier. Disse mystiske fortellingene brukes ofte i diskurser for å markere anderledesheten i forhold til andre befolkningsgrupper. Markering av anderledeshet gir tilgang til den kontrasten som er nødvendig for å kunne persipere egen identitetskonstruksjon. Meningsinnholdet i fortellingene har den virkning som er nødvendig for å kunne beholde definisjonsmakten i samhandlingen med majoritetsbefolkningen i en moderniseringskontekst. Ellers ville det ikke være mulig og opprettholde anderledesheten mellom for eksempel Karasjok og Vadsø.

Det å kontrastere med andre krever etablering av kulturelle symboler, myter og egne historier i form av fortellinger. På den måten opprettholdes kontinuitet i samefolkets sosiokulturelle virke. Funksjonen disse fortellingene utfyller kan forstås ut i fra behovet for å markere

samekulturens anderledeshet i konkurranse med andre og dominerende kulturelle symboler, herunder de norske og de finske/kvenske kulturfenomenene.

Kulturelle kontraster brukes også for å skape en taktisk distanse til majoritetsbefolkningen. Det er den distansen som skaper forhandlingsrom. Et slik forhandlingsrom er nødvendig for å kunne skille seg ut på en fredelig måte som en egen etnisk gruppe. Dette støttes også ved at uttrykk som: *vi saman har gjort det slik i alle år*, eller *her i Sameland er det samefolket som har drevet kystfiske i årevis...* ikke bare er retorikk hentet fra politiske miljøer. Disse brukes også i markering av folks ståsted i det demografiske mangfoldet i Finnmark. Denne retorikkens denotasjoner kan forstås ut i fra et identitetsmarkeringsaspekt. Dette gjelder både etablering av gruppeidentitet og konstruksjon av individuell identitet.

10. 5. 4 Helheten og delene: i hermeneutikkens ånd

I analysedelen av arbeidet kom det tydelig frem at det å veksle mellom helheten og delene er en måte å sikre seg et mest mulig riktig bilde av virkeligheten. Da virkeligheten også er en konstruksjon ville det være en feilkilde å alene satse på fragmenterte deler av virkeligheten som ble kartlagt under intervjuene eller under observasjonene. Helhetsinntrykket måtte brukes aktivt som korrektiv.

Jeg vil illustrere mitt poeng med et eksempel. Selv når informantene legger mye vekt på misnøye og stigma viste det seg at disse negative elementene hovedsakelig er knyttet til noen bestemte episoder, personer, hendelser eller opplevelser. Dette er på ingen måte en permanent tilstand ved ungdommens tilværelse. Det er ikke noen tvil om at negative opplevelser setter sine spor i unge sjeler. Likevel når man fortsetter med videre gransking så viser det seg at en og samme ungdom også har andre fortellinger som fremhever det positive ved å være same. Selv om delene gir inntrykk av at man føler seg stigmatisert i forhold til sin etnisitet kan likevel helheten bære preg av etnisk stolthet og sosio-emosjonelt suksess.

Kapittel 11

11 Refleksjoner over eget arbeid og Konklusjon

11.1 Refleksjoner

Felttoppholdet har bidratt til det som i hermeneutikken kalles for en utvidelse av forskerens forståelseshorisont. Dette har også bidratt til å eliminere mange av mine egne fordommer. Kvalitetssikringen av data krever at intervjueren stiller krav til seg selv og er villig til å stoppe opp og reflektere over egen praksis. Strauss & Corbin (1990) skriver: *The requisite skills for doing qualitative research are these; to step back and critically analyze situations, to recognize and avoid bias, to obtain valid and reliable data and to think abstractly* (ifølge Grenness 2001, ss.194-195).

Jeg har under hele prosessen av datainnsamlingen forholdt meg til de kriteriene Strauss & Corbin (ibid) presiserer. Dette har bidratt til å øke dataenes reliabilitet.

Enhver student opplever frustrasjon under et feltarbeid. Dette opplevde også jeg under feltstudiet i Finnmark. Fragmenterte deler av informasjon som tilsynelatende er uten sammenheng skapte et kognitivt kaos for meg. Dette kaoset begynte etter hvert å avta da jeg valgte å kombinere metoder som hører til to forskjellige skoler innenfor forskningsmetoder, dvs jeg anvendte en metodetriangulering. Bruk av kvantitative metoder har sørget for å kryssjekke hovedtrekkene ved empirien som ble etablert ved hjelp av narrativer.

Mye av det dugget som dette kognitive kaoset skapte, forsvant når min forståelse av empirien samsvarte med teorien jeg hadde valgt. Dette gjelder særlig Nergårds (1977) fire teser og Meads teori (ifølge Ritzer, 1996) som jeg har drøftet i avhandlingens begrepsavklaring og teoridel.

11.2 Kritisk blikk mot kategoriseringen

Kategoriseringen av innsamlet materiell var nødvendig for å kunne skape oversikt og for å kunne forsterke undersøkelsens etterprøvbarehet. En kan lett velge en kategori og sjekke resultatet mot datasett fra andre kilder som er utført av andre. Kategorisering av data i tre kategorier vil gjøre dette arbeidet lett gjennomførbart. Undersøkelsens etterprøvbarehet blir dermed reell.

Problemet ved en slik kategorisering er at det lett kan skape et inntrykk av en slags entydighet som jeg ikke kan gå god for. Ungdommene i en kategori kan lett bevege seg over i andre kategorier. De gir også uttrykk for opplevelser og følelser som ikke alltid er identiske med den kategorien de blir plassert i. Å organisere data på den måten er problematisk, særlig når ungdommene hele tiden konstruerer og rekonstruerer sin identitet som en respons til andre ytre og indre begivenheter. Jeg har likevel valgt denne tilnærmingen med den overbevisning at kategoriene i store trekk vil fange opp helheten. Selv om det forekommer avvik vil hovedtrekkene i kategoriene stemme i tilfredsstillende grad. Dette har også ført til en reflektert holdning til metodebruk.

11.3 Kritisk blikk mot symbolsk interaksjonisme

Innflytelse som teorien om symbolsk interaksjonisme utøver i samfunnsforskning skyldes sannsynligvis teoriens forklaringskraft angående det som virkelig foregår når individer befinner seg i et kommunikativt samspill. Mennesker i en relasjonelt kontekst genererer komplekse mønster som ikke alltid kan fanges opp ved empiriske data. Gingrich (2000) viser til Plummer (pp. 223-225) og gjengir:

While the symbolic interaction perspective may seem to lack well developed concepts, logical models, or theoretical rigour, it makes up for this by studying social interaction of actual people in the social world. Given that it concerns human interaction, which is something that any student of sociology is part of, the raw materials for study of this interaction are available to anyone. At the same time, the study requires careful observation, an ability to pay attention to detail, and a consideration of the accepted and routine. While it may be difficult to abstract from the perspective of each sociologist, empirical study must move beyond the prejudice and bias of the observer (<http://www.uregina.ca/~gingrich/f100.htm>) [avs.4].

Dette innebærer ifølge Gingrich (ibid) at teorien symbolsk interaksjonisme mangler et solid begrepsapparat, logiske modeller og teoristyrke (*theoretical rigour*) som forklaringsverktøy. Selv om jeg har brukt symbolsk interaksjonisme har jeg tatt hensyn til teoriens svakheter.

11.4 Kritisk blikk mot narrativer som metode og overinvolvering

Narrativer som metode kan lett domineres av de verbalt flinke informantene. I forskerens søken etter valid empiri må en være forsiktig med sine egne fordommer, sympatier, antipatier, teoretiske og metodiske preferanser. Jeg reflekterte over følgende spørsmål: Har jeg gått i den fellen at jeg lar de verbale flinke personene dominere empirien og dens meningskonstellasjoner?

De av ungdommene som utmerket seg ved å være verbalt flinke i intervjusituasjonen er gjengitt mer eller mindre ordrett i avhandlingen. Dette gjelder i alle tre kategorier som er behandlet i kap.7 under empirisk utgangspunkt.

Dette har etter min mening skapt en situasjon der de verbalt flinke lett kunne ha blitt overrepresentert. Jeg var avhengig av å hente informasjon fra de som var villige til å gi informasjon. Språket er jo fundamentet i narrativer og intervjuer. Det er blitt meg fortalt at det samiske språket er meget billedlig. Den kontekstuelle og den erfarte virkeligheten ble verbalisert med mye dramatikk og retorisk krutt. Dette gjelder særlig for Inga som er hovedinformant i kategori I. Om disse utsagnene er uttrykk for ekte følelser, eller om de er reproduksjoner av pågående diskurser i Sápmi får jeg aldri vite. Uansett inneholder narrative en informasjonsverdi av høy kvalitet, særlig når disse ble kryssjekket ved hjelp av kvantitative metoder (ref. datasett på vedlagt diskett⁸³).

Narrativer som metode er avhengig av at mennesker forteller sine historier. Personene som stilte opp frivillig for å bli intervjuet kan også ha vært overinvolvert i sine saker. Noen hadde jo mye fokus på tap av språket sitt, mens andre fokuserte på stigmatisering av etnisk opphav osv. Mange ville også fremheve sin uavhengighet fra en kollektiv forståelse av etnisitet og identitet. Informantenes historier bærer selvfølgelig preg av saker de brenner for. Bruk av narrativer som metode kan føre til at enkelt episoder og enkelte saker overdimensjoneres av informantene. Det er tatt høyde for at informantene kunne ha vært overinvolvert i sin sak og at det vedkommende sier ikke er representativt nok for hele gruppen.

Datastøyt av denne typen ble noe eliminert etter hvert ved hjelp av verifisering av essensen ved utsagnet fra andre kilder. Bruk av metodetriangulering har etter min mening bidratt til å eliminere problemer forårsaket av narrativens svakheter som metode.

Mye av informasjonen måtte gå tapt fordi utsagnene ikke ble bekreftet av andre kilder enn min primærkilde. Problemet i denne analogien ligger i at de såkalte *andre kildene* som ville verifisere informasjonen ikke alltid har hatt samme kontekstforståelse eller erfaringsbakgrunn som den personen som gav informasjon i første omgang. Utsagn som følgende er representativt da jeg forsøkte å hente *en second opinion* fra andre kilder:

Det der er nåkka forbaska tull, kor har du fått det fra? Det er noe disse ungdommene sier for..at de har fått seg utdanninge...de er ikke riktig rett når de vaser med sånt tull og vas.... Æ

⁸³ Datasett på diskett er ferdig oppstilt i SPSS format og er ment for å kunne kjøre statistiske beregninger og tester

syns faktisk litt synd i ungdom som har mistet bakkekontakten (mann, intervjuet i Alta. Banneord er redigert bort).

Noen ganger ville de bare avkrefte uten å begrunne en slik avkrefte. Her må man være forsiktig ved å skille mellom private preferanser og det som kan regnes som valid data.

Konstruksjonstisk perspektiv og diskursperspektiv er preget av relativisme. En forståelse blir en relativ forståelse som munner ut i forhandlinger mellom konkurrerende diskurser. For å kunne unngå *anything goes* syndromet i kvalitativ forskning har jeg aktivt tatt i bruk kritisk refleksjon rundt diskurser. I følge Burr (1995):

Although the person, the subject, is constituted by discourse, the subject is yet capable of critical historical reflection and is able to exercise some choice with respect to the discourses and practices that it takes out for its own use (p.90).

11.5 Kritisk blikk mot empiriens kjønnsfordeling og kjønnsperspektiv

Verbale flinke jenter er overrepresentert i narrativer som etter hvert former kjerne-empirien i denne avhandlingen.

Den empiriske evidensen bekrefter at gutter er overrepresentert blant de som ikke får det til på skolen, blant de som slutter eller har planer om å slutte på skolen. Samme gruppe karakteriseres også ved de som ikke har et avklart forhold til verken etnisitet eller identitet. Mange av de mannlige informantene ser pessimistisk på fremtiden for seg selv og er ambivalent om gruppetilhørighet.

Kjønnspektivet i denne undersøkelsen bekrefter at de fleste av jentene som ble intervjuet har et tydelig avklart forhold til etnisk identitet og til sitt ståsted i forhold til dette. Når guttene søkte ly ved å kamouflere sin etnisitet utøvde mange jenter en aktiv markering av sin etnisitet. Denne atferden vil jeg konkretisere ved å nevne følgende indikatorer fra observasjoner som jeg har drøftet i empiridelen.

Jentene snakker ofte samisk seg i mellom, også når norsktalende personer er til stede. Dette er ikke tilfelle blant guttene i undersøkelsen.

Ved markering av høytider og festligheter tar jentene ofte kofta i bruk. Guttene gjør også det samme i områder der samene er i flertall, men det forekommer i beskjeden grad der settingen

er norsk. Forekomsten av å kle seg i etniske klær avtar vesentlig blant guttene når de beveger seg i norske, og også i nøytrale settinger.

I diskurser angående samiske rettigheter, samisk kultur og tradisjon, samiske historier, tap av språk og fornorskningsprosessen er det en klar dominans av jenter /kvinner.

Utnyttelsen av Finnmarksvidda i næringsssammenhenger, marinressurser og fritidsaktiviteter ved å benytte motorisert kjøretøy er temaer som dominerer diskusjoner blant gutter og menn.

Det foreligger selvfølgelig mange nyanser på dette området og en må være meget forsiktig med å komme med bastante påstander uten omfattende støtte i empiri. Derfor vil jeg ikke trekke noen konklusjon ut i fra disse observasjonene. Datagrunnlaget mitt er ikke tilstrekkelig for å kunne trekke valide konklusjoner angående kjønnsperspektivet. Det kan være interessant hvis dette fenomenet kan undersøkes videre av andre som ønsker å se nærmere på den feminine og den maskuline virkelighetsoppfatningen og verdipreferansene i Sápmi.

11.6 Besvares problemstillingen?

I denne avhandlingen foregår det mange refleksjoner rundt problemstillingen, men det foreligger også et begrunnet valg om å ikke trekke kausale sammenhenger mellom identitetsfølelse og skoleprestasjoner.

Avhandlingen sluttføres ved å referere til teorier som støtter en slik tilnærming til problemstillingen. Teorien om symbolsk interaksjonisme, grounded teori, konstruksjonsteorier, dominante diskurser i Sápmi, samt mine metodepreferanser danner den teoretiske og metodiske rammen for denne tilnærmingen.

Jeg vil i avslutningsfasen konkludere med at analysearbeidet mitt ikke fører til en entydig besvarelse av problemstillingen. I hvert fall ikke til den grad av presisjon som jeg ønsker. Hvis jeg bruker kun kvantitative data er det mulig å etablere sammenhenger mellom to gitte variabler, herunder identitetsfølelse og skoleprestasjon (se også avsnitt nr.10.1-10.3). Ved å bruke Pearsons korrelasjonsanalyser har jeg oppnådd en presisjon i positivistisk forstand (ref. kap.8). Jeg valgte å bruke dette som et verifiserende supplement til et mer omfattende sett av kvalitative data.

Presisjon i form av mer deduktive argumentasjoner i analysefasen ville muligens føre frem til en mer konsis besvarelse enn det jeg har oppnådd ved å bruke en induktiv tilnærming.

De erfaringene, historiene og fortellingene jeg har fått tilgang til egner seg ikke til å bli redusert i form av operasjonaliserte begreper. En erkjennelse av problemstillingens kompleksitet bør fremheves her. Jeg kunne ha forenklet problemstillingen. Jeg har likevel valgt å være trofast mot både problemstillingen og empirien under hele prosessen, og støtter meg til både grounded teori og Ringdals (2001) erkjennelse som jeg innledningsvis har drøftet:

Vitenskapen er en evig søken etter sannhet med den begrensning at sannheten aldri fullt ut kan finnes. Det betyr også at vitenskapene aldri kan gi oss sikker kunnskap, men at vi må nøye oss med foreløpige og ikke endelige svar (s.58).

Litteraturliste

- Abu-Lughod, L.. (1991). *Writing against Culture*.I: Fox (ed): *Recapturing Anthropology*.
School of American Research Press.
- Barth, F. (ed.) (1969[1970]). *Ethnic Groups and Boundaries*, Oslo,Bergen:
Universitetsforlaget.
- Berger, L. og Luckmann T (1990). *Det samfunns skapte virkelighet*. København: Linhardt og Ringhof.
- Berrum, E (2000). *Lobbyvirksomhet og demokratisk praksis - en kvalitativ undersøkelse av lobbyvirksomhet på Stortinget Oslo: universitetet i Oslo*.
- Bjørkeng, Kjersti, Rolf Kenneth Rolfsen, Bjørn-Emil Madsen, Ivar Blikø, Egil Wulff & Merete Molberg (2001). *eLæring: Utsikt til innsikt KUNNE Nedtegnelse*. SINTEF Teknologiledelse.(N 03/01).
- Bjørndal, C. R.P (1997). *Nærhet og distanse til elevroller - om elevatferd i vanlig undervisning og prosjektarbeid*: Hovedfagsavhandling i pedagogikk. Institutt for pedagogikk, UiTø: Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Blumer, H. (1969) . *Symbolic Interactionism Perspective and method*. New Jersey: Prentice Hall.
- Bourdieu, P (1996): *Symbolsk makt*. Oslo : Pax Forlag a/s.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and design*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brooks, A. (1997). *Postfeminisms. Feminism, cultural theory and cultural forms*.
- Burr, V. 1995. *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
Cambridge: Polity Press in association with Blackwell Publishers.
- Caplow, T. (1971). *Elementary Sociology*. London: Prentice-Hall.
- Chagnon, N. A (1983). *Yanomamö : the fierce people*. New York: Holt Rinehart and Winston
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hilldale, NJ: Erlbaum
- Dalland, O. (2000). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal.
- Eriksen, T. H red. (2002). *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Foucault, M. (1999): *Diskursens orden*. Oslo: Spartacus Forlag A/S
- Giddens, A (1991). *Modernity and self-identity- Self and society in the Late Modern Age*.
- Gilje N & Grimen H (1993). Oslo: *Samfunnsvitenskapenes Forutsetninger*.
- Guneriussen, W(1996). *Aktør, handling, struktur. Grunnlagsproblemer i samfunnsvitenskapene*. Oslo: Tano.
- Hoel, L. H. (1999). Identitet og kontekst. Tromsø: Universitetet i Tromsø. Hovedfagsoppgave i pedagogikk
- Holme & Solvang (1998). *Metodevalg og Metodebruk*. Kristiansand: Tano A.S
- Hovland, A. (1996). *Moderne urfolk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Høgmo, A (1986). " *Det tredje alternativ. Barns læring av identitetsforvaltning i samisk-norske samfunn preget av identitetsskifte* " Tidskr. F. Samfunnsforskning bd.27, 395-416.
- Høgmo, A (1989). *Norske idealer og Samisk virkelighet*. Oslo : Gyldendal Norsk Forlag.
- Johannessen E, Kokkersvold E & Vedeler L. (2001). *Rådgivning: Tradisjoner, teoretiske perspektiver og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Kleven, T. A. (2002). Hvordan er begrepene operasjonalisert? I Hjørdmaal F, Kleven T.A. & Tveit K. (red.): *Innføring i pedagogisk forskningsmetode*. Oslo: Unipubforlag.
- Kuhn, T. S.(1970). *The structure of scientific Revolutions*. Chicago: The university of Chicago Press Ltd.
- Lorentzen, A. H. (2000) *Kjønnen eller frikjønnet*. Bergen: Universitetet i Bergen.
Hovedfagsoppgave i sosiologi [<http://www.ub.uib.no/elpub/2000/h/710001/>]
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self & society- from the standpoint of a Social Behaviourists*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Nergård J.(1977). *Identitet, Samfunn og Skole*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Paulgaard, G. (2000). *Ungdom, lokalitet og modernitet: Om kulturbrytninger og identitetsutforming i et kystsamfunn nordpå*: Doktorpolitavhandling.Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og Mangfold*. Bergen: Fagbokforlaget.

Scott, J. W.(1997): *Deconstructing Equality-Versus-Difference, or the Poststructuralistic Theory for Feminism*. I: Diana Tietjens Meyers (red.): *Feminist Social Thought: A reader*. New York & London: Routledge.

Stordahl, V. (1996). *Same I den moderne verden*. Karasjok: Davvi Girji o.s.

Thagaard, T. (1998). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Tierney, P. (2000). *Darkness in El Dorado : how scientists and journalists devastated the Amazon*. New York : Norton

Wadel, C (1990). Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten. Flekkefjord: Seek A/S. (fra Bjørndal, C)

Østberg, D (1980) Samfunnsteori og nytteteori, Universitetsforlaget.(fra Bjørndal, C)

Andre ressurser

<http://www.svt.ntnu.no/ped/sigrun/undervisning/ped363/363grounded.pdf>

Kroglund, A. P.(2005). Artikkel. *Tilbake til urtida*. Dagbladet 5. februar 2005

Nielsen, S. F.(2000). <http://www.fsnielsen.com/txt/art/identitet.htm>

Sametinget. (2003). *Samemanttallet for meg ?* Karasjok: Sametinget.

Store, A.(2004). Kåseriet. *Er det dyrt å la folk bo i Nesseby?* Finnmarken 6.desember 2004

The American Academy of Political and Social Science: Volume 595. *Being Here and Being There: Fieldwork Encounters and Ethnographic Discoveries*. Anderson, Elijah m.fl (red.) (September 2004).

The Internet Encyclopedia of Philosophy: www.utm.edu/research/iep/m/mead.htm

VEDLEGG

Vedlegg 1. Intervjuguiden

Vedlegg 2. Spørreskjema

Vedlegg 3. Diskett: datasett i SPSS format

Vedlegg I. intervjuguide

1. Identitet; hvem er jeg
2. Tilhørighet; hvor jeg kommer i fra?
3. Språket mitt
4. Kulturen min
5. Verdensbilde
6. Alle de andre
7. Etnisitet, belastning, berikelse, begge deler
8. Overgang grunnskole/ videregående skole
9. Føler du at din erfaringsbakgrunn er ivaretatt ved videregående skole
10. Opplevelser
11. Barndom
12. Musikk, dans, fritid, høytid
13. Venner
14. Snakk om deg selv

Ikke bruk vanskelig ord, fagord. Lytt

Vedlegg II. Spørreskjema

All informasjon behandles konfidensielt og makuleres etter bruk. Det skal ikke være mulig og gjenkjenne person. Spør læreren hvis du trenger hjelp.

Sett kun et kryss over den boksen som du mener beskriver din situasjon: for eksempel hvis du er en gutt: gutt jente

1. Alder:

2. Kjønn: gutt jente

3. Hjemkommune

4. Jeg føler at jeg er norsk

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

5. Jeg føler at jeg er same

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

6. Jeg føler at jeg er både same og norsk

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

7. Jeg har ikke tenkt over det ennå

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

8. Jeg føler at min etniske bakgrunn er situasjonsavhengig

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

9. Morsmålet mitt er: sett kun et kryss over det som er riktig

norsk	samisk	finsk	annet: skriv hvilke språk
-------	--------	-------	---------------------------

10. Driver familien din med reindrift?

ja	nei
----	-----

11. Jeg liker å være til stede under høstens reinslaktning

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

12. Daglig språket mitt (språket jeg bruker mest nå) er norsk

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

13. Daglig språket mitt (språket jeg bruker mest nå) er samisk

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

14. Daglig språket mitt (språket jeg bruker mest nå) er både norsk og samisk

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

15. Jeg føler at min samiske bakgrunn er en berikelse for meg

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

16. Jeg føler at min samisk bakgrunn er en belastning for meg

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

17. Jeg føler at min samisk bakgrunn er både en berikelse og en belastning for meg

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

18. Jeg får uønsket oppmerksomhet fra andre på grunn av min samiske bakgrunn

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

19. Jeg får positiv oppmerksomhet fra andre på grunn av min samiske bakgrunn

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

20. Jeg opplever en tilhørighet til samisk kultur og tradisjon

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

21. Jeg føler en tilknytting til samisk kultur og tradisjon selv om jeg ikke aktivt deltar i den

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

22. Det samiske språket kommer til å dø ut

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

23. Jeg gjør det bra på skolen

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

24. Skolen legger forholdene til rette for at jeg kan være som jeg er

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

25. Skolen legger forholdene til rette for at jeg kan videreutvikle det samiske språket

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

26. Skolen legger forholdene til rette for at jeg kan praktisere den samiske kulturen også i skolesammenheng

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

27. Skolen bruker elementer fra den samiske hverdag i undervisningen

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

28. Norske elever vet for lite om medelever med samisk bakgrunn

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

29. Det finnes fordommer mot samer

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

30. Jeg har et positiv selvbilde

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

31. Jeg er alt i alt tilfreds med det skoletilbudet jeg har nå

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

32. Jeg ønsker at mine barn også skal være fortrolig med samisk språk og kultur

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

33. Jeg trives godt på skolen

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

34. Jeg opplever mestring i livet mitt

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

35. Jeg hører til den verdensomspennende ungdomskulturen

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

36. Jeg støtter miljøbevegelsen

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

37. Vi må ta bedre vare på naturen

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

38. Jeg bruker moteklær av bestemte merker

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

39. Jeg tar avstand fra krigen i Irak

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

40. Jeg lever som alle andre ungdommer uavhengig av min etnisk bakgrunn

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

41. Min identitet er en indre opplevelse som ikke vises i min hverdag

Sterk uenig	uenig	delvis enig	enig	sterkt enig
1	2	3	4	5

42. Foreldre /foresattes yrke: mor..... far.....

43. Foreldre /foresattes morsmål: mor..... far.....

44. Hvor bor du? Sett kryss: for annet, skriv litt om din bo situasjon

Hjemme sammen med foreldre/ foresatte	Skolens hybelleilighet	Sammen med venner	Annet:
---------------------------------------	------------------------	-------------------	--------

